

103

oppdragsmelding

En undersøkelse av friluftslivet i bykommunene Rana og Lillehammer

Odd Gåsdal

NINA

NORSK INSTITUTT FOR NATURFORSKNING

En undersøkelse av friluftslivet i bykommunene Rana og Lillehammer

Odd Gåsdal

Gåsdal, O. 1992
En undersøkelse av friluftslivet i
bykommunene Rana og Lillehammer
NINA Oppdragsmelding 103: I-VII; 1-67.

ISSN 0802-4103
ISBN 82-426-0192-5

Klassifisering av publikasjonen
Norsk: Friluftsliv, vassdragsutbygging og andre
tekniske inngrep
Engelsk: Outdoor recreation, hydro power construction
and other technical development

Copyright (C) NINA
Norsk institutt for naturforskning
Meldingen kan siteres fritt med kildeangivelse

Opplag: 60

Kontaktadresse
Norsk institutt for naturforskning
Tungasletta 2
7005 Trondheim
Tlf (07) 58 05 00

Referat

Gåsdal, O. 1992. En undersøkelse av friluftslivet i bykommunene Rana og Lillehammer. - NINA Oppdragsmelding 103: I-VII; 1-67.

Det presenteres en oversikt over friluftaktiviteter i de to kommunene i 1987 med utgangspunkt i data fra spørreundersøkelser som ble gjennomført i lokalbefolkningene.

Det påvises at deltakelsesandelen og den gjennomsnittlige deltakelsesfrekvensen i de to befolkningene er forskjellig for noen av de registrerte aktivitetene. Disse forskjellene og noen av faktorene som kan ha forårsaket dem diskuteres. Nivået på deltagelsen i ulike friluftaktiviteter sammenlignes, og forskjellene mellom de to kommunene diskuteres. I meldingen legges det særlig vekt på å undersøke i hvilken grad de observerte aktivitetsforskjellene kan forklares av ulik tilgang til lokale friluftslivsressurser (terreng, værforhold, vilt og fisk etc.)

Data indikerer at noen av forskjellene i friluftslivaktivitet i det minste delvis kan skyldes ulik lokal ressurstilgang.

Analysen vår kan synes å implisere at bare en mindre andel av forskjellene i deltagelse kan spores tilbake til andre faktorer enn ulik ressurstilgang, men såvel emnets kompleksitet som mangel på adekvate data innebærer at vi ikke bør trekke for raske konklusjoner om den faktiske effekten av andre faktorer.

Resultetene av undersøkelsen sannsynliggjør at naturinngrep, som for eksempel vannkraftutbygging, kan påvirke omfanget av friluftaktivitetene.

Resultatene indikerer også at det fins en gruppe friluftsfolk som kraftutbygging kan ha særlig stor betydning for siden de kombinerer akkurat slike aktiviteter som påvirkes særlig sterkt av kraftutbygging: ferskvannsfiske, jakt og lange ski- og fotturer.

Emneord: Friluftsliv, rekreasjonsressurser, rekreasjonsaktiviteter, nærrekreasjon.

Abstract

Gåsdal, O. 1992. A study of outdoor recreation in the urban municipalities Rana and Lillehammer. - NINA Oppdragsmelding 103: I-VIII; 1-67.

The report presents an overview of outdoor recreation activities in 1987 in two municipalities based on data from local population surveys.

For some of the outdoor recreation activities the two populations are shown to differ regarding the ratio of participants and their average participation frequencies. These differences, and several of the factors that may have caused them are discussed. The report in particular examines the extent to which the observed differences may be accounted for by different availability of local outdoor recreation resources (landscape, weather conditions, stock of game and fish etc.).

The data indicate that some of the outdoor recreation activity disparities can, at least partly, be explained by unequal local availability of outdoor recreation resources.

Our analysis may seem to imply that only a moderate proportion of the participation differences can be traced back to other factors than local outdoor recreation resources; but both the intricacy of the subject matter and lack of relevant data prohibit straightforward conclusions as to the real impact of other factors.

The findings suggest that impacts upon recreational resources, for instance hydropower development, may affect outdoor recreation activity levels.

Findings also indicate the existence of a recreationist type whose distinguishing mark is his/her combined participation in freshwater fishing, hunting, long ski trips and hiking which all probably are more affected by hydropower development than other recreation activities. Hydropower development may therefore have a particular importance to this kind of recreationist.

Key words: Outdoor recreation, recreational resources, recreational activities, local community recreation.

Forord

Denne rapporten er en del av sluttrapporteringen fra et forskningsprosjekt om friluftsliv, reiseliv og vassdragsnatur (FRV) som inngikk i NTNFS forskningsprogram om miljøvirkninger av vannkraftutbygging (MVU). Formålet med hele FRV-prosjektet er å belyse konsekvensene av naturinngrep for friluftsliv og reiseliv, og å utvikle metoder for å belyse etterspørselen etter og egnetheten av ulike vassdragsområder i kvantifisert form.

Som ledd i arbeidet er det gjennomført undersøkelser av ulike brukergruppers interesse for å bruke naturmiljøet. Denne rapporten redegjør for lokalbefolkningens bruk av friluftslivstilbudene med utgangspunkt i to bykommuner, den ene i Nord-Norge (Rana), og den andre på Østlandet (Lillehammer). Rapporten bygger på større intervjuundersøkelser av representative utvalg i de to kommunene.

Tidligere har det vært hevdet at lokalbefolkningens interesse for og fritidsbruk av naturen er så forskjellige landsdelene imellom at det er vanskelig å overføre erfaringer fra naturinngrep som vannkraftutbygging fra en landsdel til en annen - og spesielt mellom det sørlige Norge og Nord-Norge. Et hovedformål med undersøkelsene som er analysert i denne rapporten var derfor å studere om slike antakelser om fritidsbruken av natur kunne bekreftes med data fra sammenlignbare undersøkelser i de to landsdelene.

Jon Teigland og Marit Vorkinn har hatt arbeidet med å planlegge og foreta intervjuundersøkelsene og å legge datamaterialet til rette. Begge har også lest og kommentert utkast til rapporten. Ved analysearbeidet har Marit Vorkinns tidligere rapportering fra det samme datamaterialet vært til stor hjelp. Forfatteren Odd Gåsdal står imidlertid selv ansvarlig for alle analyser og vurderinger som presenteres i rapporten.

Lillehammer/Trondheim januar 1992

Jon Teigland / Odd Gåsdal

Innhold

Referat	I
Abstract	III
Forord	V
1 Formål og problemstillinger	1
2 Definisjoner og teoretisk innfallsvinkel	3
2.1 Hva er friluftsliv?	3
2.2 Forhold som har betydning for deltakelse i friluftsliv	4
3 Data og metode	9
3.1 Tilgjengelige data og deres egnethet	9
3.2 Valg av undersøkelsesområder	10
3.3 Survey-materialet - omfang og representativitet	11
3.4 Spørreskjema og omkoding	13
3.5 Anvendte statistiske analysemetoder	14
4 Beskrivelse av undersøkelseskommunene	17
4.1 Beliggenhet og bosetting	17
4.2 Næringsstruktur	17
4.3 Landskap, rekreasjonsområder og tilgjengelighet	19
4.4 Vær og klima	22
4.5 Vannkraftutbygging	23
5 Friluftslivet i Rana og Lillehammer - Forskjeller og likheter	25
6 Grunner til forskjeller og likheter mellom Rana og Lillehammer	33
6.1 Effekter av befolkningens sammensetning	33
6.2 Effekter av naturforholdene	34
6.2.1 Friluftsmosjon	35
6.2.2 Fiske	36
6.2.3 Fotturer	38
6.2.4 Jakt og bætturer	40
6.3 Effekten av øvrig aktivitetstilbud	41
6.3.1 Idrett	41
6.3.2 Kultur og underholdning	46
6.4 Effekter av regional kulturell påvirkning	49
6.5 Grunner til forskjeller og likheter mellom Lillehammer og Rana - avsluttende drøfting	51
7 Effektene av kraftutbygging på friluftslivet	53
8 Sammendrag og konklusjoner	55

VIII

9 Litteratur	59
Vedlegg 1: Tabeller	62
Vedlegg 2: Spørreskjemaer	66

1 Formål og problemstillinger

Hovedformålet med denne rapporten er si noe om likheter og ulikheter mellom friluftslivet i Nord-Norge og på Østlandet, og spesielt om hvilken betydning naturgrunnet kan ha for forskjeller og likheter ved friluftslivet i de to landsdelene. Vi har særlig vært interessert i friluftslivet i større befolkningsentra, og tar derfor utgangspunkt i datamateriale fra to bykommuner, Rana i Nordland og Lillehammer i Oppland.

Dette datamaterialet består av resultatene fra spørreundersøkelser som ble gjennomført av Jon Teigland og Marit Vorkinn i tilknytning til "Friluftsliv, reiseliv og vassdragprosjektet" ved årsskiftet 1987 / 88. Resultatene fra hver av de to undersøkelsene er dokumentert i to arbeidsrapporter (Vorkinn 1988 og Vorkinn 1988a).

I tillegg har vi benyttet data fra de delene av Statistisk Sentralbyrås ferieundersøkelse i 1986 som ble utført i byer og tettsteder med mellom 2.000 og 100.000 innbyggere i Nord-Norge og på Østlandet. Denne spørreundersøkelsen er dokumentert i Statistisk sentralbyrå 1986.

For å belyse hovedproblemstillingen har vi tatt opp følgende spørsmål:

1. Hvor forskjellig er friluftslivet i Rana fra friluftslivet i Lillehammer, og hvor forskjellig er friluftslivet i byer og tettsteder i Nord-Norge fra friluftslivet i byer og tettsteder på Østlandet?

2. I hvilken grad kan eventuelle forskjeller i friluftslivet mellom disse kommunene og landsdelene forklare av:

- Forskjeller i naturgrunnet og adkomsten til dette (inkludert endringer i naturgrunnet skapt av utbyggingsinngrep).
- Ulik etterspørsel etter friluftaktiviteter i de forskjellige landsdelene og kommunene, f.eks. på grunn av ulik sammensetning av befolkningen og forskjellig regional eller lokal kultur med hensyn til friluftsliv.
- Ulikheter i andre sider ved tilbudet på fritidssektoren enn de som direkte har med friluftsliv å gjøre.

I denne rapporten konsentrerer vi oss i første rekke om samlet og gjennomsnittlig deltakelse i ulike friluftaktiviteter for hele befolkningen mellom 15 og 74 år, og er mindre opptatt av situasjonen i ulike undergrupper av befolkningen. De ulike undergruppens situasjon kan eventuelt være et emne for framtidige mer utdypende undersøkelser.

2 Definisjoner og teoretisk innfallsvinkel

2.1 Hva er friluftsliv?

Undersøkelsen dreier seg om friluftsliv, men hva er egentlig friluftsliv? I Miljøverndepartementets utredning om emnet (Miljøverndepartementet 1985) sies det at en vil bruke definisjonen fra Regjeringens langtidsprogram 1974-77 siden denne er mest hensiktsmessig når området for offentlig friluftslivspolitikkk skal avgrenses. I langtidsprogrammet heter det at friluftsliv er "opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse". Denne definisjonen inkluderer et svært bredt spekter av aktiviteter (opphold og fysisk aktivitet i fritiden), utført i en rekke forskjellige typer omgivelser hvis eneste felles kjennetegn er at de ligger under åpen himmel (friluft). Samtidig søker den imidlertid også å snevre inn omfanget av friluftslivet ved å kreve at aktivitetene skal ha et bestemt motivasjonsgrunnlag. (Være utført med sikte på miljøforandring og naturopplevelse). Dette forsøket på innsnevring gir neppe særlig god praktisk veiledning når området for offentlig friluftslivspolitikkk skal avgrenses. "Miljøforandring" kan være alt og ingenting. "Naturopplevelse" lar seg heller ikke så lett presisere, og selv om disse begrepene hadde vært presise ville det vært praktisk umulig å hindre at aktiviteter som i ytre henseende var av samme slag, men manglet dette spesielle motivasjonsgrunnlaget, ble liggende midt i nedslagsfeltet for den offentlige friluftslivspolitikken.

Derfor synes det som om både myndigheter og andre i praksis har en forholdsvis flytende og situasjonsbetinget oppfatning av hva friluftsliv er, og at friluftslivets innhold ofte presiseres i form av lister (gjerne forholdsvis fleksible lister) over bestemte aktivitetstyper. En pleier ikke å fordype seg i motivasjonsgrunnlaget for disse aktivitetstypene, men krever gjerne (som i Miljøverndepartementets utredning om friluftsliv) at de skal foregå i "naturpregede" omgivelser.

Avgrensningen til "naturpregede" omgivelser synes å være i tråd med tradisjonell bruk av begrepet, men (den uklare) grensen som dermed trekkes mot beslektede aktiviteter utøvd i andre slags omgivelser kan likevel diskuteres. Er det for eksempel rimelig å regne fotturer i skog og mark med til friluftslivet mens en utelukker spaserturer i mer bebygde områder? Svaret er ikke selvsagt, og vi ser enda mindre grunn til å skille løping og jogging foretatt i "naturpregede" omgivelser fra annen løping og jogging. (Løpe- og joggeturer er en av aktivitetstypene på Miljøverndepartementets liste over friluftaktiviteter.)

Når det snakkes om friluftsliv nedenfor er det derfor ikke satt strenge krav til hva slags omgivelser aktivitetene skal foregå i. Spaser- og joggeturer i bebygde områder er for eksempel inkludert da dette er aktiviteter som utøves av mange og har nært slektskap med med f.eks. fotturer og løp i mer naturpregede områder. I den grad begrepet brukes i forbindelse med resultater fra spørreundersøkelsene refererer det til aktivitetene en har stilt spørsmål om i disse undersøkelsene. Utvalget av slike aktiviteter som er tatt med i spørreundersøkelsene kunne godt ha vært større, men har av ulike grunner blitt begrenset til fiske, bær- og sopptur, jakt, orienterings- og terrengløp, annen løping, skiturer, fotturer i naturområder, og spaserturer.

2.2 Forhold som har betydning for deltakelse i friluftsliv

Alle deltar ikke like aktivt i friluftslivet, og utbyttet av å delta vil også variere. Vi kan skille mellom (minst) fire forhold som bidrar til å skape disse forskjellene:

1. Opplevde fysiske muligheter og barrierer mot friluftsliv - Hvor god adgang folk har til områder der de kan utøve aktivitetene, og hvor gode muligheter de opplever at disse områdene gir for utøvelse av friluftaktivitetene, samt hvilke andre opplevelseskvaliteter områdene byr på.
2. Opplevde alternative muligheter - Hvor gode muligheter folk har til å drive andre fritidsaktiviteter enn friluftsliv, og kvaliteten på disse andre fritidstilbudene.
3. Interesse og normer - Hvor sterk og hva slags interesse folk har for friluftsliv. Hvor sterk interesse de har for andre fritidsaktiviteter, og hvilke normer de føler seg forpliktet til å følge ved utøvelsen av friluftsliv og andre fritidsaktiviteter. (I stedet for "interesse" kan en i denne sammenhengen alternativt snakke om "motivasjon" eller "preferanse".)
4. Ressurstilgang ("ressursbeskrankninger") - Hvor store ressurser folk selv har å legge ned i friluftsliv og andre "konkurrerende" fritidsaktiviteter. (Tilgangen på slike ressurser kan være hindret av ulike slags barrierer. Derfor snakkes det gjerne om barrierer mot friluftsliv også i denne sammenhengen. I friluftslivsforskningen er det også en tradisjon for at ekstraordinær mangel på spesifikke ressurser som trengs i forbindelse med friluftsliv kalles "barrierer mot deltagelse". Denne begrepsbruken kan imidlertid skape forvirring og vil ikke bli anvendt her. I engelskspråklig litteratur snakker en gjerne om leisure constraints. "Constraints" brukes i denne sammenhengen ulikt av ulike forfattere, men i den grad de er inspirert av økonomisk begrepsbruk kan det oversettes med "ressursbeskrankninger", dvs. begrensninger på ressurstilgangen.)

De to første forholdene utgjør tilbudet av muligheter til å aktivisere seg i fritiden, mens de to siste bidrar sterkt til å bestemme etterspørselen etter fritidsaktiviteter.

Når folk ikke deltar like mye i friluftslivet, eller har ulikt utbytte av det, kan årsaken ligge både på tilbuds- og etterspørselssiden. La oss først se på tilbudssiden:

Svært mange nordmenn har et bra friluftstilbud i form av tilgjengelige naturområder, men lik er fordelingen av tilbudet likevel ikke. Mens naturtilbudet varierer lite for folk som bor på omlag samme sted, kan det finnes forskjeller mellom ulike lokalmiljøer. De fleste har forholdsvis uberørt og farbar natur eller brukbare turområder innenfor rimelig kjøreavstand fra boligen. De har nokså ofte også sjø eller vann med fiske- eller bademuligheter innenfor rimelig kjøreavstand, men avstanden til og kvaliteten på områdene, såvel som vær- og føreforhold etc., varierer likevel såpass at folk, (i alle fall noen av dem), opplever klare forskjeller mellom tilbudet i ulike lokalmiljøer. Slike forskjeller kan som sagt skape forskjeller i aktivitetsnivået og kvaliteten på naturopplevelsene. Ikke minst kan det tenkes å virke inn på hvilke typer friluftaktiviteter folk velger å drive med. På samme vis kan tiltak som endrer de lokale naturkvalitetene ha konsekvenser for det lokale friluftslivet. Tiltak som forringer eller endrer kvaliteten på de mest brukte lokale tur- og naturområdene

kan føre til at folk velger andre områder eller andre aktivitetstyper enn de har brukt hittil. Dette vil ikke nødvendigvis få store konsekvenser for den samlede deltakelsen i friluftsliv i lokalsamfunnet. Heller ikke er det sikkert at det reduserer den samlede opplevelsesverdien av friluftslivet vesentlig, men hvis tilgangen på alternative områder av god kvalitet innen en viss radius fra bostedet er dårlig, eller hvis folk ikke synes at alternative aktiviteter gir noen god erstatning for de gamle, kan resultatet bli at det samlede omfanget og opplevelsesverdien av friluftslivet i lokalsamfunnet synker. Dessuten kan naturinngrep selvsagt også redusere opplevelsesverdien av områder som er unike i nasjonal og internasjonal sammenheng, og dermed få konsekvenser ut over lokalsamfunnet. En regner også med at forringelse av naturverdier kan gi negativ opplevelsesverdi for folk selv om de selv ikke bruker områdene. Dette gjelder blant annet hvis muligheten til å oppleve området i uberørt tilstand oppfattes som en verdi i seg selv.

På den andre siden er det selvsagt mulig at naturinngrep kan gi bedre forhold for større eller mindre deler av friluftslivet, for eksempel ved å lette adgangen til naturområdene. Også dette kan føre til endringer i bruken av ulike områder, og i aktivitetsmønsteret.

Friluftslivet kan også påvirkes av det øvrige fritidstilbudet. Hvis folk fordeler tid og krefter i forhold til hvilke tilbud de synes er best, må en regne med at omfanget av friluftslivet blir mindre jo bedre tilbud som gis av andre fritidsaktiviteter lokalt. Vi vet imidlertid lite om hvilke alternative aktivitetstilbud som i så måte har noen praktisk betydning for omfanget av friluftslivet. I Lillehammer- og Ranaundersøkelsene ble en del idretts- og kulturaktiviteter nærmere kartlagt. Det kan tenkes at tilbud på disse aktivitetsområdene "stjeler" en god del oppmerksomhet fra friluftslivet blant enkelte aktive eller potensielle friluftsfolk, men dette gjelder ikke nødvendigvis noen stor del av befolkningen. De som reduserer friluftslivets sine vesentlig hvis tilbudet av for eksempel idrettshaller og sangkor ble bedre vil først og fremst være de som mener at friluftsliv og idrett eller sang er gode erstatninger for hverandre. Vi har ingen direkte mål på hvor mange som ser saken slik, men siden de vanligste friluftslivets aktiviteter er klart mer utbredt enn de vanligste anleggsbaserte idrettsaktivitetene i landsmålestokk (Jf. Dølvik & al. 1988) synes det rimelig å anta at andelen av folk som kan tenke seg å erstatte friluftslivet med idrett er begrenset. Også de "høykulturelle" systemene synes generelt å appellere til færre enn friluftslivet gjør, slik at tilbudet også på dette området trolig vil ha forholdsvis begrenset effekt på generell deltakelsesprosent og -hyppighet i friluftslivet. Et forbehold bør kanskje tas for hvilke langsiktige effekter idretten kan ha på deltakelsen i friluftsliv via det store idrettstilbudet til og idrettsdeltakelsen blant barn og ungdom som utviklet seg de siste tiårene før undersøkelsen ble gjennomført. (Aldersgruppene med den klart største deltagelsen i idrett er ikke med i undersøkelsene som refereres her). En kan ikke se helt bort fra at større idrettsaktivitet i barneårene kan gi lavere deltakelse i friluftsliv og dermed hindre sosialisering til friluftslivets aktiviteter slik at friluftslivet heller ikke overtar idrettens rolle når barna blir voksne.

På grunn av utbredelsen og omfanget er likevel mer alminnelige sysler knyttet til arbeid, hus og hjem, hage, TV, fest og moro, kanskje mer sannsynlige alternativer til friluftsliv enn anleggsbasert idrett og høykulturelle sysler. En kan for eksempel prøve å tenke seg hva som ville ha størst effekt på folks deltagelse i friluftsliv av å sette opp en ny idrettshall og/eller kino på den ene siden og innføring av kabel-TV med film- og sportskanaler på den andre siden.

Hva så med etterspørselssiden? Selv om vi trolig finner de største forskjellene i etterspørselen mellom ulike grupper innenfor de enkelte regionene eller kommunene, må en også regne med at det kan være forskjeller mellom regionene, og disse bidrar i så fall til å skape regionale ulikheter i aktivitetsmønsteret på friluftsektoren.

Etterspørselen etter friluftsliv avhenger bl.a. av folks interesse for friluftsliv, og denne interessen varierer trolig en god del fra person til person. De personlige interessene samspiller dessuten med sosiale normer for hva som er ettertraktelsesverdige fritidsaktiviteter, og disse normene kan være knyttet til spesielle lokale eller regionale tradisjoner slik at såvel de personlige interessene som det sosiale presset for og mot deltakelse i ulike friluftaktiviteter kan variere fra region til region.

Det synes riktignok som om vi har en sterk turtradisjon over hele landet, men den står ikke nødvendigvis like sterkt overalt. Den oppstod under spesielle historiske betingelser, og grep først for alvor om seg i begynnelsen av dette århundret. Det ville være rart om den hadde satt seg nøyaktig like fast i alle regioner og lag av folket. At interessen er såpass bred skyldes delvis at den kunne knytte an til omfattende tradisjonell bruk av naturområdene i matauk- og næringsøyemed (og på den måten få innpass blant alle de som hadde bakgrunn fra primærnæringene, men ikke lenger tilhørte disse), men tradisjonene har rimeligvis variert en del fra region til region avhengig av ressursgrunnlaget, og trolig også delvis avhengig av eiendomsforholdene i den grad disse la begrensninger på almenhetens utnyttelse av utmarksressursene. Derfor kan vi regne med at det tradisjonelle fundamentet for friluftinteressene ikke er like sterkt over alt. Samtidig vet vi imidlertid også at påvirkningen regionene mellom via direkte kontakt og massemedia har skjedd raskt i dette århundret, og at det på mange felt har skjedd betydelig spredning og utjevning av skikker og interesser.

Hva skulle kunne hindre en slik rask utjevning? Utenlandsk forskning har blant annet vist at interessen for friluftsliv nærmest går i arv på det viset at friluftsopplevelser i barndommen, sammen med foreldrene, stimulerer interessen for slike opplevelser senere i livet. (Jf. for eksempel Burch & Wenger 1967 og Christensen & Yoesting 1973.) Det synes rimelig å anta at dette også gjelder i Norge. Dessuten kan vi regne med at nye kulturelle mønstre, sterkere eller svakere interesse for friluftsliv medregnet, sprer seg raskere innenfor en bekjentskapskrets enn på tvers av den, og at de overføres lettere innefor de sosiale gruppene enn mellom dem. Hvis familier og bekjentskapskretser er noenlunde stedfaste, mens den sosiale inndelingen av befolkningen varierer fra sted til sted, kan lokale forskjeller i interessen for friluftsliv tenkes å holde stand over lengre tid.

Dessuten har vi enda ikke gjort oss helt ferdig med tilbudssiden. Hvis interessen for friluftsliv varierer, kan jo dette skyldes at naturforholdene er ulike. Naturtilbudet har altså ikke bare en direkte effekt på friluftslivet, men også en indirekte effekt via interessen for å delta i friluftaktiviteter. Vi har allerede nevnt at ulikt naturgrunnlag for tradisjonell næringsdrift kan ha etterlatt stedegne spor i den lokale fritidskulturen, og folk kan jo også utvikle spesiell interesse for friluftsliv hvis de har særlig gode naturforhold for denslags, uansett om impulsene til friluftslivet kommer fra gamle lokale næringstradisjoner eller utenfra. Gunstige naturforhold kan dessuten trekke til seg innflyttere med særlig interesse for friluftsliv, eller hindre utflytting av friluftsfolk. (I alle fall synes mange utkantsamfunn

med rekrutteringsproblemer å håpe at det forholder seg slik, om en skal dømme etter egenreklamen de produserer.)

Dette turde være god nok begrunnelse for at det kan finnes lokale og regionale kulturforskjeller med hensyn til interessen for friluftsliv, men heller ikke de lokale friluftskulturene er enhetlige. Det fins forskjeller mellom personer, og det fins tendenser til systematisk forskjell mellom grupper av folk. De veldokumenterte forskjellene mellom aldersgruppene og kjønnenes friluftaktiviteter (se for eksempel Dølvik & al. 1988, Wårum 1987 eller Statistisk sentralbyrå 1975) skyldes ikke bare ressursforskjeller, men også interesseforskjeller. I tillegg må en regne med at såvel religiøse grupper som ulike skikt i det sosiale hierarkiet etc. kan ha forskjellige friluftskulturer. (Se for eksempel oversikt over forskningslitteratur i Smith & Theberge 1987.) Selv om hver enkelt gruppe skulle ha de samme interessene i alle landets forskjellige regioner, kan den samlede lokale interessen for friluftsliv variere fra sted til sted, avhengig av størrelsesforholdet disse gruppene imellom og alders sammensetningen etc.

Naturinngrep som reduserer landskapskvalitetene kan også påvirke interessen via signal- og symboleffektene de avgir. Dette gjelder ikke minst hvis de negative effektene av inngrepene fokuseres sterkt og synes å være betydelige. I slike tilfeller kan selve kunnskapen om at det er gjort inngrep bidra til å frata folk lysten på å benytte de aktuelle naturressursene. Inngrep kan imidlertid også stimulere interessen for friluftsliv. Hvis det protesteres og aksjoner mot inngrep slik at mulighetene for friluftsliv i de aktuelle områdene kommer i fokus, kan interessen for bruk av disse områdene blomstre opp slik den for eksempel synes å ha gjort da Stortinget vedtok å bygge ut Aurlandsdalen (jf. Teigland & Vorkinn 1987), og dette kan ha varig styrkende effekt på folks interesse. De som mobiliseres av protestaksjoner, eller som pirres av muligheten til å bli blant de siste som får del i den eksklusive opplevelsen av en ennå uberørt naturperle, kan komme til å få en sterkere interesse for friluftsliv etter dette engasjementet enn de hadde før. (Vi mener selvsagt ikke at naturinngrep som vekker motstand er gunstig for friluftslivet. Hvis en ønsker å stimulere til interesse for friluftsliv fins det selvsagt mer egnede metoder enn å ty til slike naturinngrep som etter folks mening reduserer naturkvalitetene.)

Ulike personer og grupper har også ulike ressurser for å drive friluftsliv. Mange former for friluftsliv kan trolig regnes som lite ressurskrevende i forhold til en rekke andre vanlige fritidssystemer, men ressursbehovet vil likevel være stort nok til at folk får ulike muligheter for utøvelse av friluftsliv på grunn av ulik ressurstilfang. Dårlig helse er en ressursvikt som åpenbart kan få konsekvenser for deltakelse i friluftsliv. Også dårlig økonomi kan få konsekvenser for deltagelse i friluftaktiviteter som krever mye utstyr og kostbar transport etc. På den andre siden kan dårlig økonomi føre til at folk unngår mer kostbare aktiviteter av annet slag og satser på billige former for friluftsliv i stedet. Muligheten til å disponere over egen tid kan trolig også betraktes som en viktig ressurs i sammenheng med utøvelsen av friluftsliv. Mangel på tid til overs etter arbeid (hvis en har fast arbeidstid), oppgaver i hjemmet, og andre forpliktelser, kan bidra til å begrense friluftaktivitetene. Dette gjelder ikke minst dersom selve friluftaktiviteten i tillegg til oppholdet i naturen krever lengre forberedelser og reiser etc.

De vanligste friluftaktivitetene stiller begrensede krav til basisferdigheter. (Det vil si de ferdighetene en trenger for å oppnå et alment akseptert prestasjonsnivå.) Det er likevel få

friluftaktiviteter som kan sies å være helt uten krav om spesielle kunnskaper og ferdigheter. Ingen er for eksempel født med ski på beina, og både de fysiske forutsetningene og selvtilliten som trengs for å bli en god skiløper som har glede av skiløpingen, varierer. De varierer blant annet med hvordan skiløping etc. ble utøvd under oppveksten i familien, på skolen, og blant vennene. Tilsvarende krav om ferdigheter og opplæring stilles ved flere andre aktivitetstyper, og jo eldre folk blir, jo mer vil det koste å skaffe seg nye ferdigheter.

Nevnes bør også at ulikheter i ressurstilgang ikke bare har en direkte effekt på folks evne til å utøve friluftsliv. Ressurstilgangen kan også være en viktig grunn til at interessen for friluftsliv varierer. Folk har gjerne en tendens til å tilpasse interessene til ressursforrådet, og en vil derfor kunne finne at folk med generelt svakt ressursforråd for friluftsliv heller ikke uttrykker særlig stor interesse for å delta.

Likevel er det usikkert om tilgangen på personlige ressurser betyr særlig mye i vår sammenheng. Ressursene er riktignok ulikt fordelt personer imellom, men når vi ser på hele norske byer eller større lokalsamfunn under ett kan vi regne med at forskjellene blir mindre. Derfor regner vi også med at det vanligvis ikke oppstår store forskjeller i friluftslivet mellom ulike lokalmiljøer på grunn av ulik personlige ressurstilgang, men vi utelukker på ingen måte at ulikheter i den sosiale strukturen, for eksempel som følge av ulike næringsstrukturer eller ulike lokale vekstkurver med hensyn til økonomi og befolkning, og derav følgende variasjon i ressurs situasjonen, kan skape slike forskjeller.

Vil en vite hvorfor omfanget og utbyttet av friluftslivet eventuelt er ulikt i to forskjellige lokalsamfunn, bør en strengt tatt sjekke alle punktene som er nevnt ovenfor, og flere med dem. Det er ikke gitt at forskjellene i friluftsliv først og fremst skyldes naturgrunnlaget, og den lokale eller regionale kulturen kan heller ikke være noen universalforklaring på alle forskjeller. Å finne de eksakte grunnene til lokale variasjoner i atferd og utbytte kan i verste fall ligge på grensen til det umulige, siden såpass mange og forskjelligartede forhold virker inn samtidig. Ikke minst stiller en god undersøkelse store krav til datamaterialets omfang, kvalitet og detaljrikdom.

3 Data og metode

3.1 Tilgjengelige data og deres egnethet

De tilgjengelige data består som sagt av resultatene fra to spørreundersøkelser om friluftsliv i henholdsvis Lillehammer og Rana. I tillegg har vi samlet en del opplysninger om det faktiske tilbudet av rekreasjonsområder, idrettsanlegg og kulturaktiviteter i de to kommunene. Dessuten benyttes rådata fra Statistisk Sentralbyrås ferieundersøkelse i 1986, der respondentene bl.a. ble spurt om deltakelse i friluftsliv.

Dette datamaterialet brukes til å undersøke hvilke signifikante forskjeller som fantes mellom friluftaktivitetene i de to kommunene og de to landsdelene, men det gir ikke opplysninger om folks utbytte av friluftslivet, og vi må derfor nøye oss med å undersøke hvordan omfanget av aktivitetene deres varierte.

Dessuten egner data seg langt mindre til å belyse årsakene til forskjellene enn til å estimere hvor store de var. Ikke desto mindre skal vi prøve å utnytte materialet så langt det lar seg gjøre for å si noe om disse årsakene, og da særlig om naturgrunnlagets betydning for forskjeller i friluftslivet.

Først prøver vi imidlertid å sjekke i hvilken grad vi kan føre eventuelle forskjeller mellom de to kommunene tilbake til ulikheter i etterspørselen.

Foran ble det slått fast at etterspørselen bl.a. formes av folks interesser og ressurser, men i data er det sparsomt med opplysninger om disse størrelsene. Noen indikatorer på interesse- og ressursituasjonen finnes likevel blant de tilgjengelige opplysningene om respondentenes personlige karakteristika. I den grad vi oppdager klare sammenhenger mellom slike karakteristika og deltagelse i spesielle aktiviteter, vil vi tillate oss å se disse sammenhengene som indisier på at folks interesse- og/eller ressursituasjon påvirker aktivitetene deres. Ulik utbredelse av slike karakteristika i kommunene tolkes da som indikatorer på at interesse- og ressursituasjonen er ulik og at dette har effekt på befolkningens aktivitetsmønster. (Jf. avsnitt 6.1.) Disse effektene kan vi i prinsippet måle statistisk, og skille ut fra effekten av andre forhold, slik at effektene av de andre forholdene framstår separat. Vi vet imidlertid ikke hvor mye av etterspørselseffektene vi i praksis klarer å skille ut på denne måten. F.eks. kan lokale kulturelle særtrekk påvirke etterspørselen, og dette fanges ikke opp i analysen. (Jf. likevel avsnitt 6.4.) Dessuten er det også svært usikkert hvor mye av de mer generelle etterspørselseffektene som egentlig fanges opp. Det er imidlertid lite vi kan gjøre for å sjekke dette nærmere. I stedet går vi videre til tilbudssiden og fortsetter leitingen etter plausible forklaringer på de resterende, uforklarte aktivitetsforskjellene der.

Vi vil da etter beste evne, men uten spesielt detaljert lokalkunnskap, undersøke hvilket samsvar det måtte være mellom friluftaktiviteten og selve naturgrunnlaget for friluftsliv i de to kommunene. (Jf. avsnitt 6.2.) Vi vil også se på samsvaret mellom faktisk deltagelse i andre fritidsaktiviteter og det lokale/regionale tilbudet på disse andre aktivitetsområdene, og drøfte om aktiviteter på de andre områdene kan ha påvirket friluftslivet. (Jf. avsnitt 6.3.) Drøftingen blir nødvendigvis uformell, siden vi mangler eksakt tallfesting både av de

naturgitte forutsetningene for friluftssysler og tilbudet av andre aktivitetstilbud. (Eksakt tallfesting av dette ville vært svært problematisk.)

I noen grad kan og vil vi også sjekke om eventuelle forskjeller mellom landsdelene ligner på tilsvarende forskjeller mellom de to kommunene. Dette gir oss i det minste indisier på om de kommunale forskjellene springer ut av mer generelle kulturelle forskjeller mellom landsdelene eller ikke. (Jf. avsnitt 6.4.)

Hvis vi forutsetter at effektene på friluftslivet av naturinngrep blir mindre jo mindre de aktuelle naturressursene anvendes til friluftsliv i utgangspunktet, kan vi dessuten bruke kunnskapen om forskjeller i aktivitetsnivå som grunnlag for å diskutere mulige effekter på friluftslivet av framtidige naturinngrep i de to landsdelene. (Jf. kapittel 8.)

3.2 Valg av undersøkelsesområder

Ved valget av undersøkelsesområder var det behov for to byer eller tettsteder som kunne representere henholdsvis Østlandet og Nord-Norge. Valget av Rana som representant for Nord-Norge skyldtes i hovedsak muligheten for å kunne sammenligne lokalbefolkningens bruk av kraftutbyggingsområder (særlig Øst-Rana) med bruken av store områder innen kommunen som ikke er utbygget.

Ved valget av Rana ble det hevdet at kommunen var atypisk for Nord-Norge på grunn av stor innflytterandel i befolkningen, men denne innvendingen er neppe berettiget. Blant deltakerne i Rana-undersøkelsen oppga 90 prosent at de kom fra landsdelen, mens 84 prosent av deltagerne i Statistisk sentralbyrås ferieundersøkelse for hele Nord-Norge oppga at de hadde bodd i Nord-Norge det meste av tiden før de fylte 15 år. Skal en dømme etter disse undersøkelsene synes altså ikke Ranas import av "søringer" å ha vært større enn resten av landsdelens import. Snarere tvert imot. Vi finner dessuten ingen klare tegn på at folk sørfra hadde et annet aktivitetsmønster enn nordlendingene, men det lave antallet innflyttere i datamaterialet gjør det umulig å trekke særlig sikre konklusjoner om dette.

Undersøkelsen ble gjort mens produksjonen fortsatt gikk for fullt både ved koksverket og jernverket. Derfor var det trolig en større andel skiftarbeidere i Rana (29 prosent i undersøkelsen) enn i resten av Nord-Norge. Også dette kunne tenkes å skape et atypisk aktivitetsmønster i Rana, men da det innsamlede datamaterialet ble analysert kunne ingen signifikante forskjeller mellom skiftarbeiderne og andres aktivitetsmønster påvises. Dette beviser ikke at de spesielle arbeidsrytmene i Rana ikke har påvirket aktivitetsmønsteret i atypisk retning, men det bidrar ihvertfall til å gjøre hypotesen om dette mindre tilforlatelig.

Hva naturforholdene i Rana angår vil disse selvsagt avvike fra forholdene en rekke andre steder i Nord-Norge, men avviket fra "gjennomsnittet" er neppe så mye større enn det en finner i andre Nord-Norske byer og tettsteder.

Valget av Lillehammer som representant for Østlandsbyene var betinget av økonomiske hensyn. Det bød seg en mulighet til å koble undersøkelsen sammen med et tiltaks- og evalueringsprosjekt for friluftslivet langs Mesnavassdraget i Lillehammer, og dermed ble

de samlede utgiftene lavere enn om en annen by var blitt valgt. Dessuten ligger både Rana og Lillehammer i områder der det er gjennomført kraftutbygging samtidig som det også finnes områder og vann som ikke er berørt av reguleringsinngrep.

Undersøkelsen ble gjort før Lillehammer var tildelt OL-arrangementet, og aktivitetsmønsteret som ble registrert i kommunen er følgelig ikke påvirket av OL-utbyggingen eller andre endringer som har skjedd i forbindelse med dette arrangementet.

At Lillehammer særlig representerer innlandsområdene på Østlandet framfor områdene rundt Oslofjorden og langs Telemarkskysten sier seg selv. Vi har likevel valgt å omtale den som representant for hele Østlandet, samtidig som vi tar hensyn til avstanden til sjøen etc. når aktivitetsmønsteret i byen sammenlignes med situasjonen på Østlandet generelt.

3.3 Survey-materialet - omfang og representativitet

Survey-undersøkelsene i Rana og Lillehammer ble gjennomført blant personer mellom 15 og 74 år (for å gjøre resultatene sammenlignbare med SSBs undersøkelser) som var tilfeldig trukket fra folkeregisteret i hver av de to kommunene. Uttrekningen ble foretatt av Statens datasentral.

I Lillehammer ble det trukket 1.000 personer som fikk et spørreskjema tilsendt i posten. Det forelå to forskjellige skjemaer hvorav det ene ble sendt til 700 personer og det andre til 300. Bare det første av disse skjemaene inneholdt spørsmål om deltakelse i de ulike formene for friluftsliv, og det er derfor opplysninger basert på dette skjemaet som skal refereres her. Etter én purring ble til sammen 305 av disse skjemaene utfylt og returnert. Vi har kunnet bruke 304 av dem. De som ikke hadde svart etter én purring ble tilsendt et forkortet skjema, som 114 personer fylte ut og returnerte, men heller ikke dette forkortede skjemaet inneholdt spørsmål om deltakelse i ulike friluftaktiviteter. Materialet fra Lillehammer består derfor av opplysninger fra 304 personer. (Vel 43 prosent av utvalget.)

Likevel er den aldersmessige representativiteten til Lillehammer-dataene ganske god. Det største avviket fra situasjonen i totalbefolkningen finner vi for aldersklassen 65-74 år. Blant de 304 personene i utvalget tilhører 9,5 prosent denne gruppen, mens andelen av hele befolkningen i alderen 15-74 år pr. 1/1 1988 var 13 prosent. Avviket mellom kjønnsfordelingen i datamaterialet og kjønnsfordelingen i hele befolkningen er kanskje mer problematisk. Mens det var et lite kvinneoverskudd i befolkningen (52 prosent) utgjorde kvinneandelen i datamaterialet bare ca. 45 prosent.

Siden det er kjent at kvinner generelt deltar mindre enn menn og eldre mindre enn yngre i friluftaktiviteter, indikerer denne skjevfordelingen at aktivitetsnivået blant de som har svart på hele skjemaet kan ligge over nivået i totalbefolkningen.

Dette har vi også mer direkte indikasjoner på. Alle skjemavarianter inneholdt spørsmål om bruken av visse turområder i Lillehammertraktene, og svarene viser at andelen som hadde brukt områdene var større blant de som svarte på de fullstendige spørreskjemaene (begge skjemavarianter) enn blant de som svarte på kortversjonen. Mens 70 prosent av de som

svarte på de fullstendige skjemaene hadde brukt turområdene, var det bare 54 prosent av de som svarte på kortversjonen som hadde brukt områdene. (Gjennomsnittlig bruksfrekvens over året var også lavest blant de som svarte på kortversjonen. De som svarte på kortversjonen hadde brukt områdene 6 ganger, mot 8 blant de som svarte på de fullstendige skjemaene. Denne forskjellen er likevel som en ser langt mindre tydelig enn forskjellen i andel brukere.)

I Rana ble ett og samme skjema sendt til 500 personer. Etter to purringer var 253 utfylte skjema returnert. Også i dette tilfellet ble en forkortet versjon sendt til de som ennå ikke hadde svart, noe som resulterte i 78 nye svar, men heller ikke her inneholdt kortversjonen spørsmål om deltagelsen i ulike typer friluftaktiviteter. For vårt formål ble den effektive svarandelen derfor vel 50 prosent.

Ranamaterialet er representativt med hensyn til kjønnsfordelingen. Mens det var 49 prosent kvinner i de aktuelle aldersklassene i totalbefolkningen, oppga knapt 48 prosent av de som svarte på det fullstendige skjemaet at de var kvinner. (2 prosent oppga ikke kjønn.)

Materialet er imidlertid ikke helt representativt med hensyn til alderssammensetningen idet andelen av personer på mer enn 54 år var større i totalbefolkningen (ca. 25 prosent) enn i datamaterialet (ca 18 prosent). Det er særlig folk mellom 35 og 44 år som er overrepresentert i datamaterialet (27 prosent mot 19 prosent av samlet befolkning i de aktuelle aldersklassene.)

Dette indikerer at de fysisk mest aktive er overrepresentert i materialet. Vi har imidlertid ikke like klare indikasjonene på dette i Rana-materialet som i Lillehammermaterialet. Også i Rana inkluderte både den fullstendige og den korte versjonen av skjemaet spørsmål om bruk av bestemte turområder, men her var andelen som oppga å ha brukt områdene bare 5 prosent lavere blant de som hadde svart på kortversjonen enn blant de som hadde fylt ut den fullstendige versjonen. Dette styrker tiltroen til at Ranamaterialet er mer representativt for befolkningen enn Lillehammermaterialet. For å bevise dette måtte vi imidlertid ha kjent aktivitetsnivået blant de som ikke svarte på noen av skjemaene, og det gjør vi selvsagt ikke. Det er rimelig grunn til å tro at de som ikke svarte i det hele tatt kan ha vært mindre aktive enn de andre, og det er teoretisk mulig at var minst aktive i Rana.

Til tross for denne usikkerheten vil vi likevel tro at Lillehammer-undersøkelsen overestimerer aktivitetsnivået relativt mer enn Rana-undersøkelsen. Dette gjelder i såfall først og fremst for andelen av aktive, og tilsynelatende ikke så mye for deltakelsesfrekvensen blant de aktive. Både når det gjelder andel aktive og deltakelsesfrekvens er det imidlertid umulig å anslå eksakt hvor mye større overestimeringen er i Lillehammer enn i Rana.

Statistisk sentralbyrås ferieundersøkelse i 1986 er dokumentert i Statistisk sentralbyrå 1988. Dette var en intervjuundersøkelse gjennomført blant et landsdekkende utvalg av personer. Utvalget ble gjort i to trinn. Først valgte en utvalgsområdene. Disse består av enkeltkommuner eller grupper av mindre nabokommuner som i sin tur er plassert i 102 forskjellige strata. Det ble trukket ett undersøkelsesområde fra hvert stratum. Strata var komponert slik at utvalgsområdene fikk god spredning med hensyn til region, sentralitet og næringsstruktur etc.

På det andre trinnet ble personer i alderen 16-79 år trukket tilfeldig fra de utvalgte undersøkelsesområdene. I alt ble 3.647 personer trukket ut. Av disse klarte en å intervju 2.894, hovedsakelig ved besøk i hjemmet. Svarprosenten ble dermed på nærmere 80 prosent. Nær halvparten av de som ikke deltok nektet å la seg intervju. Diskrepansene mellom kjønns- og aldersfordelingen i totalbefolkningen, i hele utvalget, og blant de intervjuede, er relativt små. Data fra denne undersøkelsen er derfor trolig generelt noe mer representative enn data fra Lillehammer- og Ranaundersøkelsene.

Alle undersøkelsesoppleggene forutsetter at folk er i stand til å huske hva de har deltatt i for opp til ett år siden. I ferieundersøkelsen ble det spurt om deltakelse i ulike aktiviteter de siste 12 måneder, mens en i Lillehammer- og Ranaundersøkelsene spurte om deltakelse det siste året. Siden de sistnevnte undersøkelsene ble utført ved årsskiftet virker det sannsynlig at de to spørsmålsformuleringene har blitt oppfattet som noenlunde like av deltakerne i de respektive undersøkelsene, slik at svarene er sammenlignbare. Det er imidlertid også sannsynlig at hukommelsessvikt kombinert med en tendens til å ville presentere seg selv i gunstig lys har gitt systematiske avvik fra faktisk deltakelse i svarene som ble gitt i alle undersøkelsene. Hukommelsessvikt etc. er en av grunnene til at Faye & Herigstad 1984 antar at SSBs ferieundersøkelser fra 1980 og 1972 overestimerer undersøkelsespersonenes faktiske deltakelse en del. Særlig gjelder dette antallet ganger folk hevder å ha deltatt, men de regner også med at en del av de som bare har deltatt i aktiviteten for mer enn 12 måneder siden oppgir at det skjedde i løpet av de siste 12 månedene. Vurderingen deres virker rimelig, og vi går ut fra at det samme er tilfelle med de tre undersøkelsene vi henter data fra.

3.4 Spørreskjema og omkoding

Spørreskjemaet for Rana- og Lillehammerundersøkelsene er trykket som vedlegg 2 bak i rapporten. Skjemaet som ble brukt i SSBs ferieundersøkelse er gjengitt i Statistisk sentralbyrå 1988. I alle disse skjemaene vil en se at det er oppgitt faste svaralternativer på spørsmålene om hvor mange ganger en har deltatt i ulike friluftaktiviteter. (Spørsmålene 10 og 11 i Rana- og Lillehammerskjemaet.) En har kunnet svare 0 ganger, 1-2 ganger, 3-5 ganger og så videre. Variabelen er altså i utgangspunktet klassesdelt, og klassene spenner ikke over like lange intervaller. Målenivået er derfor snarere ordinalt enn metrisk. For å transformere variabelen til et tilnærmet metrisk nivå er den omkodet etter samme prinsipp som Statistisk sentralbyrå har benyttet i sine undersøkelser. Det er gjort rede for prinsippet i Faye & Herigstad 1984. I korthet går det ut på følgende. En forutsetter at alle som har krysset av i en gitt svarkategori har deltatt et antall ganger som er lik det aritmetiske gjennomsnittet av verdiene i det intervallet svarkategorien spenner over. De som oppgir å ha deltatt 1-2 ganger antas altså å ha deltatt 1,5 ganger, mens de som oppgir å ha deltatt for eksempel 10-19 ganger antas å ha deltatt 14,5 ganger. Sluttintervallet er som en ser åpent i den ene enden (60 eller flere ganger). For dette intervallet er det derfor ikke mulig å beregne samme slags gjennomsnittsverdi som for de andre. I stedet forutsettes det at antall personer som har deltatt mer enn 60 ganger synker lineært etterhvert som deltagelsesfrekvensen stiger. Dessuten forutsettes det at antall personer på første trinn i sluttintervallet (60 ganger) er lik estimert antall personer på siste trinn (59 ganger) i det

nest siste intervallet (49-59 ganger). (Antall personer på dette siste trinnet i det nest siste intervallet antas å være lik summen av antall personer i hele intervallet delt på antall trinn. En går altså at fra at det er like mange personer pr. trinn i det nest siste intervallet.) Med utgangspunkt i disse forutsetningene kan en estimere antallet trinn i sluttintervallet. (Det vil si bredden på sluttintervallet fra 60 til det punktet der den synkende personantallslinjen antas å nå nullpunktet.) Siden denne linjen synker lineært antas det at den gjennomsnittlige deltakelsesfrekvensen i sluttintervallet er lik 60 pluss en tredjedel av sluttintervallets estimerte lengde. De som har svart "60 og mer" har derfor blitt tildelt verdien 60 pluss en tredjedel av sluttintervallets estimerte lengde. (For en mer utførlig framstilling se Faye & Herigstad 1984.) Metoden gir nødvendigvis målefeil, men vi har ingen spesiell grunn til å tro at avvikene fra de korrekte målene er systematiske.

3.5 Anvendte statistiske analysemetoder

Aktivitetsnivåene i de to landsdelene og de to kommunene er sammenlignet ved hjelp av statistiske analyseteknikker. Både andelen som har deltatt, og antall ganger gjennomsnittsdeltakerne har deltatt, er sammenlignet.

For det siste formålet har vi, i stedet for flere uavhengige t-tester, benyttet en metode for multipl parvis sammenligning av gjennomsnittsverdier. Dette er på sin plass når mer enn to gjennomsnitt skal sammenlignes samtidig. Når vi for eksempel skal sammenligne henholdsvis Rana, Lillehammer, byer og tettsteder på Østlandet, og byer og tettsteder i Nord-Norge samtidig, må det gjøres seks forskjellige parvise sammenligninger, og jo flere uavhengige parvise sammenligninger som gjøres, jo større er faren for at 0-hypotesene om like gjennomsnittsverdier vil bli feilaktig avvist på grunn av rene tilfeldigheter. Med metoden som er benyttet, Student-Neuman-Keuls-testen, søker en å ta hensyn til dette ved å korrigere for antallet sammenligninger, slik at kriteriene for forkastelse av 0-hypotesen skjerpes etterhvert som antallet simultane sammenligninger stiger. Testen er beskrevet i Klockars & Sax 1986, som anbefaler den framfor alternative multiple sammenligningstester "in spite of the increased Type 1 error rate (større andel av feilaktige forkastelser av 0-hypotesen i forhold til Tukeys honestly significant difference test) under 'worts case' conditions." Signifikansnivået er satt til 5 prosent.

Testverktøyet synes ikke å være tilsvarende utviklet for multipl parvise sammenligninger av prosentandeler. Ved sammenligningen av andelene som deltar i de ulike aktivitetene har jeg derfor benyttet vanlig Pearson kji-kvadrat-testing, og underkastet hvert av de seks områdeparene en separat test. Jeg har prøvd å ta hensyn til den økte faren for uberettiget forkastelse av 0-hypotesene ved å velge 1 prosents signifikansnivå.

Faren for statistiske feilslutninger stiger imidlertid for hvert nytt sett av parvise tester som gjøres, og dette gjelder selvsagt også for hver ny Student-Neuman-Keuls-test som gjøres.

Det forutsettes at utvalgene fra de fire undersøkelsesområdene kan betraktes som uavhengige av hverandre. Det vil si at vi forutsetter at Rana og Lillehammer ikke inngår blant ferieundersøkelsens utvalgsområder. Vi vet ikke hvorvidt dette er riktig, men om det skulle være feil tillater vi oss likevel å anta at personer fra Rana- og Lillehammer ikke

utgjør et så tungt innslag i de to utvalgene som er hentet fra SSBs undersøkelse at vi ikke kan betrakte de fire utvalgene som geografisk uavhengige av hverandre i praksis.

Det er også gjort statistiske analyser for å undersøke om eventuelle forskjeller mellom Rana og Lillehammer med hensyn til deltagelse i friluftsliv snarere skyldes ulik sammensetning av befolkningen enn ulike naturforhold. Analysene er gjort ved å bruke deltakelse i ulike former for friluftsliv som avhengige variable, og bosted (Rana eller Lillehammer) samt kjønn, alder etc. som uavhengige variable i et sett av regresjonsanalyser. Antagelsen vår har vært at forskjellene mellom folk med ulikt bosted ikke kunne skyldes naturforholdene dersom de (forskjellene) ble utvisket i datamaterialet vårt når vi kontrollerte for folks alder og kjønn etc. i regresjonsanalysene. Vi har igjen studert to ulike aspekter ved deltagelsen i friluftsliv: Om folk deltar eller ikke, og hvor mange ganger deltakerne har deltatt. Dette krever bruk av to forskjellige regresjonsteknikker. Variabelen deltakelse / ikke-deltakelse har bare to verdier slik at vanlig lineær regresjon, som forutsetter metriske avhengige variable, ikke kan benyttes. I stedet har vi benyttet logistisk regresjon, en teknikk som er utviklet for tilfeller der den avhengige variabelen bare har to verdier. Det fins etterhvert en mengde introduksjoner til denne teknikken. Det nytteteoretiske grunnlaget for anvendelse av teknikken på analyse av slike binære valg (i dette tilfellet valget mellom å delta eller ikke delta i aktivitetene) er blant annet presentert i Judge & al. 1982. Generell beskrivelse av den statistiske metoden finnes for eksempel i Fienberg 1980 og Afifi & Clark 1990. Når en skal tolke resultatene av en logistisk regresjonsanalyse må en blant annet være klar over at regresjonskoeffisientene ikke har samme betydning som i lineær regresjon. Er en usikker på tolkningen kan en eventuelt konsultere den nevnte litteraturen.

Den andre avhengige variabelen, antall ganger deltakerne deltok i aktivitetene, har selvsagt mer enn to verdier, og antar noe som ihvertfall ligger i nærheten av metrisk målenivå. (Jf. beskrivelse i avsnitt 3.4.) Vi har derfor tillatt oss å analysere sammenhengene mellom antall ganger deltakerne deltok og bosted, kjønn, alder etc. ved hjelp av vanlig lineær regresjon. Dette er imidlertid ikke uproblematisk. Den avhengige variabelens variasjonsrom er nemlig begrenset nedad av verdien 1 siden ingen deltakere kan ha deltatt mindre enn 1 gang i de aktuelle aktivitetene. (Hvis vi hadde valgt å ta med de som ikke deltok ville lavest mulige verdi ha vært 0.) Slike avgrensede variable kalles gjerne sensurerte variable siden det er mulig å forestille seg at det egentlig fins lavere verdier enn 1 eller 0, og at disse verdiene er sensurert siden folk ikke har mulighet til å velge dem slik at vi kan observere valget som annet enn 1 eller 0. Når den avhengige variabelen har et slikt avgrenset variasjonsrom risikerer en å få skjeve parameterestimater hvis en bruker lineær regresjon. (Jf. Judge & al. 1982.) Her vil dette si at den estimerte regresjonskurven sannsynligvis vil bli flattere enn den "korrekte" linjen slik at faren for feilaktig å godta 0-hypotesen stiger. (0-hypotesen er den hypotesen som sier at verdiene på avhengig og uavhengig variabel ikke er korrelerte.)

Problemet kunne i prinsippet vært løst om vi i stedet hadde brukt en teknikk som er utviklet for regresjon med sensurerte avhengige variable, (for eksempel Tobit-regresjon), og tatt med de som ikke hadde deltatt i aktivitetene (0-observasjonene) i analysen. Mangel på tilgang til egnet dataprogramvare har imidlertid forhindret en slik løsning.

Ved analysene vi nå har referert til forutsettes det at deltakerne i undersøkelsene kan betraktes som trukket tilfeldig fra totalpopulasjonene. Som vist i avsnitt 3.3 er dette neppe tilfellet med undersøkelsene i Lillehammer og Rana idet frafallet fra de opprinnelige tilfeldige utvalgene er stort og etter alt å dømme systematisk skjevfordelt på grunn av selvseleksjon i det opprinnelige utvalget. Som vi allerede har sagt synes dette særlig å gjelde i Lillehammer. Resultatet av analysene må betraktes i lys av denne ekstra usikkerheten. De systematiske avvikene fra situasjonen i totalpopulasjonene reduserer altså de rent statistiske analysenes gyldighet.

Det er også utført noen faktoranalyser. De generelle prinsippene bak denne metoden turde være såpass kjente at det ikke skulle være nødvendig å gjøre utførlig rede for dem her. Kort sagt forutsetter faktoranalysen at de observerte variablene (i dette tilfellet deltakelsen i ulike friluftaktiviteter) er lineære kombinasjoner av et sett ikke-observerte bakenforliggende variable (faktorer), og at verdiene på de observerte variablene kan forklares av et fåtall felles faktorer (faktorer som er korrelert med mer enn én observert variabel) samt av faktorer som er unike for hver enkelt av de observerte variablene (og ikke korrelert med de andre observerte variablene). Hensikten med faktoranalysen er å finne et lite og lett tolkbart sett med felles hypotetiske faktorer som kan forklare mest mulig av korrelasjonsmønsteret mellom de observerte variablene. Gjennom rotasjon av faktorene forsøker en å finne enkeltfaktorer som er høyt korrelert med et begrenset sett av observerte variable og lite korrelert med de øvrige observerte variable. I resultatene som refereres nedenfor er den vanligste rotasjonsmetoden (varimax) benyttet. De observerte variablene som på denne måten har høy korrelasjon (høye faktorladninger /standardiserte regresjonskoeffisienter) med én og samme faktor, antas å være uttrykk for et felles bakenforliggende forhold. Hvilket forhold det gjelder må forskeren slutte seg til ved å søke etter felles trekk ved de aktuelle observerte variablene. En enkel innføring i faktoranalyse fins for eksempel i Kim & Mueller 1978.

Såvel lineær regresjon som faktoranalyse forutsetter i prinsippet at de avhengige variablene (i regresjonsanalysen) og de observerte variablene (i faktoranalysen) er tilnærmet normalfordelte. I praksis er metodene forholdsvis robuste mot avvik fra normalfordeling, men mange av aktivitetsvariablene som er benyttet i våre analyser avviker såpass mye fra å være normalfordelte at det kan ha ført til systematisk skjeve analyseresultater. Hvor store skjevhetene eventuelt er vet vi ikke.

4 Beskrivelse av undersøkelseskommunene

4.1 Beliggenhet og bosetting

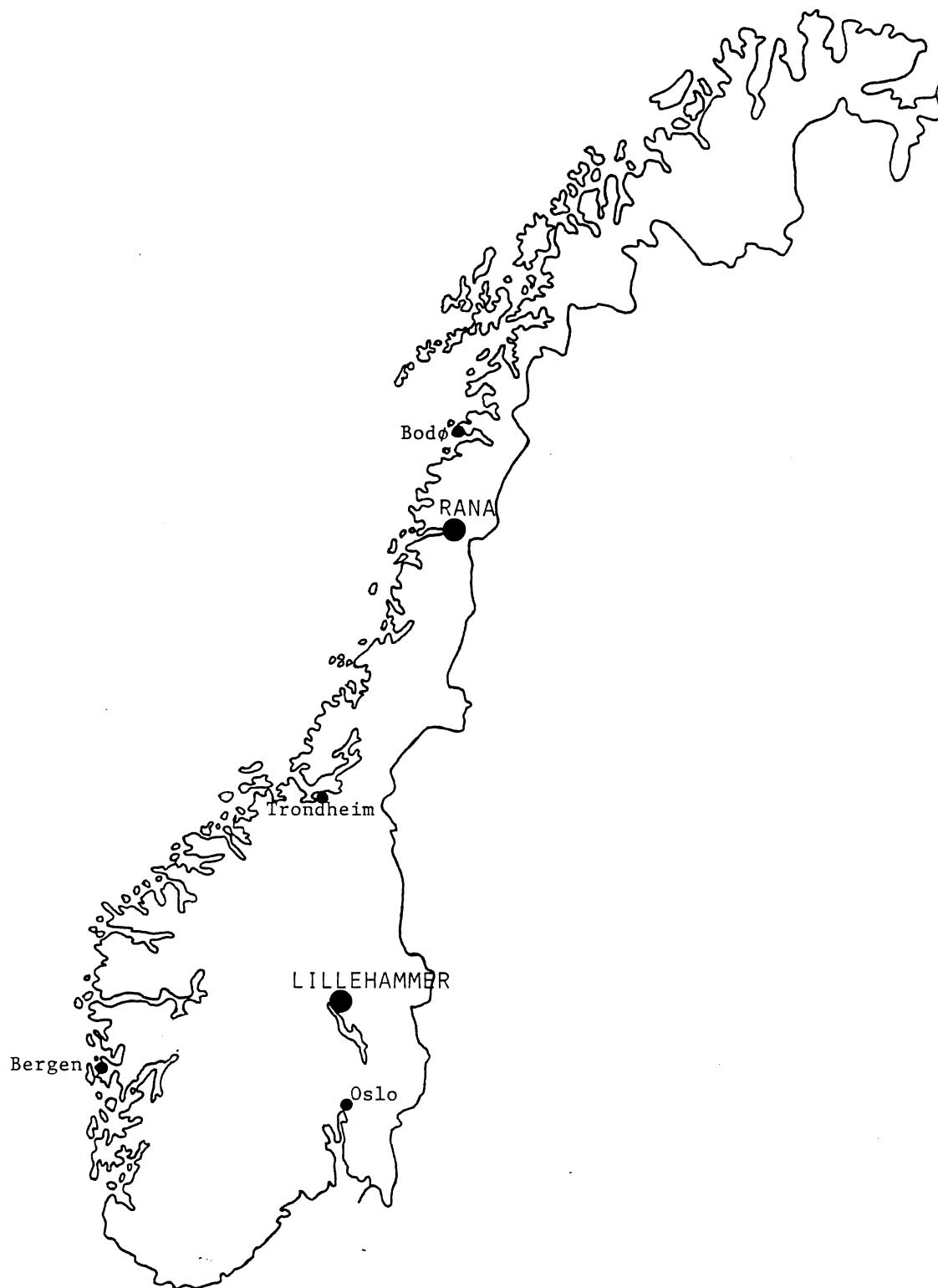
Rana kommune, som er 4.464 km² stor, og dermed landets fjerde største i utstrekning, ligger i Nordland fylke og skjæres av polarsirkelen i nord. Den har Svartisen i nordvest, Saltfjellet i nord, Hemnes kommune i sør og Nesna kommune i sørvest. Mot øst grenser Rana til Sverige. I vest ligger Lurøy kommune og i nordvest Rødøy kommune, hver med landområder på faslandet slik at Rana kommune ikke når helt ut til havet. Fra havet i vest stikker imidlertid Ranafjorden et godt stykke inn i Rana kommune i nord-østlig retning mellom fjell som stiger bratt opp til mellom 600 og 900 meters høyde. Fra fjordbunnen fortsetter den trange Dunderlandsdalen videre mot nordøst mellom tilsvarende høye fjell, og innerst i fjorden ligger kommunesenteret Mo som er en by med innbyggertall omtrent på nivå med Lillehammers. Mo er det desidert største befolkningssenteret i kommunen. Pr. 28.02.83 var innbyggertallet i Mo og omegn 20.160, mens resten av kommunen hadde 5.634 innbyggere. Det nest største tettstedet var Storforshei i Dunderlandsdalen. Storforshei og omegn hadde i alt 1.254 innbyggere pr. 28.02.83. Det meste av bosettingen utenom Mo-området finnes langs Ranafjorden og i Dunderlandsdalen. Ved årsskiftet 1987/88 var samlet innbyggertall i Rana 24.954.

Lillehammer kommune, som er atskillig mindre i utstrekning enn Rana og dekker et areal på 481 km², ligger i Oppland fylke ved innfallsporten til Gudbrandsdalen der Lågen munner ut i nordenden av Mjøsa. Den grenser til Øyer kommune i nord, Ringsaker kommune i øst / sør-øst, Gjøvik og Nordre Land i sør-vest og Gausdal i vest. Bosettingen er nokså konsentrert rundt bykjernen Lillehammer på østsiden av Lågen med vel 15.000 innbyggere, og er ellers tettest langs Lågen. Ved årsskiftet 1987/88 hadde Lillehammer kommune 22.327 innbyggere.

Figur 1 viser hvor i landet kommunene ligger.

4.2 Næringsstruktur

Ved folketellingen i 1980 var 53 prosent av Lillehammers befolkning i arbeidsstyrken mot 49 prosent av Ranas befolkning. Ser vi på de største næringsgrenene var 38 prosent av arbeidsstyrken i Rana knyttet til industrien og 20 prosent til varehandelen mens de tilsvarende tallene i Lillehammer var 15 og 16 prosent. Den største av hovedsektorene i Lillehammer var helse- og sosialsektoren med 17,5 prosent av arbeidsstyrken mot vel 7 prosent i Rana. Også offentlig administrasjon, politi og rettsvesen var større i Lillehammer enn i Rana med vel 9 prosent av arbeidsstyrken mot 5,5 prosent i Rana. Det samme gjaldt bank, forsikring og ulike typer tjenesteyting med henholdsvis 7 prosent i Lillehammer og 3 prosent i Rana.

Figur 1 Undersøkelseskommunenes beliggenhet. - Location of the study municipalities

4.3 Landskap, rekreasjonsområder og tilgjengelighet

Mens Rana ligger ved en fjord, ikke langt fra Helgelandskysten, ligger Lillehammer ved Norges største innsjø på det indre Østlandet. Forsåvidt har en altså adgang til åpent vann begge steder, men avstanden til saltvann er vidt forskjellig.

I begge kommunene er bosettingen i hovedsak konsentrert ved utløpet av trange elvedaler, med mindre konsentrasjoner langsetter dalførene som begge steder omgis av vide sammenhengende skog- og fjellområder. Utbredelsen av ulike vegetasjonstyper og terrengformer er imidlertid forskjellig.

Det synes rimelig å anta at det mest aktuelle dagsturomlandet for størstedelen av befolkningen i Lillehammer ligger i kommunene Lillehammer, Øyer, Gausdal og Ringsaker. Samlet areal i disse kommunene er 3.592 km². Av dette er 35 prosent produktiv skog, ca. 8,5 prosent jordbruksareal, og knappe 7 prosent ferskvann hvorav de delene av Mjøsa som ligger innenfor Ringsakers kommunegrense utgjør mesteparten. Resten er stort sett myr- og fjellområder, men her er også en del innslag av "uproduktiv" skog. Andelen av lauvskog er mindre enn i Rana.

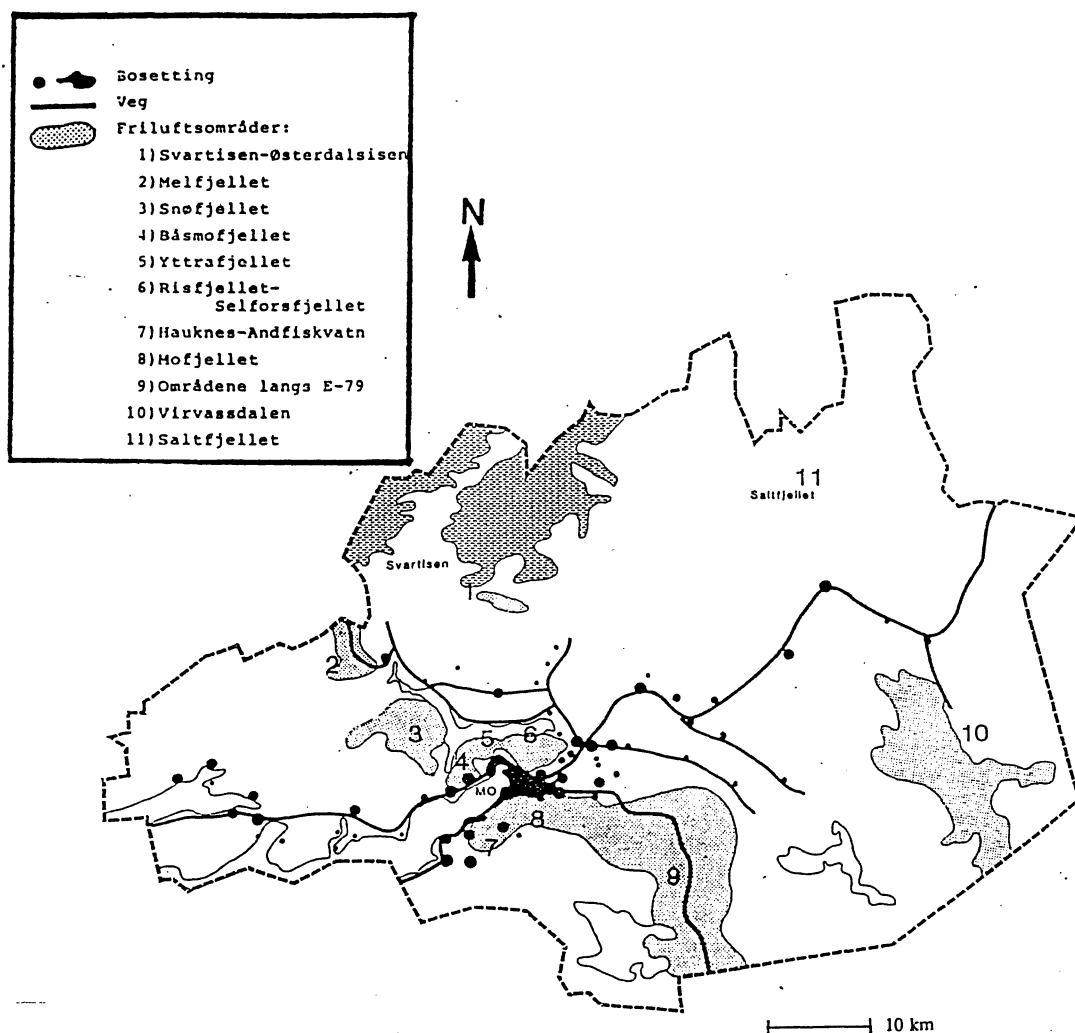
I Rana er bare 11,7 prosent av arealet produktivt skogareal, og jordbruksarealet dekker bare omlag en halv prosent av samlet areal. I tillegg kommer noe "uproduktiv" fjellskog og lauvskog. Ca. 4 prosent er ferskvann. Hele 69 prosent av arealet ligger mer enn 600 meter over havet, og vel 8,5 prosent er isbre. Flere steder såvel i nord som i sørøst strekker fjelltoppene seg opp mot ca. 1.500 meter over havet, og like sør for kommunegrensen i Hemnes ligger Nord-Norges høyeste fjelltopper på over 1.900 meter over havet med blant annet Okstindbreen der det er muligheter til å gå på ski året rundt. Bratte stigninger med over 500 meters høydeforskjell er ganske vanlige i store deler av kommunen, men særlig i Saltfjellstraktene inn mot svenskegrensen i nordøst er terrengformene rundere og slakere med vide åpne daler og vidder. Flatere områder av en viss størrelse fins også i fjellene øst / sørøst for Mo.

Av de mest brukte turområdene blant lokalbefolkningen er det Mofjellet som ligger nærmest Mo. Det ligger rett opp for Mo sentrum, og de høyeste punktene varierer fra ca. 500 til over 700 meter over havet. Oppstigningen fra Mo er til dels svært bratt, men langs en åpen anleggsvei som tar av fra E 79 ca. 5 km utenfor sentrum, kan en kjøre med bil det bratteste stykket opp til vel 500 meter over havet. (Den nærmeste toppen ligger da på vel 700 meter over havet.) Følger en i stedet stien som går opp fra Hammeren blir avstanden fra sentrum noe mindre, men en må i såfall sette fra seg bilen atskillig lenger nede i lia. Det har tidligere gått en personheis opp til Mofjellet fra Mo, men siste driftssesongen for denne var 1984.

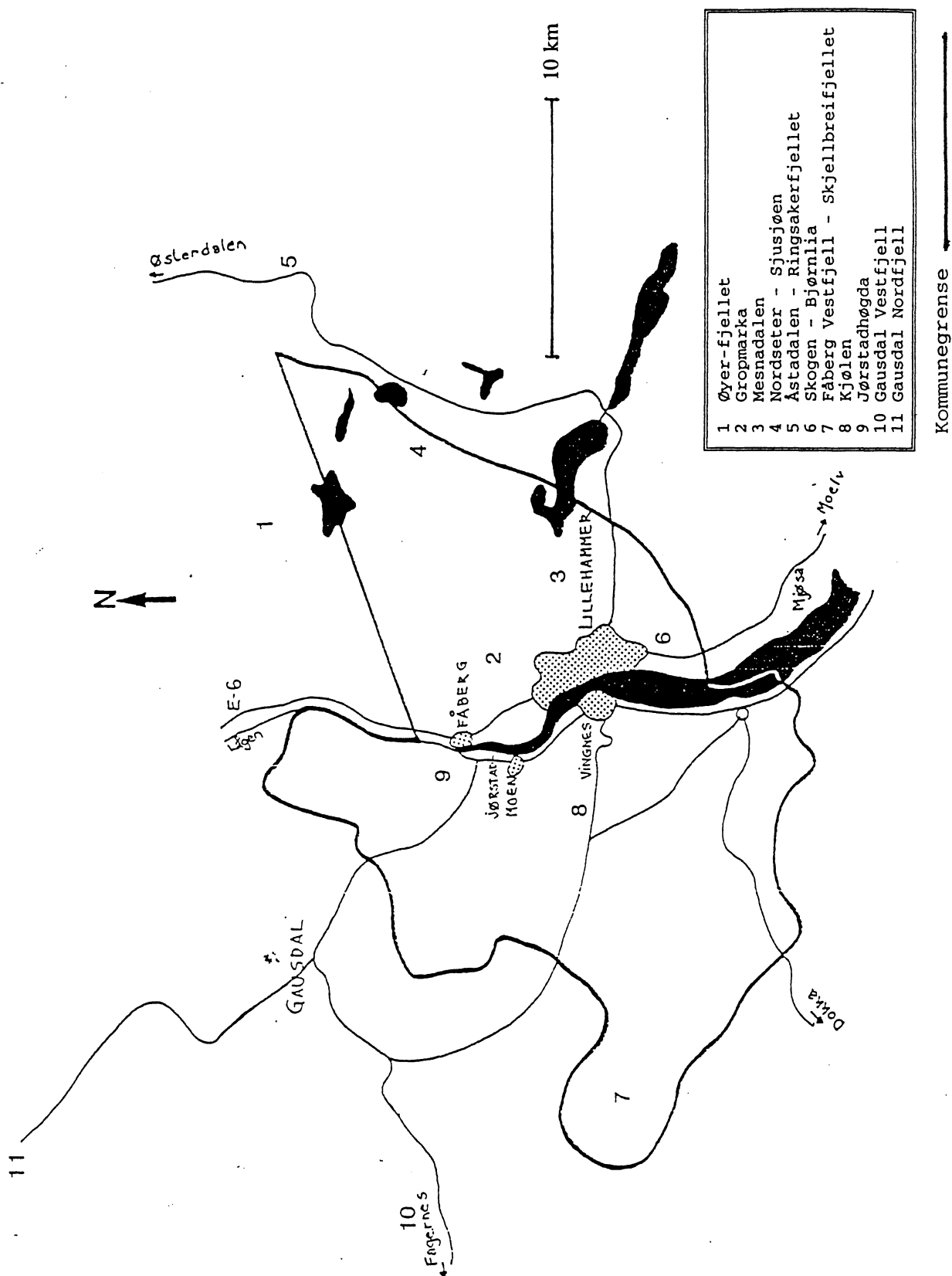
Både Saltfjellet og områdene øst / sørøst for Mo er tilgjengelige med bil. Til Saltfjellsområdet kan en også komme til og fra Mo med tog samme dag, og til turområdene i Øst-Rana har det pleid å gå ihvertfall én buss i hver retning hver dag langs E79. Vegavstanden fra Mo til Saltfjellet er 7-8 mil, og fra Mo til turområdene i Øst-Rana er vegavstanden 2-4 mil avhengig av hvor en ønsker å parkere bilen. (Ca. 2 mil til Rauvatn og 4 mil til Umbukta.) I fjellområdene i Øst-Rana er dessuten en del veier som

ble anlagt inne i fjellområdene i forbindelse med kraftutbyggingen åpen for fri ferdsel. I Rana og tilgrensende områder i nord finnes det imidlertid også store naturområder som ikke kan nås hverken med bil eller til fots på vanlige dagsturer. 750 km² av de sentrale fjellområdene i Saltfjell/Svartisen-området kan regnes som "kvalifisert villmark" idet de ligger minst 4 timers gange (i bratt lende) eller minst 15 km i luftlinje fra veg, eller annen kommunikasjonslinje, samtidig som nærmeste turisthytte ligger minst 2 timers gange eller 7,5 km. i luftlinje unna. (Jf. Fylkesmannen i Nordland & Nordland fylkeskommune 1981.)

Saltfjell/Svartisen-området er vidt kjent både for mulighetene til friluftsliv og for andre naturverdier. Det har blitt foreslått å opprette en etter norske forhold stor nasjonalpark i området, og det fins noen hoteller, en rekke turisthytter og stier samt muligheter for brevandring og utforsking av grotter. (Området har landets største samling av kalkstengrotter.) Overnattingskapasiteten (innendørs) og tilstrømmingen av turister er imidlertid mindre enn hva en finner i Lillehammerområdet. Figur 2 gir en oversikt over områder som brukes til friluftsliv i Rana.

Figur 2 Friluftsområder i Rana. - Outdoor recreation areas in Rana.

Figur 3 Friluftsområder i Lillehammerområdet. - Outdoor recreation areas in the Lillehammer district.

I Lillehammer og de omkringliggende kommunene er terrengformene stort sett slakere og høydeforskjellene som regel mindre enn i Rana. Bykjernen ligger på ca. 150 meter over havet, men en stor del av arealet utgjøres også av vide fjellområder på mellom 600 og 1.000 meter over havet. Mot øst i Gausdal fins det imidlertid områder med større høydeforskjeller og topper som går opp i over 1.300 meters høyde. Vel 3 mil i luftlinje nordøst for Lillehammer, ligger Ormtjernkampen nasjonalpark med 4,5 km² i flateinnhold. Av andre nasjonalparker ligger Rondane nærmest, ca. 16 mil i luftlinje nord for byen.

Det mest sentrumsnære turområdet i Lillehammer er (i tillegg til Gropmarka) Mesnadalen som i hovedsak ligger vel 500 meter over havet like ovenfor sentrum. Det går en bratt sti direkte opp langs Mesnaelva fra sentrum, men en kan også kjøre eller gå opp mindre bratte veier/turveier. Området er forholdsvis flatt og gjennomskåret av enkelte veier som dels er stengt for vanlig biltrafikk og som egner seg for turgåing og jogging etc.

Det er også ellers stort sett bra vegforbindelse til naturområdene i Lillehammerregionen. I de fleste områdene er det dessuten anlagt et tett nett av skogsbilveier som imidlertid ofte er bomveier eller stengt for alminnelig biltrafikk. Snaufjellområdene som ligger nærmest sentrum nås raskt fra Nordseter og Sjusjøen. Dit går det bilvei, og det er relativt hyppige bussforbindelser. Avstanden fra Lillehammer sentrum er ca. 2 mil langs vei (en del kortere på ski eller til fots) til Sjusjøen og ca. 1,4 mil til Nordseter. Både Sjusjøen og Nordseter har hoteller og stor tilstrømming av tilreisende. Det finnes et ganske tett sammenhengende nett av skiløyper og stier med tilknytning til byen og andre områder. Figur 3 gir en oversikt over områder som brukes til friluftsliv i nærheten av Lillehammer.

4.4 Vær og klima

De to kommunene har ulikt klima. I Rana er det dessuten nokså store klimaforskjeller innenfor kommunegrensene. Ved kommunesenteret er det som regel litt kaldere somre og mildere vintre i Rana enn i Lillehammer. I 1987 (undersøkelsesåret) var månedene fra september til mars kaldere ved Lillehammer sentrum enn ved Nerdal ved Ranafjorden, en mil sørvest for Mo. I Lillehammer lå månedsgjennomsnittet under null fra november til mars, mens det i Nerdal var plussgrader i gjennomsnitt i november og siden minusgrader i snitt fram til og med mars. For juli foreligger det ingen målinger fra Nerdal, men i april, mai og august var Lillehammer litt varmere enn Nerdal, og i juni litt kjøligere.

Over året er nedbørmengdene lavere i Lillehammer enn i omegnen av Mo. I 1987 gjaldt dette særlig om vinteren. Fra november til og med februar 1987 kom det 661 millimeter i Nerdal mot 141 millimeter i Lillehammer. Den mer stabile kulden i Lillehammer førte dessuten til at all nedbør fra midten av november til slutten av mars kom som snø, mens det stadig falt en del regn og sludd mellom snøbygene i Nerdal. Fra mars til og med oktober 1987 (unntatt juli som vi ikke har opplysninger om fra Nerdal) kom det imidlertid ca. 100 millimeter mer nedbør ved Lillehammer enn ved Nerdal (598 mot 493 millimeter). (Kilde: Det norske meteorologiske institutt.)

Klimaet varierer imidlertid som sagt mer fra sted til sted i Rana enn i Lillehammertraktene. De større høydeforskjellene i Rana gjør sitt til at

temperaturforskjellene blir større. Dessuten har nærheten til vestkysten betydning, ikke bare for temperaturene, men også for nedbørforholdene. Særlig over og oppunder Svartisen er nedbørmengdene svært store. (I motsetning til situasjonen inne ved svenskegrensen.) Samtidig trekker det kaldluft ned fra breen til de nærliggende områdene. Ved Fjellbakken like ovenfor Storforshei ca. 2,8 mil fra Mo, hevder idrettsetaten i Rana at det pleier å være stabile snøforhold og preparerte skiløyper fra midten av oktober til ut i mai. Også i andre høyereliggende områder ligger snøen lenge utover våren. I deler av Rana er derfor skisesongen lengre enn rundt Lillehammer der en vanligvis ikke har preparerte løyper før i begynnelsen av november, og regner sesongen som slutt etter påske.

4.5 Vannkraftutbygging

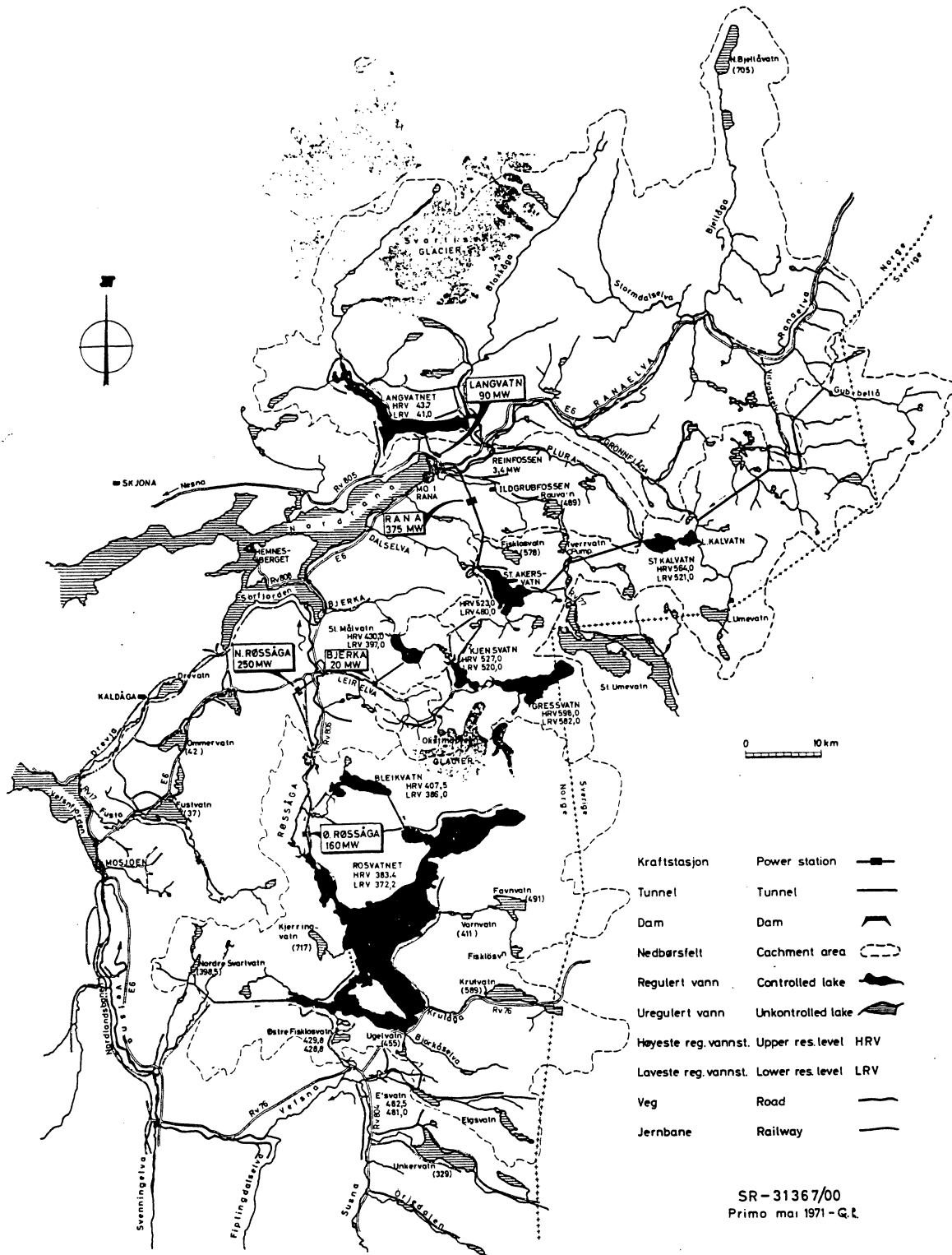
Både i Rana og i Lillehammerområdet har vassdrag blitt utbygget for kraftproduksjon. Regnet i GWh og oppdemmede arealer er utbyggingen mest omfattende i Rana, men andelen av utnyttede vannkraftressurser synes ikke å være særlig mindre i Lillehammertraktene. Rana hadde i 1987 5 kraftverk med en midlere kraftproduksjon på 2.426 GWh. Ikke minst er vassdragene i de mest benyttede turområdene i Øst-Rana berørt av denne utbyggingen. Vannstanden i Akersvatnet kan for eksempel variere fra 523 til 480 meter over havet. I Kalvatnet er reguleringshøyden av omlag tilsvarende størrelse. I de mindre vannene langs E 79, Raudvatn og Tverrvatn, er reguleringshøyden langt lavere, ca. 2 meter, men særlig i Tverrvatn fører reguleringen likevel til tørrlegging av store områder ved lav vannstand. Vannføringen i elvene i området, (som Plura, Tverråga og Dalselva), er sterkt redusert på grunn av reguleringsinngrepene. Også Ranaelvens nedre del er regulert. Den ledes inn i Langvatnet ved Reinforsen kraftverk, og ut i sjøen via Langvatn kraftverk. Dessuten har det skjedd utbygging i vest under Høgtuvbreen der Helgeland kraftlag har anlagt Sjona kraftverk med 250 GWh.

Figur 4 gir en oversikt over Ranaverkene som eies av Statkraft og som omfatter i alt 6 kraftverk, hvorav tre, Rana, Langvatn og Reinforsen, ligger i Rana kommune. Av disse tre er Rana det største med 1830 GWh. I 1987 var utbyggingen av Svartisen ikke påbegynt.

I Lillehammertraktene er både Mjøsa, Lågen, Mesnavassdraget og flere andre vassdrag utbygget. I Mesnavassdraget, der det er tre kraftverk, betyr dette blant annet at vannene Nord- og Sør-Mesna, Kroksjøen, Sjusjøen, Reinsjøen, Mellsjøen og Mjogsjøen er regulert. Dessuten overføres det vann fra Brummundalvassdraget til Sjusjøen. Reguleringshøyden (forskjellen mellom høyeste og laveste vannstand) er størst i Nord-Mesna med 8,3 meter. I forhold til vannenes størrelse er reguleringshøyden betydelig også i andre vann. Reguleringen innebærer blant annet at elver i fjellområdene tørrlegges i perioder. I Mesnaelva, som renner gjennom Lillehammer sentrum, er det imidlertid påbudt minstevannføring på 200 l i sekundet i somme halvåret. Dette er imidlertid lite i forhold til normal vannføring uten regulering. Mesnavassdraget ligger i et mye brukt turområde.

I Lågen er det anlagt dam og kraftverk ved Hunderfossen på grensen mellom Lillehammer og Øyer. I Øyer ved Tretten ligger Moksja kraftverk som blant annet har Goppollvatnet, Grunnvatnet og Djupen som reguleringsmagasiner. Gausa er nå fredet for kraftutbygging, men det finnes noen eldre reguleinger av elver og vann med avløp til Gausa. Dette gjelder

blant annet Hornsjøen og elva Roppa et stykke nord for Ormtjernskampen, samt Raudsjøen og elva Rauda noe lenger mot nordøst. Også Ognsjøen, som har avløp til Gausa via Jøra, er regulert, og Gausdal Vestfjell er sterkt berørt av Etna-Dokka utbyggingen.

Figur 4 Utbygging av vannkraft i Rana (Ranaverkene) -
Hydro power development in Rana (Ranaverkene)

5 Friluftslivet i Rana og Lillehammer - Forskjeller og likheter

Deltagerne i undersøkelsene ble spurt hvor mange ganger (dager) de hadde vært med på aktivitetene som er listet opp i tabell 1 og 2. Som en ser dreier det seg om et begrenset antall aktivitetstyper. Flere aktiviteter kunne føyes til nær sagt uansett hvordan en valgte å definere friluftsliv. Tabellene gir derfor ingen fullstendig oversikt over friluftslivet i de to kommunene og landsdelene. En kunne likevel tenke seg at samlet antall deltagelsesdager i de registrerte aktivitetene ga en brukbar indikator for omfanget av det lokale friluftslivet. Det er imidlertid ikke helt uproblematisk å legge sammen f.eks. lengre fotturer og kortere spaserturer og la disse telle like mye. Vi har riktignok summert oppgavene for de ulike aktivitetene i de to kommunene og landsdelene (jf. tabell 3), men vil ikke legge vekt på disse tallene i analysen. I stedet skal vi se på deltagelsen i enkeltaktiviteter, og, i noen grad, grupper av aktiviteter.

En ser at Ranas rute i rekken for fotturer i skog og mark er tom. Dette skyldes at ranværingene ikke ble spurt om slike fotturer. Derfor er det ikke mulig å oppgi samlet fotturaktivitet for Rana. Derimot er fotturaktivitet i fjellet oppgitt for alle områdene. I SSBs ferieundersøkelse finnes det ikke tall for spaserturer, samtidig som isfiske ikke er skilt ut fra annet ferskvannsfiske. På disse siste punktene er det altså ikke mulig å sammenligne Rana og Lillehammer med byer og tettsteder i de respektive landsdelene.

Når en skal tolke resultatene som presenteres her bør en ha forbeholdene fra avsnitt 3.3 i minnet. Det er sannsynlig at de aktive turgåerne er mer overrepresentert i datamaterialet fra Lillehammer enn i materialet fra de andre undersøkelsene. Den relativt større overrepresentasjonen av deltakere i Lillehammermaterialet kan gjelde flere aktiviteter enn ren turgåing. Derfor er det ikke nødvendigvis reelle forskjeller som kommer til uttrykk hvis materialet synes å vise svake eller moderate tendenser til at Lillehammerfolk er mer aktive enn folk i de andre områdene. Sannsynligheten for at vi faktisk har påvist reelle forskjeller er større dersom materialet synes å vise at folk i andre områder er mer aktive enn folk fra Lillehammer. I det følgende kommer vi stadig til å snakke om forskjeller som er signifikante i henhold til de statistiske testene som om disse komplikasjonene ikke skulle eksistere, men vi gir også skjønnsmessige vurderinger av sannsynligheten for at de "signifikante" forskjellene faktisk er reelle.

I kommentarene nedenfor legger vi størst vekt på forskjellene og likhetene mellom Rana og Lillehammer. Først skal vi imidlertid se litt nærmere på hva tabell 1 og 2 kan si om hvorvidt de to kommunene er representative for sine respektive landsdeler.

Det framgår klart at Lillehammer ikke er representativ for byer og tettsteder (utenom Oslo) på Østlandet med hensyn til deltakelse i fiske. Siden Lillehammer ligger inne i landet og relativt nær områder med bra forhold for ferskvannsfiske, er deltagelsen i ferskvannsfiske større, og deltagelsen i saltvannsfiske mindre enn blant østlandske tettstedsbeboere flest.

Tabell 1 Prosent av respondentene som deltok i ulike friluftaktiviteter siste år etter landsdel / kommune. - Percent of the respondents who participated in various outdoor recreation activities last year by region (1985/86) / municipality (1987).

		1 Lille- hammer	2 Øst- landet	3 Rana	4 Nord- Norge
Fiske i ferskvann* - Fresh water fishing	% S	35,9 2 3	26,5 1 3 4	47,8 1 2	38,5 2
Fiske i saltvann - Salt water fishing	% S	19,7 2 3 4	31,3 1 3 4	48,2 1 2	57,3 1 2
Bær/sopptur - Berry /mushroom picking	% S	47,4	44,2	39,1 4	53,8 3
Jakt - Hunting	% S	7,6	6,0 3	12,6 2	15,4
Orientering/terrengl. - orienteeering/cr.c.run.	% S	9,5	6,0	4,3	4,3
Løpetur/joggetur - Running/jogging	% S	37,5	34,2	30,0	34,2
Dagst.til fots i fjellet Hiking in the mountains	% S	38,8 2	27,4 1 3 4	41,1 2	49,6 2
Dagst.til fots i skog og mark - Hiking in t.woods	% S	47,0	49,8		47,9
Lengre skitur - Long ski trips	% S	52,3 2	42,4 1	45,8	52,1
Kortere skitur - Short ski trips	% S	71,7 2 4	51,1 1 3	72,7 2 4	52,1 1 3
Spasertur - Walking for pleasure	% S	78,9		75,1	
Isfiske - Ice fishing	% S	8,6 3		30,4 1	
Antall respondenter Number of respondents		304	511	253	117

% = Prosent av undersøkelsespersonene (respondentene) som har deltatt -
Percent of respondents who have participated
S - Tallene angir kolonnennummeret til kommuner / landsdeler der andelen
deltakere er signifikant forskjellig fra kommunen / landsdelen i kolonnen.
(Kolonnennummeret er nummeret som står over hver kolonne). F.eks. betyr 3 i
kolonnen for Lillehammer at andelen deltakere i Lillehammer er signifikant
ulik andelen deltakere i Rana. Det er benyttet Pearson kji-kvadrattest.
Signifikansnivået er satt lik 1% unntatt ved sammenligningene av andelen som
har spasert eller deltatt i isfiske. Der er signifikanskravet er satt til 5 %
siden det bare er to grupper som sammenlignes. - The numbers refer to the
column numbers of regions / municipalities which ratio of participants is
significantly unequal to the column region / municipality's participant ratio.
* Gjelder både isfiske og annet ferskvannsfiske. - Covers both ice fishing and
other fresh water fishing.
- Prosent-tallene for Østlandet og Nord-Norge gjelder bare tettsteder og byer
med mellom 2.000 og 100.000 innbyggere. - The regional percentage numbers
cover towns and communities with 2.000 to 100.000 inhabitants only.
- Kilder: Rådata for Østlandet og Nord-Norge er hentet fra SSBs ferie-
undersøkelse 1986. Andre data fra NINAs egne undersøkelser. - Sources: Raw
data for Østlandet and Nord-Norge from the Central Bureau of Statistics'
Holiday survey 1988. Other data from NINAs own surveys.

Tabell 2. Gjennomsnittlig antall ganger deltagende respondenter deltok i ulike friluftaktiviteter siste år etter landsdel / kommune. - Average number of times participating respondents participated in several outdoor recreation activities last year by region (1985/86) / municipality (1987).

		1	2	3	4
		Lilleha.	Østlan.	Rana	Nord-Norge
Fiske i ferskvann* - Fresh water fishing*	A	14,2	8,8	11,0	12,0
	S	2	1		
Fiske i saltvann - Salt water fishing	A	7,6	9,6	11,9	13,5
	S				
Bær/sopptur - Berry /mushroom picking	A	4,9	3,8	3,9	4,4
	S				
Jakt - Hunting	A	14,1	11,8	10,7	8,0
	S				
Orientering/terrengl. - orienteeing/cr.c.run.	A	9,7	12,3	10,5	5,3
	S				
Løpetur/joggetur - Running/jogging	A	27,1	38,0	21,8	26,6
	S	2	1 3	2	
Dagst.til fots i fjellet Hiking in the mountains	A	7,3	9,3	7,3	10,6
	S				
Dagst.til fots i skog og mark - Hiking in t.woods	A	8,9	16,7		12,2
	S	2	1 4		2
Lengre skitur - Long ski trip	A	12,5	13,3	9,1	16,2
	S	3	3	1 2 4 3	
Kortere skitur - Short ski trip	A	16,8	11,1	13,3	12,5
	S	2 3	1	1	
Spasertur - Walking for pleasure	A	43,0		37,7	
	S				
Isfiske - Ice fishing	A	7,9		6,0	
	S				

A = Gjennomsnittlig antall ganger deltakerne har deltatt. - Average number of occasions on which the participants have participated.

S - Tallene angir kolonnennummeret til kommuner / landsdeler der deltagelsesfrekvensen er signifikant forskjellig fra deltagelsesfrekvensen i kolonnekommunen / kolonnelandsdelen. (1 = Lillestrøm, 2 = Østlandet, 3 = Rana, 4 = Nord-Norge). Det er benyttet parvis multippel sammenligningstest (Student-Newman-Keuls), og t-test (for spasertur og isfiske). Signifikansnivået er satt til 5 prosent. - The numbers refer to the column numbers of regions / municipalities which manifest participation frequencies that are significantly unequal to those of the column region / municipality.

* Gjelder både isfiske og annet ferskvannsfiske. - Covers both ice fishing and other fresh water fishing.

- Andel deltagende respondenter kan beregnes ut fra tabell 1. - The number of participating respondents may be computed on the basis of information given in table 1.

- Prosent-tallene for Østlandet og Nord-Norge gjelder bare tettsteder og byer med mellom 2.000 og 100.000 innbyggere. - The regional percentage numbers cover towns and communities with 2.000 to 100.000 inhabitants only.

- Kilder: Rådata for Østlandet og Nord-Norge er hentet fra SSBs ferieundersøkelse 1986. Andre data fra NINAs egne undersøkelser. - Sources: Raw data for Østlandet and Nord-Norge from the Central Bureau of Statistics' Holyday survey 1988. Other data from NINAs own surveys.

Når det synes som om en mindre andel blant tettstedsbeboerne på Østlandet (utenom Oslo) enn blant lillehamringene går på tur i fjellet eller på skitur kan også dette skyldes Lillehammers beliggenhet. Byen ligger nærmere fjellområdene enn de største befolkningskonsentrasjonene på Østlandet, og har dessuten mer stabile snøforhold om vinteren enn de fleste mer kystnære områdene. Når det gjelder snøforholdene kan disse imidlertid variere en del fra år til år, og vi har ikke sammenlignet den generelle situasjonen på Østlandet i 1985/86 (vintersesongen som dekkes av ferieundersøkelsen) med snøforholdene rundt Lillehammer i 1987 (da Lillehammerundersøkelsen ble gjennomført). Vi minner dessuten om mulighetene for overestimering av deltagelsesandelen i Lillehammer.

Vi ser også at det synes som om det jogges mer og tas flere turer i skogen pr. person i Østlandstettstedene generelt enn i Lillehammer. Dette kompenseres delvis av at Lillehamringene tar flere korte skiturer. Likevel er det påfallende hvordan deltakerne i Lillehammer synes å ha deltatt færre ganger i disse aktivitetene enn folk i østlandske tettsteder utenom Oslo generelt.

Når det gjelder Rana virker det som om færre går på bærtur her enn i Nord-Norske tettsteder generelt. (Sopptur er nok mer sjelden både i Rana og ellers.) Det kan også synes som om flere har gått på korte skiturer i Rana enn ellers i nord-norske tettsteder. På begge disse områdene bør en imidlertid være litt forsiktig med å trekke slutninger da det er to forskjellige bær- og snøsesonger som sammenlignes.

Skal en dømme etter disse resultatene er Lillehammer den av de to kommunene som representerer egen landsdel dårligst. Dette er kanskje et rimelig resultat i og med at det er relativt store klimatiske og landskapsmessige forskjeller mellom Lillehammerområdet og de store befolkningskonsentrasjonene ved Oslofjorden. Samtidig kan imidlertid grunnen til at det er færre signifikante forskjeller på Rana og Nord-Norge generelt enn på Lillehammer og Østlandet generelt, være at datamaterialet fra Østlandet/Lillehammer er klart størst, slik at de statistiske testene lettere gir signifikante utslag her.

La oss så se på forskjellene mellom Rana og Lillehammer. Tabell 1 viser at Rana ligger klart over Lillehammer når det gjelder deltagelse i fiske. Skillet er særlig stort for sjøfiske og isfiske. Deltagelsen i annet ferskvannsfiske enn isfiske er ikke signifikant forskjellig på 5 % nivå i de to kommunene selv om den registrerte prosentandelen ligger høyere i Rana (40 %) enn i Lillehammer (34 %). (Dette siste vises ikke i tabellen. Her ser en i stedet resultatene for kategorien "fiske i ferskvann", som er summen av isfiske og annet ferskvannsfiske. Disse er slått sammen for å kunne sammenligne med ferieundersøkelsen til SSB siden denne ikke skiller mellom isfiske og annet ferskvannsfiske.)

Går vi til tabell 2 ser vi at det ikke er signifikant forskjell på antall ganger fiskerne i de to kommunene deltar i henholdsvis ferskvannsfiske og fiske i sjøen. Heller ikke for isfiske er det signifikant forskjell. Når en først deltar i en form for fiske kan det altså synes som om omfanget av deltagelsen ikke er særlig forskjellig uansett om en bor i Lillehammer eller i Rana. Dette resultatet avhenger imidlertid av måten testen er foretatt på. Siden alle de fire områdene (Lillehammer, Rana, Østlandet og Nord-Norge) er testet mot hverandre, (6 forskjeller er altså testet samtidig), er det brukt en parvis multippel sammenligningstest. For å bli erklært signifikant må den enkelte forskjellen være større i en slik test enn i en

test der vi bare tester to gjennomsnittsverdier mot hverandre. Når vi bruker en test av den siste typen (t-test), viser det seg at Rana ligger signifikant (på 5 % nivå) over Lillehammer med hensyn til gjennomsnittlig antall ganger de aktive fritidsfiskerne har deltatt i saltvannsfiske. Hvis vi velger å se spesielt på forskjellene mellom Lillehammer og Rana (uten å trekke inn de øvrige fem mulige sammenligningene), er dette en akseptabel test, og i såfall kan vi konkludere med at det er en liten tendens til at de ranværingene som faktisk fisker i sjøen er mer aktive enn saltvannsfiskerne fra Lillehammer. Tilsvarende forskjeller fins ikke for isfiske og annet ferskvannsfiske.

Ellers er det ikke markert noen signifikante forskjeller mellom Rana og Lillehammer i tabell 1. Konsentrerer vi oss om eventuelle forskjeller mellom Lillehammer og Rana, og glemmer de andre sammenligningsmulighetene i tabellen, kan det imidlertid forsvares å endre signifikansnivået fra 1 prosent til 5 prosent, og da blir bildet litt annerledes. Da viser det seg at andelen som har deltatt i jakt er signifikant størst i Rana, og at andelen som har deltatt i orientering eller terrengløp synes større i Lillehammer enn i Rana.

Av tabell 2 ser en at skiløperne har tatt noen flere turer i Lillehammer enn i Rana. Dette gjelder såvel kortere som lengre turer. Særlig store forskjeller er det likevel neppe snakk om, og når det gjelder sannsynligheten for større aktivitet i Lillehammer enn i Rana minner vi om at datamaterialet fra Lillehammer kan ha en større overrepresentasjon av aktive folk enn Ranamaterialet. (Gjelder også orientering og terrengløp.)

Sjø- og isfiske er altså de eneste enkeltaktivitetene der Lillehammer og Rana skiller seg helt klart fra hverandre. Vi aner likevel også et mønster av andre forskjeller, idet de mer mosjonspregede aktivitetene jogging, orienterings-/terrengløp og skigåing synes å bli relativt hyppigere utøvet i forhold til andre aktiviteter i Lillehammer enn i Rana. Den gjennomsnittlige summen av disse aktivitetene er høyere for lillehamringene i datamaterialet enn for ranværingene. Her bør vi riktignok ta et forbehold siden undersøkelsen i Lillehammer sannsynligvis overestimerer deltagelsen noe mer enn Ranadataene. Dette gjelder imidlertid først og fremst med hensyn til andelen av befolkningen som deltar, og ikke deltagelsesfrekvensen til de som deltar. Derfor er det forholdsvis sannsynlig at de aktive lillehamringene deltar litt hyppigere i mosjonsaktiviteter enn ranværingene, men vi kan ikke utelukke at dette oppveies av en relativt lavere deltakerandel i Lillehammer enn i Rana.

Tabell 3 kan dessuten tyde på at de to kommunene stiller nokså likt når det gjelder summen av de registrerte aktivitetene (uten om saltyvannsfiske og isfiske) som er rettet mer mot høsting og naturopplevelse. Det vil si jakt, ferskvannsfiske utenom isfiske, bær- og soppturer, og fotturer. Når det gjelder fotturer hefter det imidlertid usikkerhet til omfanget av fotturer i skog og mark. Som vi skal se senere taler visse ting for at turaktivitet i skog og mark er større i Lillehammer enn i Rana.

Tabellen viser også at andelen som deltar i en eller annen aktivitet er nokså lik i de to kommunene. Dette er ikke noe uventet resultat siden vi her har summert deltakelsen i en rekke aktiviteter med generelt stor deltakerandel over hele landet. (Blant annet spasereturer.) Samtidig ser vi imidlertid en viss (ikke signifikant) tendens til at den samlede deltageshyppigheten er større i Lillehammer enn i Rana selv når en inkluderer fritidsfiske i beregningen.

Inndelingen i tabell 3 av aktivitetene i mosjonsaktiviteter på den ene siden og naturopplevelse / høstingsaktiviteter på den andre siden er ikke helt tilfeldig valgt. De mosjonspregede aktivitetene viser tendenser til samvariasjon med hverandre, noe som kan være et tegn på at de oppleves som noenlunde likeartede av utøverne. Noe av det samme gjelder til en viss grad naturopplevelse- og høstingsaktivitetene. Faktoranalyser viser riktignok at korrelasjonsmønstrene i de tre undersøkelsene ikke er identiske. Hvis vi forsøker å finne de beste faktorløsningene for hvert enkelt av de tre datamaterialene, vil

Tabell 3 *Prosent av respondentene som har deltatt i grupper av utvalgte friluftaktiviteter, og gjennomsnittlig antall ganger de har deltatt i disse gruppene av aktiviteter i 1987 etter kommune. - Percent of respondents participating in groups of selected outdoor recreation activities, and the average number of times they have participated in those groups of activities in 1987 by municipality.*

	Prosent del- takere Percent par- ticipants		Antall ganger deltatt Number of times participated	
	Lille- hammer	Rana	Lille- hammer	Rana
1 Naturopplevelse / høstingsaktiviteter - Enjoyment of nature / harvesting of nature	72,7	71,9	12,4	12,1
2 Mosjonsaktivi- teter - Fitness maintaining activities	79,3	79,8	30,7*	21,8*
3 Alle registrerte friluftaktiviteter - All registered activities	96,1	96,8	49,2	43,4

1 = jakt, ferskvannsfiske utenom isfiske, bær- og soppstaking og fotturer i fjellet. - 1 = hunting, fresh water fishing except ice fishing, berry and mushroom picking and hiking in the mountains.

2 = Korte og lange skiturer, løpe- / og joggeturer og terreng- og orienteringsløp. - Short and long ski trips, jogging and running, and ?

3 = Alle aktiviteter unntatt turer i skog og mark som ikke ble registrert i Rana. - All activities except hiking in the woods.

* Gjennomsnittstallene som er merket med stjerne er signifikant forskjellige på 1 % nivå (t-test). - The numbers of times participated which are flagged with an asterisk are significantly different from each other on the 1 percent level (t-test).

både antall faktorer og sammensetningen av faktorene variere. I tabell 1 i vedlegg 1 ser en imidlertid hva resultatet blir dersom vi velger en løsning med to faktorer i alle de tre tilfellene, samtidig som spaserturer og fiske i saltvann holdes utenfor analysen. (Disse to aktivitetene korrelerer nokså svakt med andre aktiviteter i alle undersøkelsene.)

Faktoranalysene tyder på at jogging og korte skiturer er de mest typiske mosjonsaktivitetene. Dette virker rimelig. Jogging har i utgangspunktet relativt lite med naturopplevelse etc. å gjøre, og korte skiturer, gjerne gjennomført i lysløyper nær bebyggelsen, er for mange trolig først og fremst et vinterlig alternativ til, eller avveksling fra joggingen. På lengre skiturer og i orienteringsløp oppleves formodentlig kontakten med naturen nærmere. Det synes derfor rimelig å anta at disse aktivitetene ofte drives av folk som kombinerer naturinteressen med mosjonsinteressen. Så viser da også faktoranalyse med to faktorer at alle disse fire aktivitetene er knyttet til en felles faktor både når vi analyserer Lillehammermaterialet og når vi analyserer data fra ferieundersøkelsen i byer og tettsteder på Østlandet og i Nord-Norge. Tilsvarende analyse av Rana-dataene viser at de samme variablene, med unntak av terrengløp/orientering, har høy ladning på en felles faktor. Lengre skiturer er sannsynligvis den av disse aktivitetene som for de fleste forbindes minst med idrett og konkurranse, og mest med naturopplevelse. Vi ser da også at denne variabelen har høy ladning både på mosjonsfaktoren og på den andre faktoren, (som litt friskt tolket har med naturopplevelses- og høstingsaspektene ved friluftslivet å gjøre). Noe av det underligste ved resultatene fra faktoranalysene er at terrengløp- og orientering lader så mye høyere på "naturopplevelsesfaktoren" enn på mosjonsfaktoren i Rana.

Forøvrig tyder faktoranalysen på at koblingen mellom rene naturopplevelsesaktiviteter som turgåing, og de barskere og kan hende mer høstingsorienterte aktivitetene jakt og fiske, er sterkest i Lillehammer. I de to andre datamaterialene er denne koblingen mindre klar. Her har vi for enkelhets skyld likevel valgt å dele inn i to hovedgrupper av aktivitet selv om en god del turgåere sikkert vil protestere på å bli satt i bås med jegerne. (I realiteten står vi her sannsynligvis overfor et tilfelle der enkle endimensjonale tolkninger av faktoranalyseresultatene blir problematiske på grunn av at folk kobler opplevelsesaspektene ved forskjellige aktivitetsformer sammen på ulik måte. For enkelte vil jakturer og andre fotturer gi den samme typen positiv opplevelsene. For andre turgåere kan jakt gi negative opplevelser.)

Deltakelse i sjøfiske synes ikke å være særlig sterkt koblet sammen med deltakelse i de andre aktivitetene. Dette kan ha sammenheng med at slikt fiske både er knyttet til en annen type naturopplevelser enn jakt og ferskvannsfiske, til bruk av motorbåt i stedet for beina, og til matauk snarere enn "sport".

6 Grunner til forskjeller og likheter mellom Rana og Lillehammer

6.1 Effekter av befolkningens sammensetning

Forskjellene som er nevnt foran kunne i prinsippet skyldes ulikheter i etterspørselen forårsaket av ulik sammensetning av befolkningen i kommunene mht. de personlige egenskaper som er registrert i spørreundersøkelsene. For å kontrollere om dette stemmer er det kjørt multiple regresjoner med deltagelse i de aktuelle friluftaktivitetene som avhengig variabel. Som uavhengige variable har vi brukt følgende opplysninger om deltagerne i undersøkelsen: Hvilken av kommunene (Rana eller Lillehammer) de er bosatt i, og kontrollvariablene: alder, kjønn, tid bosatt i kommunen, egenopplysning om hvorvidt dårlig helse av og til eller ofte hindrer dem i å delta i friluftsliv, og om fysisk tretthet etter arbeidet av og til eller ofte hindrer dem i å delta i friluftsliv. Omfanget av deltagelse i enkelte andre mosjons- eller idrettsaktiviteter og kulturelle aktiviteter har også vært brukt som uavhengige variable i regresjoner mot samtlige avhengige variable. Modeller med flere variable er også forsøkt uten at disse bidro til å forklare variasjonen i folks friluftaktiviteter. På samme vis som i tabellene ovenfor så vi både på om folk deltok eller ikke (jf. tabell 1), og på hvor mye deltakerne deltok (jf. tabell 2).

Som det er gjort rede for i avsnitt 3.5 ble hjemstedskommunen og de personlige egenskapenes effekter på deltagelse / ikke-deltagelse i de ulike aktivitetene analysert ved hjelp av logistiske regresjonsmodeller, mens effektene på mengden av deltagelse (antall dager) ble analysert ved hjelp av lineære regresjonsmodeller. Forøvrig ble alle variablene innlemmet i modellene i opprinnelig uttransformert form og uten interaksjonsledd. Det ble altså ikke eksperimentert med forskjellige funksjonsformer. Dette betyr blant annet at vi ikke har undersøkt om det er interaksjon mellom bostedskommune og for eksempel kjønn eller alder. Vi har altså ikke undersøkt om kjønn eller andre bakgrunnsvariable har en annen effekt på deltakelse i Rana enn i Lillehammer. Ved anledning, og fortrinnsvis hvis datamaterialet hadde vært noe større, kunne kanskje dette være en problemstilling å gå videre med.

Analysene bekrefter stort sett det som tabell 1 og 2 viser. I tabell 2 og 3 i vedlegg 1 er det gjengitt estimerte beta-koeffisienter for regresjonsmodeller med variablene bostedskommune, alder, kjønn, og selvopplyst helsetilstand som uavhengige variable. (Resultatene fra analyser med flere uavhengige variable var tilnærmet lik disse og gjengis ikke her.) Tabell 2 i vedlegget viser at andelen som deltar i isfiske og andelen som deltar i saltvannsfiske er signifikant større (på 1 prosent-nivå) i Rana enn i Lillehammer akkurat som det også framgår av tabell 1 foran. Andelen som deltar i de andre aktivitetene som det er sett på i tabell 2 i vedlegget er ikke signifikant forskjellig på 1 prosent-nivå i de to kommunene, noe de heller ikke er i tabell 1 foran, men vi ser visse mindre klare tendenser (signifikante på 5 prosentnivå) til at en større andel lillehamringer enn ranværingene deltar i løping og orientering etc., og til at ranværingene deltar mer i jakt enn lillehamringene. Også dette bekrefter de konklusjonene vi har trukket foran.

Går vi til analysen av antall ganger deltakerne deltar i aktivitetene (tabell 3 i vedlegget og tabell 2 foran) kan vi ikke sammeligne signifikanstestene fra de to analysene like direkte

siden det foran ble brukt en test for multiple sammenligninger mellom fire områder, mens vi i regresjonsanalysen bare ser på to av områdene (Rana og Lillehammer). Tendensene er imidlertid også for disse variablene nokså like i begge analyser. Også regresjonsanalysene viser at Lillehamringene synes å gå oftere på ski enn ranværingene. I tillegg ser vi at ranværingene deltar signifikant hyppigere i fiske i sjøen enn lillehamringene. Som nevnt foran har vi tidligere fått indikasjoner på dette ved bruk av t-test. Vi kan heller ikke se andre tydelige ulikheter mellom resultatene fra de to analysene.

Av regresjonstestene framgår det forøvrig blant annet at det er flere kvinner enn menn som går på bærtur. (Selv om det ikke går fram av tabell 3 er det dessuten også flere kvinner enn menn som spaserer.) Videre fisker eldre folk noe oftere i sjøen og går oftere på bærtur enn yngre. Dessuten stiger andelen som går på bærtur med alderen. (Vi har ikke undersøkt når denne stigningen kulminerer.) I den grad kjønn og alder ellers har noen effekt går den i motsatt retning. Deltagelsen er lavere blant kvinner og eldre enn blant menn og yngre i en rekke aktiviteter. Som en kan vente er særlig de eldre mindre aktive enn de yngre. Dette gjelder også når det kontrolleres for helsetilstand. (Deltagerne i undersøkelsen ble spurt om helsetilstanden hindret deltagelsen deres i friluftaktiviteter. Vi kunne derfor sjekke i hvilken grad lavere deltagelse blant eldre enn yngre skyldtes at de eldre følte at det hadde dårligere helse enn de yngre.)

At forskjellene i friluftaktivitet mellom kommunene blir omtrent den samme selv om vi kontrollerer for kjønn, alder og helse etc. må ses i sammenheng med at kjønns- alders- og helsemønsteret er noenlunde likt begge steder. (Rana har riktignok en klart større andel av befolkningen i klassen fra 35 til 44 år enn Lillehammer, mens Lillehammer har relativt flere i de enda eldre årsklassene, men dette kan selvsagt ikke ha bidratt til å skape den forskjellen vi synes å se i mosjonsaktivitet siden slik aktivitet pleier å avta med alderen. At Lillehammers befolkning er noe eldre enn Ranas har derfor snarere bidratt til å redusere forskjellen i aktivitetsnivået enn til å skape den.)

6.2 Effekter av naturforholdene

Vi kan altså ikke forklare forskjellene i friluftaktivitet ut fra det vi vet om befolkningssammensetningen og virkningen denne har på etterspørselen etter friluftsliv.

Tilbudet, og da nærmere bestemt den siden av tilbudet som står i fokus for undersøkelsen, dvs. naturtilbudet, kan derimot trolig forklare en del. Vi forutsetter da at det er det lokale naturtilbudet som har størst betydning. Dersom folk pleide å reise bort fra hjemtraktene når de skulle drive med friluftsliv ville de kunne velge mellom en rekke forskjellige naturmiljøer, og det ble i såfall vanskelig å forklare forskjeller i atferden med ulikheter i tilbudet på dette området. Undersøkelsesdeltakernes ble stilt noen spørsmål om reisemønsteret sitt. Av svarene framgår det at folk i begge kommuner i gjennomsnitt var bortreist på ferie i 18 dager det siste året, og at de var på helgeturer med overnatting i ca. 9 dager i Lillehammer og 11 dager i Rana. Disse reisene har delvis gått til steder innenfor eget distrikt (henholdsvis Rana og de fire kommunene vi har omtalt i Lillehammer-området. (Blant annet reiser de til egne hytter i omegnen.) Det har imidlertid vist seg vanskelig å rekonstruere de detaljerte opplysningene som ble innhentet om reisemål, og vi

vet derfor ikke hvor lang tid de har tilbrakt på ferier og helgeturer utenfor de nærmeste områdene. Det synes imidlertid som om dette ihvertfall har vært godt over halvparten av ferie- og helgeturtiden. Likevel virker det nokså opplagt ut fra oversikten over reisedager og deltagelsesfrekvensene (i tabell 3), at folk vanligvis ikke driver hele friluftslivet sitt utenfor eget distrikt. Det ville være ganske forbausende hvis gjennomsnittet av befolkningen drev mer enn halvparten av friluftaktivitetene sine utenfor eget distrikt. Dessuten er det vanlig innen friluftslivsforskningen å gå ut fra at deltagelsesfrekvensen blir mindre jo lenger bort en må reise for å finne tilfredstillende lokaliteter for aktivitetene en ønsker å drive. Vi regner det derfor som overveiende sannsynlig at naturforholdene innen eget distrikt har betydning for folks deltagelse i friluftaktiviteter.

6.2.1 Friluftsmosjon

De mosjonspregede aktivitetene synes i snitt å være litt mer utbredt i Lillehammer enn i Rana. I noen grad gjelder dette også spesielt for skiløping. Det er vanskelig å si med sikkerhet om forholdene for skiløping kan ha bidratt til dette eller ikke. Forholdene er gode både i Rana og Lillehammer. Som sagt i avsnitt 4.4 har visse deler av Rana, blant annet områder ved Storforshei få mil fra Mo, stabile snøforhold i en noe lenger periode enn Lillehammer. Til gjengjeld har Rana mørke en større del av døgnet i vintersesongen. Effekten av dette ble kanskje motvirket av at Rana hadde noen flere lysløyper enn selve Lillehammer kommune i 1987 (12 mot 7 i Lillehammer kommune). Avstandene mellom grendene er imidlertid i snitt større i Rana enn i Lillehammer, og derfor trengs det kan hende også flere løyper for å dekke det lokale behovet. Dessuten synes samlet lengde på lysløypenettet ikke å ha vært særlig forskjellig i de to kommunene. Derfor er det lite trolig at Ranas lysløypenett kan kompensere helt for Lillehammers fordel med hensyn til sollys.

Vi har ingen oppgave over samlet lengde på de preparerte skiløypene i Rana og Lillehammerområdet, men det er synes opplagt at Lillehammerområdet har det lengste løypenettet. I tillegg til kommunens og idrettslagenes innsats for å skaffe lokalbefolkningen løyper, finnes det en rekke turisthoteller i området som satser på skiturister og preparerte løyper. Like omfattende tilrettelegging for tilreisende har en ikke i Rana. Dessuten opplever nok en del lillehamringer det som en fordel å ha store vidder med noenlunde slakt skiterreng relativt nær bostedet når de skal ut på lengre turer. Det er mulig å følge løyper direkte fra sentrum og opp i fjellet. Skiterrenget nær Mo i Rana er ikke tilsvarende vidt og slakt. Avstanden fra Mo til steder som Saltfjellet eller Raudvatn-Umbukta i Øst-Rana (som er det mest brukte turområdet i Rana vinterstid) er lenger enn avstanden fra Lillehammer til Sjusjøen eller Nordseter. Dette gjelder spesielt for den som ønsker å tilbakelegge distansen på ski da disse løypetraseene er langt kortere i Lillehammer enn i Rana. (Og dessuten oppkjørt i kortere delere av skisesongen.) Bortsett fra de østlige områdene av Saltfjellet er turområdene i Rana stort sett mer brattlendte enn de nære turområdene i Lillehammerområdet selv om en også kan følge slake løyper i Øst-Rana. Mindre nedbør i vintermånedene, (men med større andel som snø i de fleste bolignære områdene), kan også ha bidratt til mer skigåing i Lillehammer enn i Rana.

I den grad det er en liten tendens til lavere joggeaktivitet i Rana enn i Lillehammer, kan det ikke utelukkes at det skyldes at de nærtliggende naturområdene er mer brattlendte med

færre stier og turveier, slik at joggerne i større grad henvises til trafikkerte veier, men dette er en svært usikker hypotese da vi ikke har særlig klare holdepunkter for hvor mye joggerne lar seg påvirke av slikt.

Når det gjelder orientering har Rana muligens en liten ulempe i forhold til "standard"-orientering med mye brattlendt, tungt terreng og snaufjell.

Alt i alt kan det se ut som om Lillehammer har noe bedre forhold for mosjonsorienterte friluftaktiviteter enn Rana. Forskjellene i tilbudet er likevel ikke så store at de med sikkerhet påvirker aktivitetsnivået. Forskjellen i aktivitetsnivå, hvis den er reell, kan også for eksempel også skyldes lavere interesse for disse aktivitetene i Rana enn i Lillehammer.

6.2.2 Fiske

Ranværingene deltok langt mer i saltvannsfiske enn lillehamringene. Den viktigste grunnen til dette er utvilsomt at Rana ligger langt nærmere salt sjø enn Lillehammer. Kommunesenteret Mo ligger riktignok innerst i Ranafjorden, som opp til det siste har vært nokså forurenset av den lokale industrien, og de generelle forholdene for saltvannsfiske har rimeligvis vært bedre en del andre steder langs kysten. De gode muligheter for saltvannsfiske etter laks og sjørørret i Rana bør imidlertid bemerkes.

I 1986 lå oppfisket kvantum av laks, sjørørret og sjørøye i sjøen på vel to tonn i Rana, mens oppfisket kvantum av de samme fiskeslagene i Ranaelva og Plura lå på ca. to og et halvt tonn tatt på stang. (Statistisk sentralbyrå 1987). I følge Fylkesmannen i Nordland & Nordland Fylkeskommune 1982 hadde vanlig årsfangst i Ranaelva til da ligget på ca. 3 tonn.

I Rana har en altså muligheter til å fiske laks, sjørøye og sjørørret både i sjøen og i Ranaelva (samt på en kort strekning i Helgåa). Ranaelva er i utgangspunktet en bra lakseelv med lang lakseførende strekning (55 km.). Et par år etter at den øverste delen av elva var gjort lakseførende med laksetrapp forbi Reinforsen i 1973 ble det imidlertid oppdaget angrep av gyrodactylus. Parasitten spredte seg siden til hele den lakseførende delen av elva, og i de siste årene fram til 1987 synes laksebestanden å ha vært avhengig av store utsetninger av smolt (jf. Jensen & Saksgård 1987).

Laks eller sjørørret finnes ikke i Lillehammertraktene, men i Mjøsa og nederste del av Lågen kan en få ørret på opp til 15 kg., og et stort utvalg av forskjellig annen slags fisk.

På grunn av Mjøsa er ferskvannarealet større i Lillehammertraktene enn i Rana, men fiskemulighetene er generelt bra begge steder. I Rana finnes en del vann og elver med ørret og/eller røye. Flere av dem er også lett tilgjengelige fra vei selv om dette ikke gjelder alle. Overbefolkede bestander og småvokst fisk er ganske vanlig, men her er også muligheter for å få ganske stor ferskvannsfisk av god kvalitet.

I Lillehammertraktene er det også en god del lett tilgjengelige elver og vann. Ikke minst er tilgjengeligheten til Mjøsa og Lågen god, og disse har begge god fiskebestand med ørret,

abbor, harr og lake som vanlige fiskeslag i tillegg til en rekke andre arter. En rekke bra fiskevann og mindre elver i området er også åpne for almenheten med bestander av ørret, og til dels abbor og sik.

I begge områdene er en nokså stor del av fiskevannene og elvene regulert. Vi har ingen nøyaktig oversikt over hvor stor andel dette gjelder. For Ranas del hevdes det imidlertid i Fylkesmannen i Nordland & Nordland Fylkeskommune 1982 at "... det er få gode typiske ørretelver igjen som er uregulert." Røssåga like sør for Rana er også regulert, og om denne sier Gulseth 1986 at: "Før reguleringen ble fisket etter innlandsfisk (røye, ørret) i Røssåga betegnet som et eldorado for stangfiskere...Det var røye som dominerte. Ørretbestanden var liten." Etter reguleringen har imidlertid "..røyefisket gått sterkt tilbake. Inntrykket er ellers at det er en økende fangst av ørret på oter og dorg." Nygaard 1986a mener å finne klart negative effekter av reguleringene på fiskebestandene og fisket i både Kalvatnet og Akersvatnet i Rana. Særlig i Kalvatnet var fisket meget godt med storvokst fisk og innslag av næringsfiske i tillegg til fritidsfiske før reguleringen. Nygaard 1986b finner også negative effekter av reguleringene på gyteforholdene etc. i Tverrågavassdraget, men opplyser samtidig at både Rauvatn og Tverrvatn fortsatt brukes mye til isfiske og at det også foregår fiske sommerstid i såvel disse vannene som i Tverråga. Grunnene til redusert røyebestand i Rauvatn diskuteres av Sæter 1989. Også han nevner reguleringen som en mulig grunn.

I Lillehammer kommune har såvidt vi vet alle fiskevann og elver på østsiden av Lågen vært regulert i lengre tid. Også Mjøsa og Lågen er berørt av reguleringer. Reguleringene kan ha negative konsekvenser for fisket på flere vis, og her gjelder dette trolig særlig der de fører til tørrlegging eller svært lav vannføring slik det blant annet forekommer i en del av de berørte elvene. De fleste reguleringene i området er som sagt av eldre dato, og for vår del har vi ingen konkret kjennskap til hvilke effekter de faktisk har hatt på fisket. Det er heller ikke gitt at lillehamringene selv opplever særlig sterke effekter etter kanskje å ha levd med dem i lang tid. (Opplevelsen av fisket i vid forstand synes i følge forskningslitteraturen på området (se Aas 1991) å være en mer sentral nøkkel til forståelsen av folks deltakelse i fiske enn selve den kvantitative fangsmuligheten.)

Likevel synes undersøkelsen å vise at en større andel ranværingene enn lillehamringer deltar i ferskvannsfiske. Som sagt skyldes dette imidlertid først og fremst den store deltakelsen i isfiske i Rana, og når det gjelder isfiske har Rana fordel av betydelige røyebestander og vann med lang issesong. Dessuten kan tilgjengeligheten til noen av disse vannene være bedre på is og snø enn i barmarksesongen dersom det er behov for å krysse elver og vann for å nå dem. Røya er mer bitevillig i issesongen enn de mest utbredte fiskeslagene i Lillehammerområdet. (Ved Lillehammer er isfiske først og fremst tillatt i abborvann.) I en brosjyre Lillehammer kommune har gitt ut sammen med grunneierforeningene og andre organisasjoner betegnes isfiskemulighetene i Lillehammer som svært gode, men vi går likevel ut fra at de er bedre i Rana på grunn av til dels lang issesong og store røyebestander.

Et felles problem for de to kommunene er nedtappingen av regulerte vann i issesongen. I enkelte av de aktuelle vannene kan den føre til usikker is, og noen steder til at større områder tørrlegges eller blir svært grunne. I informasjonen til fiskerne og skiløpere advares det i begge kommunene mot mulighetene for usikker is på grunn av regulering.

6.2.3 Fotturer

Med hensyn til registrerte høstings- og naturopplevelsesaktiviteter synes kommunene å ligge ganske likt an i sum når en ser bort fra saltvanns- og isfiske. På grunn av tynne data når det gjelder fotturer er vi imidlertid ikke helt sikre på dette, og vil derfor diskutere denne turaktiviteten noe nærmere. Først tar vi for oss de generelle betingelsene for fotturaktivitet i de to kommunene.

Begge kommunene har gode muligheter for fotturer. Ser vi først på Rana har denne kommunen meget store områder som er sterkt ettertraktet av fotturister. Her finnes bl.a. et stort område kvalifisert villmark. (Omtalt i avsnitt 4.3.)

Den jevne lokale turgåerens muligheter for bruk av turområdene i Rana reduseres imidlertid kanskje noe av at de mest kjente områdene (Svartisen/Saltfjellsområdet) ligger langt unna tettbebyggelsen, og delvis også langt fra vei. Samtidig bidrar trolig brattlendt terreng i de mest bolignære områdene til å redusere turaktiviteten blant de som har svakest kondisjon eller minst interesse for friluftsliv. Anleggsveien til Mofjellet gjør det mulig å kjøre forholdsvis nær toppen med bil, men til fots er oppstigningen lang og tung dersom en starter fra Mo. (Heisen fra Mo til Mofjellet har ikke vært i drift siden 1984.) Båsmofjellet er mindre brattlendt, men har også betydelig mindre utstrekning og ligger lenger unna hovedtyngden av bebyggelsen enn Mofjellet, og brukes heller ikke like mye.

Det synes ganske klart at avstand og tilgjengelighet ihvertfall har effekter på hvilke turområder en velger å bruke. Vi ser for eksempel at Mofjellet er omtrent like mye brukt som turområde som Saltfjellet (rundt 25 % av undersøkelses-deltagerne hadde vært begge steder både sommer og vinter), og at Svartisenområdet er langt mindre brukt enn disse to. (Jf. tabell 4 i vedlegg 1.) Mofjellet er ikke noe spesielt stort eller spektakulært område i forhold til de to andre, men ligger til gjengjeld tett innpå Mo sentrum. (Avstandene er omtalt i avsnitt 4.3.) Svartisenområdet er derimot landskjent og har blant annet blitt foreslått innlemmet i en ny nasjonalpark, men er samtidig relativt vanskelig tilgjengelig. Også Saltfjellet er et kjent turområde og foreslått delvis innlemmet i nasjonalparken. Det kan nås med tog og bil, men samtidig er avstanden til Mo ganske stor.

Vi ser også at lokalbefolkningen bruker de store områdene i Øst-Rana omkring Rauvatn / Umbukta langt mer enn Saltfjellet til turformål. Dette skyldes trolig at avstanden fra Mo til Øst-Rana er langt mindre enn avstanden til Saltfjellet, og kanskje også at tilgjengeligheten oppleves som bedre på grunn av anleggsveiene som fins her i tillegg til riksveien. Hyttebebyggelsen i området trekker også til seg et fast klientell av turgåere. I følge Marit Vorkinn er bruksfrekvensen høyere blant folk med hytte i området enn blant andre. Også de som ikke har hytte i området har imidlertid klart høyere besøksfrekvens i dette området enn i andre turområder (Vorkinn 1988). Den høye besøksfrekvensen i området gjelder forøvrig særlig i skisesongen da det er muligheter for lengre turer (også over til Sverige) i preparerte løyper her. Raudvatn / Umbukta-området var besøkt av 49 % av undersøkelsesdeltagerne i sommersesongen og 68 % i vintersesongen.

Den relativt større tilstrømningen til Rauvatn / Umbukta-området skyldes ihvertfall ikke at området var mindre berørt av naturinngrep enn Saltfjellområdet. Mens vassdragene i

Saltfjellet / Svartisen-området ikke var utbygget, hadde utbyggingen av Ranaverkene satt tydelige spor etter seg i de øst-sørøstlige delene av kommunen. Opparbeiding av anleggsveier ga lettere tilgjengelighet, men oppdemming og regulering etc. av vann og vassdrag i området har også hatt klare effekter for såvel fiske som landskappopplevelse og framkommelighet. Disse effektene må i det vesentlige antas å ha vært negative. De rent visuelle negative effektene av inngrepene er riktignok begrensede langs riksveien (E 79), men nok så store ved for eksempel Akersvatnet og Kalvatnet. Disse kan som sagt foran tappes ned til omlag 40 meter under høyeste vannstand. Det er sannsynlig at forhold som dette svekker områdets attraktivitet, men altså tydeligvis ikke mer enn at en stor del av lokalbefolkningen foretrekker å dra til dette området framfor Saltfjellet eller andre områder i kommunen der det ikke har skjedd kraftutbygging. For en stor del av befolkningen i Rana synes altså avstanden og tilgjengeligheten å bety mer for hvilket område de velger å besøke enn effektene av utbyggingene.

Lillehammer har også store attraktive turområder i omlandet, om ikke så villmarkspregede som de Rana kan by på. Det siste har imidlertid blant annet sammenheng med at veinettet er tettere og at atkomsten til områdene i gjennomsnitt er lettere enn atkomsten i Rana. Slakere terrengformer bidrar også til å lette atkomsten i forhold til hva en ser i store deler av Rana. Kollektivtransporten til fjellområdene synes også å være noe bedre i Lillehammer enn i Rana. Direkte, om noe bratt, oppstigning fra Lillehammer sentrum til den bolignære skogkledte Mesnadalen via fotsti langs Mesnaelva, og lett tilgang til dalen fra andre deler av byen, kan også framheves. Den svært lave vannføringen pga. reguleringen av Mesnaelva er imidlertid godt synlig, og 31 prosent av de deltakerne i undersøkelsen som svarte på spørsmål om hvilke tiltak en kunne ønske utført i Mesnadalen, ga uttrykk for ønske om større vannføring i elva langs den strekningen der det går rørledning. Likevel tyder undersøkelsen på at Mesnadalen er det nest mest bruket turområdet om sommeren blant Lillehammers befolkning, og det tredje mest brukte om vinteren hvis en ser på andelen av befolkningen som bruker den. Ser en på samlet antall bruksdager er den mest brukt av samtlige områder i regionen om sommeren. Forøvrig er elvene og vannene utbygget også i det området som brukes av flest såvel sommer som vinter, det vil si i Nordseter-Sjusjøen området. Dette skogbare området (fjellskog i nedre deler) ligger forøvrig heller ikke stort mer enn en mil i direkte linje fra sentrum, og nås lett via stier og løyper gjennom Mesnadalen. Birkebeinerløypa er blant de løypene som følger dalen. Mesnadalen og områdene nær Nordseter og Sjusjøen må kunne sies å være de naturområdene som bærer de tydeligste tegnene på vannkraftutbygging nær Lillehammer. Likevel er de også de mest besøkte turområdene. Etter hva vi kan forstå er den mest sannsynlige forklaringen på dette områdenes øvrige naturkvaliteter, tett sti- og løypenett, samt kort avstand til de tettest befolkede områdene i forhold til de fleste alternative turområdene.

Siden turer i skog og mark ikke ble registrert i Rana mangler vi gode data når vi skal sammenligne turaktiviteten i de to kommunene. Når det gjelder turer i fjellet viser Rana like høye tall som Lillehammer. Det virker imidlertid ikke helt sannsynlig at det samme ville vært tilfelle for turer i skog og mark dersom vi hadde hatt tall for slike turer. I Lillehammer hadde ca. 54 prosent av deltakerne i undersøkelsen vært på tur i minst ett av områdene Mesnadalen, Skogen/Bjørnlia, Gropmarka, og Kjølén i løpet av sommeren. Alt dette er typiske skogområder. Blant de mest brukte turområdene i Rana regner vi med at innslaget av skog var størst i Båsmofjellet, Yttrafjellet, Risfjellet/Selforsfjellet og

Hauknes/Hauknestind/Andfiskvann. I alt hadde ca 25 prosent av undersøkelsesdeltakerne i Rana vært i minst ett av disse områdene i sommerhalvåret 1987. Dette oppfatter vi som et tegn på at turaktiviteten i skog og mark kan ha vært lavere i Rana enn i Lillehammer. Dersom dette stemmer er grunnen etter alt å dømme at fjellterrenget dominerer såpass sterkt over skogterrenget i utstrekning. Som det framgår i avsnitt 4.3 er prosentandelen av produktiv skog mer enn tre ganger så høy i Lillehammertraktene som i Rana. I Lillehammer må en dessuten gjennom et bredt skogbelte på alle kanter av byen for å komme opp i fjellet, mens det skogbare Mofjellet ligger rett ovenfor Mo sentrum i Rana.

Ut fra dette aner vi at turaktiviteten kan ha vært noe større i Lillehammer enn i Rana, og at de noe bedre atkomst- og terrengforholdene, kan ha bidratt til dette. Databelegget for denne hypotesen er imidlertid forholdsvis usikkert. Så lenge vi ikke har tall for fotturer i skog og mark blant ranværingene er det vanskelig å trekke sterke konklusjoner.

6.2.4 Jakt og bærturer

Heller ikke når det gjelder jakt eller bær- og soppstaking viser tabellene 1 og 2 signifikant forskjell på 1 prosent-nivå mellom Rana og Lillehammer. Senker vi i stedet signifikansnivåkravet til 5 prosent er forskjellen signifikant i Ranas favør med hensyn til andelen som deltar i jakt. For bær- og soppstankingens del ligger andelen av deltakere blant respondetene høyest i Lillehammer, men denne forskjellen er ikke signifikant på 5 prosent-nivået.

Det synes å være brukbare muligheter for tettstedsbeboerne til å skaffe seg adgang til jakt i eget fylke både i Rana og i Lillehammer. I Nordland og Rana er det meste av jaktterrenget statseiendom med adgang for alle norske borgere til å søke om tillatelse til jakt. I Oppland, Gausdal og Øyer inkludert, er det store statsallmenninger der det leies ut jaktrettigheter og selges jaktkort til utenbygdsboende. I Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk 1982 framgår det at 3.425 km² statsallmenning var utlyst for småviltjakt i Oppland i 1978-79, mens det ble solgt jaktkort for småvilt for 7.863 km² statsgrunn i Nordland. (I tillegg kom utleie av terrenger for småviltjakt i Nordland.) Det leies også ut en god del statsgrunn og statsallmenning for elgjakt i begge fylker. I 1978 oppgir Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk (1982) at 1.882 km² var utleid til privatpersoner i Oppland, og 2.020 km² i Nordland. I Oppland, der det er mye privateid areal, ble også en stor del av dette utleid. (Av elgarealet på private eiendommer under 10.000 daa. var ca. 65 prosent utleid i 1978.) I Oppland er det dessuten muligheter for jakt på villrein og litt jakt på hjort, noe som ikke forekommer i Nord-Norge. Det er også atskillig mer rådyrjakt i Oppland enn i Nordland. Rådyrbestanden antas å være liten i Rana.

I Rana er det derimot gode muligheter for småviltjakt. Rypejakten er særlig omfattende, men det jakes også på blant annet hare og skogsfugl. Saltfjellstraktene er et sentralt område for småviltjakt i Nordland.

I jaktstatistikken for 1987 (Statistisk Sentralbyrå 1988a) har en beregnet at gjennomsnittlig antall felt småvilt i årene 1982/83 til 1986/87 var ca 112.400 (hvorav 53.800 ryper) i Oppland og 140.700 (hvorav 97.200 ryper) i Nordland, altså noe høyere i Nordland enn i

Oppland, men med en høyere andel ryper og fordelt på en noe større befolkning enn i Oppland. Det bodde 181.620 mennesker i Oppland og 241.048 i Nordland ved årets begynnelse i 1986. Antall registrerte jegere var imidlertid omtrent like stort i de to fylkene i 1987 (10.000 i Oppland og 10.400 i Nordland).

Når det gjelder annen jakt ble det gitt fellingstillatelse på 184 elg i Rana i 1987. I Lillehammer, Øyer, Gausdal og Ringsaker ble det til sammen gitt fellingstillatelse på 613 elg, 21 hjort og 78 villrein i 1987, men en god del av disse tillatelsene ble trolig utnyttet av grunneierne selv i Lillehammers nabokommuner. Dessuten er samlet innbyggertall i regionen ganske mye større enn innbyggertallet i Rana. (Totalt var det 65.743 innbyggere i de fire kommunene ved inngangen til 1986, hvorav vel 30.000 i Ringsaker. Dessuten var det trolig også betydelig etterspørsel etter jaktterrenger i disse områdene blant folk fra de søndre delene av Østlandet.) I selve Lillehammer kommune, som bare har litt lavere innbyggertall enn Rana, ble det gitt fellingstillatelse på 81 elg og 5 hjort. Dessuten var samlet antall fellingstillatelser i Oppland ikke så veldig mye større enn i Nordland (2.647 i Oppland mot 2.019 i Nordland.) Lillehamringene og andre opplendinger har riktignok ikke særlig lang vei til Hedmark (der Ringsaker ligger og der antallet fellingstillatelser er mye større enn i Oppland), men her er andelen statsallmenning og utleid jaktterreng mindre.

Uten bedre oversikt over etterspørselssituasjon og prisforhold er det ikke lett å si hvem som har de beste mulighetene for storviltjakt av lillehamringer og ranværingene, men vi vil anta at ranværingene har noe bedre muligheter enn lillehamringene når det gjelder småviltjakt. Hvorvidt dette kan forklare tendensen vi aner til større deltakelse i jakt i Rana enn i Lillehammer synes imidlertid noe usikkert.

Selv om moltemyrene hovedsakelig ligger inne ved svenskegrensen kan det vanligvis sies å være god tilgang på blåbær og molte i Rana. 1987 skal imidlertid i følge kjentfolk ha vært et dårlig molteår, og dette bidrar i såfall muligens til å forklare at deltakelsen i bærplukking kan synes en anelse mindre i Rana enn i Lillehammer. (I Lillehammerområdet finner en både, molte, blåbær og tyttebær.) Det er imidlertid høyst usikkert om en faktisk drev mindre bærplukking i Rana enn i Lillehammer.

6.3 Effekten av øvrig aktivitetstilbud

6.3.1 Idrett

Foran har vi sagt at et godt tilbud av andre muligheter til aktivisering i fritiden kan gi lavere deltakelse i friluftsliv enn en ellers ville fått. Denne effekten blir sterkest hvis folk oppfatter de andre aktivitetene som noenlunde nære substitutter (erstatninger) for friluftsliv. Hvilke aktiviteter folk faktisk ser som substitutter for friluftsliv har vi ikke oversikt over, men det virker nærliggende å tro at idrett og ulike former for innendørs mosjon kan være slike substitutter, og da særlig for de mosjonspregede friluftaktivitetene. Samtidig vil jogging og løping med eller uten ski på beina for noen også fungere som komplementer til (det vil si utfylle/komplettere) annen idrett, eller som "innsatsfaktorer" ved produksjonen av idrettsaktiviteter. Med dette mener vi at jo mer aktivt en driver med idrett, jo større behov har en gjerne for utholdenhetstrening, og jo mer vil en kanskje velge

å løpe utendørs med eller uten ski. Det er derfor mulig at vi har med flere typer friluftsmosjonister å gjøre: De som ikke er interessert i andre idrettsaktiviteter enn friluftsmosjon eller terrengløp / orientering (spesialistene). De som driver med friluftstrening som forberedelse til annen idrett (også en form for spesialister). De som gjerne vil ha et allsidig aktivitetsmønster med innslag av både friluftsliv og annen fysisk aktivitet (generalistene), og endelig de som oppfatter de to aktivitetstypene som substitutter, og derfor kan tenkes å redusere friluftaktivitetene dersom tilbudet av idrettsanlegg, organisering og instruksjon etc. forbedres. Kan den smule tendens vi ser til lavere deltagelse i friluftsmosjon i Rana enn i Lillehammer skyldes slik substitusjon fordi Rana har bedre idrettsanlegg etc. enn Lillehammer?

La oss da først se på deltagelsen i idrettsaktiviteter i Rana og Lillehammer. Vi har riktignok ikke opplysninger om hvor mye folk har drevet med ulike idrettsaktiviteter generelt, men håper at opplysningene som er samlet inn om hvor mye de har brukt bestemte anlegg i kommunen, gir et bra uttrykk for idrettsaktivitet og anleggsbasert mosjonsaktivitet. Dette er imidlertid usikkert da en del mindre anlegg ikke var oppgitt som svaralternativer i spørreskjemaet. Bruken er summert over ulike anleggstyper. I spørreskjemaet var det f.eks. oppgitt flere grupper av svømmehaller, mens vi her har summert bruken av alle disse gruppene.

Tabell 4 tyder på at en større andel deltok i idrett og anleggsbasert mosjon innenfor kommunegrensene i Lillehammer enn i Rana. Dette inntrykket kan nok delvis skyldes at de aktive også på dette området er mer overrepresentert i Lillehammer enn i Rana, men forskjellen når det gjelder bruk av slalombakker og utendørs idrettsbaner er såpass stor at den neppe kan tilskrives skjevheter i utvalgene alene.

Til gjengjeld synes en del av de aktive å bruke anleggene hyppigere i Rana enn i Lillehammer. Dette gjelder særlig bruk av idrettshall, men når hallbruken kommer så høyt i Rana skyldes det i første rekke en mindre gruppe av entusiaster med meget høy bruksfrekvens, og ikke hyppigere besøk blant hallbrukere flest. I Lillehammer er besøkene jevnere fordelt mellom brukerne som ble registrert i undersøkelsen. Generelt tyder tallene altså på at Lillehammer ligger noe over Rana i idrettsaktivitet og anleggsbasert mosjon.

Med hensyn til Lillehammers tilsynelatende forsprang i alpinidrett regner vi med at det henger sammen med mangelen på bakker i Rana. (Vi har registrert tre slalombakker i Rana på denne tiden, ingen av dem særlig store (max 500 m). (Et større anlegg var imidlertid under bygging.) Samtidig kan mangelen på anlegg i Rana selvsagt også skyldes at interessen på dette tidspunktet var lavere enn i Lillehammer. Forøvrig kan det høyeste grad også tenkes at en god del ranværingene har foretrukket å henlegge alpinaktivitetene sine til Sverige, der det fins tilbud ikke langt fra grensen. Dette er i såfall ikke registrert i undersøkelsen der det er spurt om bruk av alle anlegg i Rana, men ikke om noen utenom kommunen. På den andre siden er også registreringen av lillehamringenes bruk av alpinanlegg nokså begrenset. I undersøkelsen ble det bare spurt om Bergsbakken/skisenteret i Lillehammer (4 bakker der den lengste var 1.000 m) og bakkene ved Skeikampen i Gausdal. Det fantes imidlertid andre bakker både i kommunen og i regionen.

Når det gjelder samlet tilbud av utendørs idrettsbaner synes ikke Rana og Lillehammer å ha vært så veldig forskjellige. Lillehammer hadde 7 grusbaner og 11 gressbaner over

Tabell 4 *Prosent av respondentene som brukte ulike idrettsanlegg i 1987, og gjennomsnittlig antall ganger brukerne brukte anleggene etter anleggstype og kommune. - Percent of respondents who made use of various sports arenas in 1987, and the average number of times the users made use of the arenas by type of arena and municipality*

	Prosent del- takere Percent par- ticipants		Antall ganger deltatt Number of times participated	
	Lille- hammer	Rana	Lille- hammer	Rana
Svømmehall - Indoor swimming pool	37,8	31,2	14,0	10,7
Utendørs idretts- anlegg (m. bane etc.) - Sports ground	19,7*	10,3*	13,4	18,9
Idrettshall - Indoor sports hall	17,8	15,1	12,3#	28,4#
Slalåmbakke - Slalom hill	27,0*	5,9*	10,9#	5,4#
Skytebane - Shooting range	6,6	6,3	9,4	7,1
Sum svømmehall og idrettshall - Indoor swimming pool and sports hall	46,1#	37,1#	16,2	20,8
Sum svømmehall, idretts- hall og idrettsbane - Swimming pool, sports hall and sports ground	49,3*	38,2*	20,5	29,8
Alle anleggstypene nevnt ovenfor - All sport facilities mentioned above	58,2*	42,2*	23,5	28,9

* = Signifikant forskjellig på 1 % nivå fra tall i rute på samme rekke merket med *. - Significantly different at the 1 percent level from the other number on the same row which is flagged with an *.

= Signifikant forskjellig på 5 % nivå fra tall i rute på samme rekke merket med #. - Significantly different at the 5 percent level from the other number on the same row which is flagged with a #.

45x90 meter til fotballspill, mens Rana synes å ha hatt 15 grusbaner og 6 gressbaner over denne størrelsen. Lillehammer hadde dessuten 10 utendørs håndballbaner mot Ranas 8. Friidrettsarenaer med løpebane på 400 meter (eller nær dette) hadde Lillehammer 4 av, men en av disse hevdes å ha vært i dårlig stand. Rana hadde 6 slike baner. Rana hadde altså kan hende et noe større tilbud enn Lillehammer, men lå ikke så langt foran som spørreskjemaet synes å implisere. For Lillehammers vedkommende er det nemlig bare spurt om bruken av ett enkelt av kommunens anlegg, som riktignok omfatter tre grasbaner og to mindre grusbaner etc., mens tallene for Rana er basert på bruken av flere anlegg med et klart større antall baner etc. Likevel ligger andelen brukere i Lillehammer klart foran tilsvarende andel i Rana. De registrerte forskjellene i bruk mellom Lillehammer og Rana skulle eventuelt hatt omvendt fortegn dersom de var forårsaket av forskjeller i samlet tilbud av anlegg.

Lillehammer synes å ha hatt noe bedre dekning av svømmehaller enn Rana. (Selv når en ikke regner med bassenget i Jorekstadhallen). Bassenget i Lillehammer bad målte 25x12,5 meter. I tillegg fantes det 4 skolebasseng. I Rana hadde Mo svømmehall et basseng på 25x10,5 meter i tillegg til at det fantes 2 skolebasseng. Denne forskjellen kan kanskje bidra til å forklare den lille antydningen en ser til større bruk i Lillehammer enn i Rana. (Forskjellen er imidlertid ikke signifikant, og kan godt skyldes skjevheter ved utvalget etc.)

Begge kommunene hadde én stor idrettshall. (I tillegg fantes det dessuten en bedriftsidrettshall på 20x40 meter i Rana.) Ranahallen var større enn Jorekstadhallen i Lillehammer. Ranahallen synes å ha gitt plass til tre håndballbaner mot Jorekstadhallens to, og omfattet dessuten en gymnastikksal i tillegg til den store hallen. Dette kan ha vært en av årsakene til at Ranahallen ble hyppigere brukt enn Jorekstadhallen til tross for at tallene for Jorekstadhallen også omfatter bruken av en svømmehall i samme bygg. (På grunn av denne svømmehallen er tallene for hhv. svømmehaller og andre idrettshaller strengt tatt ikke helt sammenlignbare. For å få mer sammenlignbare størrelser er derfor bruk av idrettshaller og svømmehaller slått sammen i en av rekkene i tabell 4. Forskjellene i brukshyppighet blir da, som en ser, vesentlig mindre enn for idrettshaller alene. Siden tallene for bruk av idrettshaller ikke omfatter bruk av skolenes gymnastikksaler til trening, er imidlertid heller ikke disse størrelsene så sammenlignbare som en kunne ønske.)

Det er mulig at klima- og sesongforhold (våtere vintre og noe kjøligere somre) kan bidra til hyppigere hallbruk i Rana enn i Lillehammer.

Hva så med muligheten for at en større andel ranværingene enn lillehamringer kan ha substituert (byttet ut) friluftsmosjon med anleggsbaserte idrettsaktiviteter fordi anleggstilbudet var relativt bedre i Rana enn i Lillehammer? Opplysninger om idrettsanleggene og tallene i tabell 4 tyder ikke på at det har skjedd i særlig grad, siden disse opplysningene indikerer et høyere aktivitetsnivå på idrettsfronten i Lillehammer enn i Rana, men i de tilfellene det eventuelt har forekommet en slik ekstra vridning bort fra friluftslivet i Rana, virker det mest sannsynlig at det har skjedd til fordel for mer hallbruk / hallidrett. Dette fins det visse tegn på i data. Det er signifikant høyere tendens til å kombinere aktivt friluftsliv og hallbruk i Lillehammer enn i Rana. Det er ingen stor andel som er svært aktive på begge områder i noen av kommunene, men i Rana er dette enda mer utpreget enn i Lillehammer.

Dette kan illustreres ved hjelp av regresjonsresultatene som er vist i tabell 5. Vi ser for det første i tabellens midterste horisontale felt at det er klar sammenheng mellom hallbruk og samlet deltagelsehyppighet i friluftsmosjon i Lillehammer, mens det nederste horisontale feltet viser at det ikke er signifikant sammenheng mellom dem i Rana. I det øverste horisontale feltet ser en dessuten at det er signifikant interaksjon mellom kommune og hallbruk (komm*hallbru). Dette viser at korrelasjonen mellom "mosjon" og hallbruk er signifikant høyere i Lillehammer enn i Rana. Plottes de to variablene mot hverandre vil en

Tabell 5 *Resultat fra regresjoner av deltakelsehyppighet i friluftsmosjon (løping, skiløp, og terrengløp / orientering) på brukshyppighet av idrettshall. - Results from regressing frequency of participation in outdoor fitness maintaining activities (running, skiing and orienteering) on use frequency of ?*

	Uavhengige variable Independent variables	Estimerte regresjonskoeffisienter Estimated regression parameters	Standard feil Standard error	Signifikansnivå Significance level
Begge kommuner:	(konstant) - (intercept)	19,95	2,26	0,0000
	kommune - municipality	7,72	3,07	0,01
Both municipalities:	hallbruk - use of sports hall	0,15	0,10	0,16
	Kommune*hallbruk - Municip*use of sports hall	0,78	0,24	0,001
Lillehammer:	(konstant) - (intercept)	27,67	2,12	0,0000
	hallbruk - use og sports hall	0,94	0,22	0,0000
Rana:	(konstant) - (intercept)	19,95	2,19	0,0000
	hallbruk - use of sports hall	0,15	0,10	0,14

Observasjoner med 0-verdier på mosjons- og hallbruk-variablene er tatt med i regresjonsanalysene. - Observations with zero values on the fitness maintaining and sports hall-use variables are included in the analysis.

kunne se klart hvordan Rana-observasjonene strekker seg langs de to variabelaksene som går gjennom 0-punktet, mens Lillehammer-observasjonene brer seg noe mer ut mellom aksene. Grunnen kan være at de idrettsinteresserte lillehamringene vurderer sitt eget tilbud på de to områdene som mer likeverdig enn de idrettsinteresserte ranværingene og derfor veksler mer fra det ene til det andre. (I tillegg til å antyde en kanskje noe bedre hallkapasitet i Rana enn i Lillehammer, har vi jo også vært inne på at forholdene for friluftsmosjonistene kanskje er litt dårligere i Rana enn i Lillehammer.) Men grunnen kan selvsagt også være at lillehamringene har bredere interesser enn ranværingene, og at de ranværingene som bruker hallen, rett og slett er mindre interessert i friluftsmosjon enn den gjennomsnittlige hallbrukeren i Lillehammer. Kanskje foretrekker en del ranværing ganske enkelt andre former for kondisjonstrening enn lillehamringene.

6.3.2 Kultur og underholdning

Hvis den gjennomsnittlige ranværingen driver mindre med mosjon og idrett enn folk i Lillehammer, skal en kanskje ikke utelukke at tilbudet av andre aktiviseringsmuligheter kan ha skylden. Bli ranværingene f.eks. påvirket av et godt kultur- og underholdningstilbud til å velge kollektiv underholdning og "høykulturelle" sysler framfor fysisk fostring og friluftsliv?

Rent umiddelbart virker det ikke særlig sannsynlig at friluftsliv, mosjon og idrett er det en reduserer mest på når det lokale kultur- og underholdningstilbudet blir mer fristende, men hvis folk har et stramt tidsbudsjett kan det selvsagt skje at noen knapper litt inn på turgåingen etc. for å få med seg de andre tilbudene.

Dersom Rana lå litt lavere enn Lillehammer med hensyn til mosjonsaktivitet etc. fordi at de heller ønsket å benytte et relativt bedre tilbud av kultur og underholdning, kunne en vente å finne at utnyttelsen av kultur- og underholdningstilbudet lå høyere i Rana enn i Lillehammer, sett i forhold til mosjonsaktiviteten. Dette fins det visse muligheter for å sjekke. I spørreundersøkelsene ble det samlet inn opplysninger om deltakelse i kulturelle sysler og bruk av underholdningstilbud etc. Omfanget av de registrerte aktivitetene i de to kommunene er vist i tabell 6.

Av tabell 6 ser en at andelen deltakere i de samlede registrerte aktivitetene er signifikant større i Rana enn i Lillehammer. Selv om forskjellen ikke er signifikant over hele linjen ser vi tendenser til høyere deltakerandel i Rana enn i Lillehammer på de fleste av de registrerte områdene. (Amatørmusikerne synes riktignok å øve mindre i Rana enn i Lillehammer.) Vi aner f.eks. at det kan være flere teater- og konsertgjengere i Rana enn i Lillehammer, noe som muligens henger sammen med at regionteateret Nordland Teater er stasjonert i Mo.

Signifikant forskjell med hensyn til deltakerandelen finner vi bare på to områder. Det gjelder andelen som deltok i foreningsvirksomhet og andelen som hadde vært på dans / diskotek. Den registrerte forskjellen mellom andelene som driver foreningsvirksomhet er imidlertid usikker siden spørsmålet om foreningsdeltagelse ikke var likt formulert i de to

Tabell 6 Prosent av respondentene som deltok i forskjellige kulturelle aktiviteter og underholdningsaktiviteter i 1987, og gjennomsnittlig antall ganger deltakerne deltok etter aktivitetstype og kommune. - Percent of respondents who participated in various cultural and entertainment activities in 1987, and the average number of occasions on which the participants participated in the activities by type of activity and municipality.

	Prosent del- takere Percent par- ticipants		Antall ganger deltatt Number of times participated	
	Lille- hammer	Rana	Lille- hammer	Rana
Kinobesøk - Have visited a cinema	65,8	71,6	7,6	8,7
Vært på diskotek/ dans - Have visited discoteque / public dance	46,1*	65,2*	14,1#	10,1#
Teaterbesøk/konsert - Theatre/concert attendance	39,8	45,8	3,5	3,2
Deltatt i musikk-/ sangforening - Participated in music association/orchestra/choir	6,3	4,7	38,5#	22,8#
Vært med i fritidsklubb - Participated in youth club activities	4,6	5,5	22,3	31,3
Deltatt på kurs / studiesirkel i fritid - Spare-time participation on course/ study circle	16,4	20,9	6,9	5,4
Deltatt i annen foreningsvirksomhet* - Participated in other club/ association activities*	10,2*	28,5*	38,1	23,8
Sum av alle aktivite- ter nevnt ovenfor - Sum of all activities mentioned above	77,6*	88,5*	27,6	28,2

* = Signifikant forskjellig (på 1 % nivå) fra tall i rute på samme rekke med samme tegn - Significantly different at the 5 percent level from number on the same row flagged with an #.

= Signifikant forskjellig (på 5 % nivå) fra tall i rute på samme rekke merket med #. - Significantly different at the 5 percent level from number on the same row flagged with an #.

* Spørsmålet ble ikke stilt på akkurat samme måte i begge kommuner. I Lillehammer ble det spurt om en hadde deltatt i "andre organiserte fritidsforeninger", mens det i Rana ble spurt om en hadde "vært aktiv i annen foreningsvirksomhet". Det er grunn til å tro at andelen positive svar ville blitt større i Lillehammer om spørsmålet hadde vært det samme som i Rana. - The question was not given exactly the same wording in both municipalities. In Lillehammer the respondents were asked whether they had participated in "other organized spare time associations", whereas in Rana they were asked whether they had "actively participated in the activities of other associations". One has reason to believe that the proportion of positive answers would have been higher in Lillehammer had the question been put the same way as in Rana.

kommunene. Andelene ville trolig ha vært noe likere om spørsmålet hadde fått samme form begge steder. Derfor er det vanskelig å si hvor stor vekt en skal legge på den registrerte forskjellen i andel foreningsaktive. Dessuten, når en dividerer antall ganger folk har deltatt i de registrerte kulturaktivitetene og underholdningsarrangementene med antall ganger de har deltatt i friluftsmosjon, viser det seg at gjennomsnittet av denne brøken ikke er signifikant større for innbyggerne i Rana enn for innbyggerne i Lillehammer, selv om Rana både ligger over Lillehammer i kultur- / underholdningsdeltagelse og under i friluftsmosjon. Selv om det altså kan synes som om folk i Rana deltar mer i kulturelle aktiviteter og underholdning i forhold til friluftsmosjon enn i Lillehammer, er det så stor spredning i befolkningen med hensyn til dette, at tendensen ikke blir statistisk signifikant.

Hvis vi i tillegg til å ta for oss summen av registrerte kulturaktiviteter etc., skulle velge ut én enkeltaktivitet for nærmere undersøkelse, ville dans og diskotekbesøk være et rimelig valg siden det er en klart større andel som danser og går på diskotek i Rana enn i Lillehammer. Grunnen til forskjellen kan ha vært et bedre tilbud i Rana enn i Lillehammer i 1987, men tilstanden på tilbudssiden har vi dårlig oversikt over. Det eneste vi kan gjøre er derfor å se etter tegn i data på at ranværingene i større grad enn lillehamringene valgte bort friluftslivet til fordel for dans og diskotek. Slike tegn synes det imidlertid ikke å være. Data tyder på at besøk på dans/diskotek og deltakelse i friluftsmosjon er positivt korrelert både i Rana og i Lillehammer, og det er ingen signifikant forskjell på sammenhengen mellom disse størrelsene i de to kommunene. Når det gjelder den (ikke spesielt sterke) positive korrelasjonen skyldes den trolig at både diskotekbesøk og mosjon/idrett er vanligere blant yngre enn eldre siden både ressurser, normer og interesser gir bedre forutsetninger og større aksept for slike aktiviteter blant yngre enn blant eldre. Den skyldes derimot neppe at dans og friluftsliv er nære substitutter som folk bytter ut med hverandre etterhvert som tilbudet på det ene området blir dårligere eller bedre enn tilbudet på det andre.

Listen i tabell 6 over alternative aktiviteter til friluftsliv og idrett er langt i fra uttømmende, og det kan selvsagt tenkes at det fins andre områder vi ikke har registrert der spesielt gode tilbud stjeler oppmerksomheten fra friluftslivet i Rana. Vi har imidlertid ingen indikasjoner på hva dette skulle være. Derimot kjenner vi i det minste ett område der Lillehammer har et bedre tilbud enn Rana. Dette gjelder museumstilbudet. Rana museum viser også fram gammel gårdsbebyggelse, men ikke noe som tilsvarende De Sandvigske samlinger på Maihaugen, og hvis ikke andre kulturelle aktiviteter eller underholdning kan oppfattes som nære substitutter til friluftsliv, så må i alle fall besøk på Maihaugen kunne fungere som et slikt substitutt. Eller kanskje en snarere skulle si at et besøk her godt kan arte seg som en form for friluftsliv, og i såfall en betydelig form, for i 1987 hadde 70 % av undersøkelsesdeltakerne fra Lillehammer vært der, og besøksfrekvensen pr. person lå på 4,5.

Det er imidlertid ikke lett å si hvordan Maihaugen-tilbudet kan ha påvirket registreringene våre av friluftsliv i Lillehammer. Noen kan ha regnet turene til Maihaugen med når de anslo antall spaserturer eller fotturer i skog og mark, og i såfall har den nok bidratt til å heve Lillehammers score på disse postene, men hvis turene til Maihaugen ikke er regnet med her, noe som sikkert er det vanligste, kan dette ha bidratt til å redusere scoren, siden folk trolig ville gått en del andre turer, og oppgitt dem i spørreskjemaet, hvis Maihaugen ikke fantes. Maihaugens effekt på våre resultater er altså usikker, men usikkerheten i

forhold til sammenligningen med Rana gjelder tross alt trolig bare likheter og ulikheter i spaserturfrekvensen, (og som vi har sett er kommunene ganske like på dette området). Når det gjelder turer i skog og mark har vi som sagt ingen registreringer fra Rana å sammenligne med, og når det gjelder andre friluftaktiviteter, så velger vi å tro at disse neppe blir særlig sterkt påvirket av Maihaugen-tilbudet.

6.4 Effekter av regional kulturell påvirkning

Ovenfor har vi etter beste evne, men ut fra et begrenset datamateriale, sett litt på effekten av etterspørselen etter friluftsliv gjennom å sjekke hvordan valget av friluftaktiviteter samvarierer med folks alder, kjønn og helse etc.

Vi har imidlertid ikke diskutert hvorvidt forskjellene i friluftaktivitet kan skyldes at etterspørselen er påvirket av lokale og regionale kulturforskjeller. Siden vi langt fra oppfatter oss som eksperter på slike kulturforskjeller skal vi ikke gå dypt ned i emnet, men bare kort kommentere noen sider ved spørsmålet ut fra det som kommer fram i data.

I tabell 1 og 2 har vi tatt med tall fra SSBs ferieundersøkelse i 1985/86 fra Nord-Norge og Østlandet. Tallene er altså litt eldre enn opplysningene fra Rana og Lillehammer, men trolig likevel godt sammenlignbare med disse for de fleste aktivitetenes vedkommende. Siden både Mo og Lillehammer er mellomstore byer, har vi dessuten forsøkt å sikre sammenlignbarheten ved å avgrense tallene fra Østlandet og Nord-Norge til å gjelde byer og tettsteder med mellom 2.000 og 100.000 innbyggere.

Vi ser at folk i Nord-Norge fisker mer enn folk på Østlandet. Forskjellen i fiskemuligheter er trolig tilstrekkelig forklaring på dette. De gode fiskemulighetene har formodentlig også ført til bredere interesse for fiske i Nord-Norge enn på Østlandet, men i såfall er likevel naturforholdene den primære og viktigste grunnen til forskjellene, likesom forskjellen mellom Lillehammer og Rana trolig først og fremst skyldes naturforholdene. Når Østlandet generelt viser høyere tall enn Lillehammer når det gjelder deltagelse i saltvannsfiske må det skyldes at de tetteste befolkningskonsentrasjonene på Østlandet ligger nærmere sjøen enn Lillehammer gjør.

SSBs ferieundersøkelse har ingen opplysninger om isfiske, som er mer utbredt i Rana enn i Lillehammer. Vi vil likevel kommentere de kulturelle sidene ved denne aktiviteten litt nærmere. Foran sa vi at forholdene for isfiske kan være noe bedre i Rana enn i Lillehammer på grunn av store røyebestander i Rana, men nettopp når det gjelder isfiske tror vi det er viktig å vurdere effekten av kulturelle særtrekk. Såvidt vi vet er det en ganske vanlig tradisjon i Nord-Norge å drive med isfiske ganske lenge utover vårparten, og da drar gjerne hele familien ut og nyter sol og medbrakt mat hvis det er godvær. Denne kombinasjonen av soling, resting og isfiske er nok mindre utbredt på Østlandet.

Vi skal heller ikke se bort fra at rester av gammel nord-norsk og samisk fangstkultur kan ha bidratt til at folk nordpå kanskje går noe mer på jakt enn sørpå, men lavere befolkningstetthet i forhold til bestandene av småvilt i deler av landsdelen er rimeligvis også en aktuell forklaringsfaktor.

I den grad det fins en særegen regional kultur som stimulerer til mer fangst og fiske nordpå enn på Østlandet, så har den neppe oppstått uavhengig av naturgrunnet. Hvor lenge denne kulturelle særegenheten eventuelt kunne overleve dersom forskjellene i naturgrunnet forsvant gjennom for eksempel naturinngrep, er det selvsagt vanskelig å si.

Vi aner en tendens til at østlendingene jogger mer og deltar noe hyppigere i orientering, enn folk i Nord-Norge. Når det gjelder jogging ser vi på samme vis at Lillehammers tall er litt høyere enn Ranas. Disse forskjellene er ikke signifikante, men dersom vi antar at det likevel finnes forskjeller av denne typen i hele befolkningen, kan kulturelle forskjeller være en av årsakene. Det er imidlertid tegn i data som taler mot denne tolkningen. En skulle f.eks. tro at kulturelle forskjeller ville slå mer ut på antallet som driver med en aktivitet, enn på hvor mange ganger de deltar pr. år. Data viser imidlertid at antallet som deltar i løping og orientering etc. er omtrent det samme i Nord-Norge som på Østlandet. Forskjellen består i at nordlendingene deltar sjeldnere enn østlendingene, og grunnen til dette finner vi kanskje ganske enkelt i føreforholdene. Data antyder i alle fall (selv om forskjellen ikke er signifikant) at nordlendingene kan ha erstattet mer av løpingen med skigåing enn Østlendingene, formodentlig bl.a. fordi vintersesongen, ihvertfall i Troms og Finnmark, er lenger enn i syd.

Det er altså vanskelig å finne godt belegg i data for at regionale kulturelle forskjeller mellom Nord-Norge og Østlandet kan forklare noe av forskjellene i mosjonsaktivitet mellom Lillehammer og Rana.

Når det gjelder Ranas større andel av fiskere og jegere ville denne trolig ha eksistert også uten regionale kulturelle forskjeller, selv om kulturelle mekanismer muligens har bidratt til å opprettholde eller øke forskjellen.

6.5 Grunner til forskjeller og likheter mellom Lillehammer og Rana - avsluttende drøfting

De eneste virkelig store registrerte forskjellene mellom Lillehammer og Rana med hensyn til deltagelse i enkeltaktiviteter gjelder fiske, og da spesielt saltvanns- og isfiske. Hovedgrunnen til at deltakelsen i saltvannsfiske er forskjellig finner en åpenbart i naturforholdene. Ranværingene har selvsagt lettere adgang til sjøen enn lillehamringene, men samtidig kan en også regne med at lillehamringer og ranværing har ulike kulturelle tradisjoner for deltakelse i saltvannsfiske.

Ranværingene deltar dessuten mer i isfiske enn lillehamringene. Det fins bra muligheter for å drive slikt fiske i begge de to områdene, men også i dette tilfellet kan naturforholdene i form av ulike fiskebestander og ulik issesong bidra til forklaringen.

Deltagelsen i jakt var muligens litt større i Rana enn i Lillehammer. Også dette kan ha hatt noe med naturgrunnet å gjøre, idet særlig mulighetene for småviltjakt er gode i Ranatraktene. Også her er det imidlertid vanskelig å trekke sikre konklusjoner om naturgrunnet betydning.

Når en ser bort fra jakt og fiske synes friluftaktiviteten å være litt større i Lillehammer enn i Rana. Denne forskjellen kan tilskrives en noe større deltagelse blant lillehamringene i det vi foran har kalt friluftsmosjon, dvs. en gruppe aktiviteter der trim- / mosjonsaspektet er framtrædende. Gruppen består av løping/jogging, orienterings-/terrengløp. og skigåing. Vi kan ikke si sikkert om denne forskjellen har noe med naturgrunnet å gjøre, men mener at enkelte ting peker i denne retningen. Rana kan tenkes å ha enkelte ulemper i forhold til Lillehammer på grunn av mer brattlendt terreng i områdene nærmest befolkningssentra, og noe større avstander/dårligere tilgjengelighet til de aktuelle områdene for lange skiturer. Smalere tilbud av preparerte skiløyper samt mindre stabile værforhold vinterstid kan også ha hatt noe å si for at deltakelsen synes å ha vært litt lavere i Rana enn i Lillehammer.

Det kan i prinsippet også tenkes at forskjellene mellom Rana og Lillehammer skyldtes at befolkningen hadde forskjellige personlige interesser og ressurser for deltagelse i friluftsliv. Det tilgjengelige datamaterialet gir ikke særlig gode muligheter for å teste dette, men noen enkle former for testing har vi likevel kunnet foreta: Vi vet fra andre undersøkelser at folks kjønn, alder og helse virker inn på interessen og ressursene deres for friluftsliv. Disse interessene og ressursene kan derfor tenkes å være forskjellige i de to byene i den grad befolkningene er ulikt sammensatt med hensyn til kjønn, alder og helse. Dette er imidlertid bare i liten grad tilfelle. Den vesentligste forskjellen består i at Lillehammers befolkning har en litt høyere gjennomsnittsalder enn Ranas befolkning. Hvis dette overhodet har hatt noen betydning med hensyn til interessen for friluftsmosjon, må imidlertid effekten ha gått i retning av å redusere forskjellene mellom Rana og Lillehammer snarere enn i retning av å øke dem, siden deltakelsen i slike aktiviteter synker med alderen. Vi har altså ikke funnet noe i vårt datamateriale som tyder på at befolknings-sammensetningen i Rana gjør gjennomsnittsinbyggeren der mindre disponert for å delta i friluftsmosjon enn gjennomsnittsinbyggeren i Lillehammer, snarere tvert om.

Vi finner heller ikke særlig mye belegg i data for teorien om at folk i Rana kan ha byttet ut friluftsmosjon med andre idrettsaktiviteter på grunn av relativt bedre tilbud av idrettsanlegg enn i Lillehammer. Vi aner riktignok en tendens til at noen flere ranværingene enn lillehamringer kan ha valgt å benytte et bra tilbud om innendørs mosjon eller idrett i hall framfor å mosjonere i naturen, men her snakker vi om en nokså liten andel av den fysiske aktive befolkningen over 16 år, og det synes lite trolig at dette alene kan forklare de forskjellene som muligens fantes på friluftaktiviteten i de to kommunene. Vi finner heller ikke belegg for at andre kultur- eller underholdningstilbud i lokalsamfunnet kan ha stjålet mer oppmerksomhet fra friluftslivet blant ranværingene enn blant lillehamringene. Ranværingene synes riktignok å bruke slike tilbud litt mer enn folk i Lillehammer, men vi finner ingen klare tegn på at dette har hatt vesentlige effekter for friluftslivet. Det er imidlertid ikke mulig med de data vi disponerer å si noe sikkert om effektene på friluftslivet av hverken kultur- og underholdningstilbudet eller idrettsanleggstilbudet.

Data gir heller ingen klare indikasjoner på at ulik kultur og tradisjon har betydning for forskjellene i aktivitetsmønsteret i Rana og Lillehammer, men vi antar likevel at særlig den betydelig større deltakelsen i isfiske blant ranværingene enn blant lillehamringer har med slike kulturelle forskjeller å gjøre. Isfiske i godvær på vårparten er trolig i større grad en felles familieaktivitet i Rana enn i Lillehammer.

For øvrig står vi tilbake med naturgrunnlaget som den mest plausible kilden til de fleste forskjellene i friluftaktivitet mellom Lillehammer og Rana. Dette gjelder ihvertfall så langt våre data gir grunnlag for å trekke slutninger.

7 Effektene av kraftutbygging på friluftslivet

Siden naturgrunnet synes å kunne ha betydning for hva slags friluftaktiviteter folk velger, er det klart at slike naturinngrep som kraftutbygging kan ha effekter på friluftslivet, men noen eksakt måling av slike effekter har det ikke vært mulig for oss å gjøre av flere grunner. For det første kan kraftutbyggingens effekter bli helt forskjellige avhengig både av hvilke inngrep som gjøres, hvor inngrepene gjøres, hvilke ressurser som berøres, og på hvilket tidspunkt de foretas. Utbyggingene i Rana og Lillehammerdistriktet er sammensatt av mange forskjellige slags inngrep i mange forskjellige slags lokaliteter, har konsekvenser for forskjellige slags naturressurser, og er gjennomført på flere ulike tidspunkter. For det andre har vi ingen opplysninger om friluftslivsmønsteret i områdene før utbyggingene ble gjennomført, og for det tredje inneholder ikke våre data de opplysningene om folks eget syn på effektene av kraftutbygging, eller deres strategier i forhold til akkurat de stedene og aktivitetene som er mest berørt av utbyggingstiltakene etc., som det ville vært behov for om vi skulle ha forsøkt å måle effektene av ulike slags utbyggingstiltak. Vi tillater oss likevel noen korte kommentarer om emnet.

Både i Rana og i Lillehammerområdet har det skjedd omfattende kraftutbygging selv om de oppdemmede arealene, produksjonen målt i GWh, og nok også de synlige resultatene i landskapet, var størst i Rana. Størstedelen av de regionale vann og vassdrag var utbygget og regulert begge steder, men begge steder hadde en også utbygde områder med turterreng og fiskemuligheter. I Rana fantes de utbygde områdene særlig i Salfjellet/Svartisen-området, som er det mest kjente naturområdet i kommunen på nasjonalt plan. Ved Lillehammer hadde en blant annet utbygde områder i sørvest.

Turgåing til fots, og i noen grad også skigåing, kan bli berørt av kraftutbygging ved at ferdselsveier demmes ned og opplevelsesverdier reduseres etc. Kan folks valg av turområder si oss noe om effektene av kraftutbyggingen? De mest brukte turområdene i de to kommunene synes å være henholdsvis Øst-Rana og områdene rundt Mesnavassdraget / Nordseter-Sjusjøen. Disse områdene er altså mer brukt enn alternative utbygde områder. Vi antar at grunnen til dette kan være at en må reise lenger bort for å komme til utbygde områder av samme kvalitet. Derfor tror vi også at en meget stor del av befolkningen ikke oppfatter kraftutbyggingen som har funnet sted i disse områdene som så skjjemende eller hindrende for turgåingen at de er villig til å reise vesentlig lenger bort for å slippe å oppleve resultatene av utbyggingen. Vi utelukker ikke at kraftutbyggingen kan ha drevet bort en del folk som ellers ville ha brukt disse områdene, men konstaterer at svært mange fortsatt bruker dem. Sjusjøen-Nordseter og tilstøtende områder har dessuten landets største hyttetetthet samt en rekke hoteller som tar imot tilreisende som heller ikke har blitt skremt av kraftutbyggingen. (Men disse tilreisende kan selvsagt, ihvertfall i teorien, tenkes å være mindre ømfindelig for naturinngrep enn folk flest.)

Forøvrig kan ikke våre data si noe om hvorvidt folk prøver å unngå akkurat de punktene som er mest preget av utbyggingen, og i stedet oppsøker de minst berørte delene av utbyggingsområdene. Det er mulig å oppholde seg i utbyggingsområdene og samtidig i stor grad unngå regulerte vann og elver, eller finne fram til steder som ikke bærer særlig synlige tegn på regulering eller andre inngrep. I Øst-Rana ligger det blant annet et par vann med lav reguelleringshøyde ved innfallsporten til turområdene. (Til gjengjeld forstyrres

naturidyllen her av at riksveien ligger tett innpå.) Også i Lillehammerområdet varierer selvsagt synligheten og de øvrige effektene av reguleringsinngrepene fra sted til sted.

Ved siden av turgåing er trolig ferskvannsfiske den friluftaktiviteten som berøres hyppigst av kraftutbygging. Effektene på fiskebestandene kan være mangeartede, og ikke i alle tilfeller entydig negative. Dessuten kan negative effekter noen ganger kompenseres med avbøtende tiltak. Likevel vil vi tro at sumvirkningen har vært negativ i begge de to undersøkelsesområdene våre. Dette gjelder for fiske både i og utenom issesongen. I tillegg til generelle problemer på grunn av at vann føres i tunneller og rør og at gyte- og næringsforholden endres etc., kan isfisket bli vanskelig- eller umuliggjort i de tilfellene der nedtapping gir usikker is.

Effekten på fiskebestandene i Lillehammer har trolig vært mindre enn i Rana uten at vi kan si noe sikkert om dette. Vi vet i alle fall at den hadde vært betydelig i Rana. Likevel hadde den ikke vært så mye større i Rana enn i Lillehammer at folk ikke fortsatt deltok mer i ferskvannsfiske i Rana enn i Lillehammer. Dette til tross for at også Lillehammerområdet regnes som et godt område for ferskvannsfiske. Dette betyr imidlertid ikke uten videre at effektene av kraftutbyggingen på folks deltagelse i fisket har vært små. Som sagt innledningsvis er det umulig for oss å beregne hvor store de har vært. Vi vet ikke hvordan deltagelsen ville ha vært uten utbygging i Rana og Lillehammer. Det eneste vi kan si er at den ikke har blitt redusert til under nivået for den øvrige tettstedsbefolkningen på Østlandet og i Nord-Norge. Den ligger snarere over dette nivået.

Hva så med spørsmålet om kraftutbyggingen kan tenkes å ha andre konsekvenser i nord-norske byer og tettsteder enn i tilsvarende områder på Østlandet?

Opplysningene i tabell 1 og 2 tyder på at den typen friluftaktiviteter som rammes særlig hardt av kraftutbygging, dvs. ferskvannsfiske og fotturer, samt kanskje også lange skiturer, jakt og bærturer (i den grad utbyggingen hindrer ferdselen eller påvirker vilt og vegetasjon), er mer utbredt i Nord-Norge enn på Østlandet. Dette impliserer i såfall at kraftutbygginger kan få større negative konsekvenser i Nord-Norge enn på Østlandet, men hvorvidt de faktisk vil få større negative konsekvenser avhenger av utbyggingenes størrelse og form, og av hvor store uutbygde vannressurser som blir bevart i områder av varierende tilgjengelighet og god egnethet for friluftsliv.

Siden fisket trolig er den aktiviteten som vanligvis blir hardest rammet av utbygging er det kanskje fristende å foreslå at ødelagte fiskemuligheter i nord-norsk vassdrag lett kan erstattes med saltvannsfiske, siden det ofte er kort vei til sjøen i denne landsdelen, men folk flest oppfatter neppe saltvannsfiske som en særlig god erstatning for ferskvannsfiske. Korrelasjons- og faktoranalyser av datamaterialet vårt tyder tvert imot på at interessen for ferskvannsfiske ikke går særlig tett sammen med interessen for saltvannsfiske. I stedet synes den mer koblet med interesse for jakt og delvis fotturer, med andre ord med interesse for andre aktiviteter som også kan bli negativt påvirket av kraftutbygging. Ett av problemene med kraftutbygging er derfor at den risikerer å ramme en viss gruppe friluftsentusiaster over så å si hele friluft-interessespekteret deres. (Jevnfør for eksempel også Aas 1991. Aas referer en undersøkelse fra New Zealand (Shelby 1985) som konkluderer med at det ikke finnes noen god kompensasjon for fiske etter laksefisk i elv når folk hindres i å delta i slikt fiske.)

8 Sammendrag og konklusjoner

Hovedformålet med denne meldingen er si noe om likheter og ulikheter mellom friluftslivet i Nord-Norge og på Østlandet, og spesielt om hvilken betydning naturgrunnlaget (og inngrep i dette) kan ha for forskjeller og likheter ved friluftslivet i de to landsdelene. Vi har særlig vært interessert i friluftslivet i større befolkningssentra, og tar benytter derfor data fra to bykommuner, Rana i Nordland og Lillehammer i Oppland.

Dette datamaterialet består av resultatene fra spørreundersøkelser som ble gjennomført av Jon Teigland og Marit Vorkinn i tilknytning til "Friluftsliv, reiseliv og vassdragprosjektet" ved årsskiftet 1987 / 88. Rana og Lillehammer ble valgt som undersøkelsesområder siden det nær bybebyggelsen begge steder både fantes store naturområder som har vært utsatt for inngrep i form av kraftutbygging, og naturområder som fortsatt var uutbygget.

I tillegg har vi benyttet data fra de delene av Statistisk Sentralbyrås ferieundersøkelse i 1986 som ble utført i byer og tettsteder med mellom 2.000 og 100.000 innbyggere i Nord-Norge og på Østlandet.

Data viser at deltagelsen i fiske både i saltvann og i ferskvann er større i Rana og nord-norske tettsteder generelt enn i Lillehammer og østlandske tettsteder. At deltagelsen i ferskvannsfiske var større i Rana enn i Lillehammer skyldes først og fremst at isfiske var mer utbredt i Rana enn i Lillehammer. I hvilken grad den generelle forskjellen på deltagelsen i ferskvannsfiske mellom nord-norske og østlandske tettsteder også skyldes ulik deltagelse i isfiske vet vi ikke da data ikke gir opplysninger om dette.

Videre synes det som om deltagelsen i jakt er mer utbredt i Rana og Nord Norge enn på Østlandet og i Lillehammer, men denne forskjellen er mindre sikker enn forskjellen på deltagelsen i fiske.

Også fotturer til fots i fjellet er mer utbredt i nord-norske tettsteder generelt enn i østlandske tettsteder generelt, men aktiviteten synes omlag like vanlig i Lillehammer som i Rana og de nord-norske tettstedene generelt.

Det kan også synes som om folk i de nord-norske tettstedene går mer på tur når en ser turer i fjellet og turer i skog og mark under ett, enn folk i østlandske tettsteder generelt. Derimot har vi en begrunnet mistanke om at samlet turaktivitet i Lillehammer er noe høyere enn i Rana, men dette gir ikke data grunnlag for å si noe sikkert om.

Ferskvannsfiske, turgåing, og i noen grad kanskje også jakt, er de friluftsktiviteter som (muligens ved siden av lengre skiturer) blir sterkest berørt av kraftutbygging. Siden disse aktivitetene er særlig utbredte i Nord-Norge betyr dette i såfall at en kraftutbygging av samme omfang og type kan tenkes å hindre en større andel av befolkningen i å utøve et tilfredsstillende friluftsliv i nord-norske tettsteder enn i de østlandske tettstedene dersom det i utgangspunktet er mangel på uberørte turterrenger og gode fiskeressurser etc.

Vi ser dessuten en viss tendens til at akkurat de aktivitetene som berørers mest av kraftutbygging drives i kombinasjon med hverandre av de samme personene. Dette betyr i

så fall at en betydelig del av de som eventuelt reduserer friluftaktivitetene sine på grunn av kraftutbygging rammes over et helt sett av aktiviteter, som kanskje dekker det meste av interessespekteret deres når det gjelder friluftsliv.

Hvor sterkt folk hindres av kraftutbygging eller andre naturinngrep avhenger imidlertid av hvor mye de faktisk bryr seg om naturforholdene når de velger friluftaktiviteter. Vi har benyttet datamaterialet fra Rana og Lillehammer for å komme litt nærmere svaret på dette spørsmålet. Vi har drøftet hvorvidt forskjellene i friluftaktivitet disse kommunene imellom kunne skyldes ulike naturforhold eller om de med større sannsynlighet skyldtes andre ulikheter. Mulighetene for å trekke slutninger om dette ved hjelp av det foreliggende datamaterialet er imidlertid nokså begrensede. Derfor må det understrekes at det følgende er ganske usikkert:

Vi finner bare små tegn i våre data på at ulik sammensetning av befolkningen med hensyn til kjønn, alder, helse og yrke etc. bidrar noe særlig til å forklare den forskjellige deltagelsen i ulike former for friluftsliv. Vi finner heller ingen tydelige tegn på at forskjeller i tilbudet av muligheter for alternative fritidssysler (som idrett og lokale kultur/underholdningstilbud) har bidratt vesentlig til å skape forskjellene vi mener å finne med hensyn til friluftaktivitet. Derimot synes ulike naturforhold og ulik tilrettelegging for friluftsliv å ha en viss betydning, kanskje i kombinasjon med visse kulturelle forskjeller.

For det første finner vi da at den store avstanden til saltvann selvsagt fører til at en mindre andel av befolkningen i Lillehammer enn i Rana fisker i saltvann. Vi finner også at folk i Lillehammer ikke kompensere mindre deltakelse i saltvannsfiske med mer ferskvannsfiske enn i Rana selv om forholdene for ferskvannsfiske regnes som gode i Lillehammer-området. Tvert om drives det også noe mer ferskvannsfiske i Rana enn i Lillehammer. Det siste henger som sagt særlig sammen med større deltagelse i isfiske i Rana enn i Lillehammer. Dette antar vi skyldes at ranværingene har langt større tilgang på røyevann enn lillehamringene, (som stort sett må nøye seg med abbor ved isfiske), og trolig også en noe lengre issesong om våren. Sammen med dette går også en sterkere tradisjon for isfiske som familieaktivitet nordpå. Ut fra dette slutter vi at den større deltagelsen i fiske i Rana enn i Lillehammer høyst sannsynlig har nær sammenheng med et større og bredere tilbud av fiskemuligheter. Bredden i tilbudet har trolig betydning for hvor stor del av befolkningen som blir engasjert. Data viser blant annet at det er liten samvariasjon mellom deltagelse i saltvannsfiske og i ferskvannsfiske. Det synes altså som om fiskeinteresserte folk spesialisere seg på et begrenset spekter av fiskeaktiviteter og ikke så lett erstatter én aktivitet med en annen. Reduksjon av én fiskeressurs gjennom for eksempel kraftutbygging kan derfor gi redusert fritidsfiske selv om andre store fiskeressurser forblir uberørt.

Også deltagelsen i jakt kan synes å være noe større i Rana enn i Lillehammer liksom den er større i Nord-Norge enn på Østlandet. Når det gjelder Nord-Norge generelt er det helt klart at ihvertfall småviltbestanden er høyere pr. potensiell jeger enn på Østlandet.) Når det gjelder Rana- og Lillehammerområdene spesielt har vi mangelfulle opplysninger både om viltbestander og om hvor store grupper av potensielle jegere som kan være interessert i å jakte der, men regner likevel med at den enkeltes muligheter for jakt på småvilt er bedre rundt Rana enn rundt Lillehammer. (På grunn av mindre etterspørsel fra jegere utenfor nærområdene i Nordland enn på Østlandet. Jf NOU 1983) Dette kan kanskje være tilstrekkelig til å forklare den tilsynelatende høyere jegerandelen i Rana.

Det viktigste småviltet, ihvertfall i antall felte dyr, er rype. Dette gjelder særlig i Ranaområdet og Nord-Norge, men også i Oppland. En synes å vite lite om effektene av kraftutbygging på rypebestanden, men negative effekter kan avgjort tenkes å forekomme (Jf. Myrberget 1980.) Også andre viltbestander kan bli negativt påvirket av kraftutbygging. Dette gjelder ikke minst for villrein som det drives jakt på i enkelte Østlandsområder. I alle tilfelle synes det sannsynlig at kraftutbygging, i den grad den reduserer regionale viltbestander, også vil bidra til å redusere den regionale deltakelsen i jakt. (Mangel på vilt er for eksempel en av de hyppigst nevnte grunnene for ikke å delta i jakt i en spørreundersøkelse referert i Reitan 1980.)

Data antyder også at folk deltar hyppigere i mosjonspregede friluftaktiviteter (løping, orientering og skiturer) i Lillehammer enn i Rana. Det er litt usikkert hvor reell denne tendensen er, men i den grad den er reell er det rimelig grunn til å tro at også denne forskjellen har sammenheng med naturforholdene: Lillehammer synes å ha noe bedre vær og lysforhold i vinterhalvåret, lettere terreng, og særlig for lengre skiturers del, noe kortere avstand til de mest brukte turområdene. I tillegg til det rent naturmessige hadde dessuten Lillehammerområdet et mer utbygget sti- og løypenett enn Rana.

Sti- og veinett, og tilgjengelighet i sin alminnelighet, synes også å ha klar betydning for hvor folk velger å drive friluftaktivitetene sine. Både Lillehammer og Mo i Rana har store og ettertraktede områder for friluftsliv med varierende tilgjengelighet og i varierende avstand fra bybebyggelsen. Mo i Rana er den av byene som ligger nærmest et virkelig spektakulært og internasjonalt kjent naturområde (Svartisen/Saltfjelltraktene ligger delvis innenfor kommunegrensene). Likevel viser undersøkelsen at folk i Rana i langt større grad oppsøkte turområder som ligger nærmere bebyggelsen og er lettere tilgjengelige. Det mest populære turområdet (i Øst-Rana) var dessuten i motsetning til Svartisen/Saltfjellet sterkt berørt av kraftutbygging. Kortere avstand og delvis lettere tilgjengelighet synes derfor i de fleste tilfellene å kompensere for uheldige effekter av kraftutbyggingen. Ihvertfall synes dette å gjelde ved vanlige dagsturer. Avstand og tilgjengelighet er imidlertid ikke det eneste som betyr noe for besøksomfanget. Områdene i Øst-Rana besøkes nemlig hyppigere enn alternative områder som ligger enda nærmere Mo. Grunnen er formodentlig at naturkvalitetene, til tross for kraftutbyggingen, av svært mange oppfattes som bedre i Øst-Rana enn i områdene nærmest Mo.

Noe lignende, om ikke fullt så slående, ser vi i Lillehammer. Avstanden til de mest spektakulære naturattraksjonene (Rondane og Jotunheimen) er noe større her enn i Rana, men avstanden til fjellområdene omkring nasjonalparkene (i Ringebu/Øyer og Gausdal/Fron etc.) er overkommelig. Likevel synes besøksfrekvensen å ha vært langt høyere i de nærmeste, men kanskje noe "kjedeligere" områdene Mesnadalen og Nordseter/Sjusjøen, selv om disse var betydelig påvirket av kraftutbygging. (Om ikke like sterkt påvirket som deler av Øst-Rana.) Samtidig ser vi at uutbygde områder som ligger omtrent like nær, (men på vestsiden av Lågen), ble langt mindre besøkt. Trolig skyldes dette at de ble opplevd som mindre attraktive enn Mesnadalen og Nordseter/Sjusjøen selv om det ikke hadde skjedd kraftutbygging eller andre større inngrep der.

Vi ser altså tegn i data på at naturtilbudet både påvirker om folk skal delta i ulike former for friluftsliv og hvor de skal utøve friluftaktivitetene sine. Dette impliserer at naturinngrep som kraftutbygging kan påvirke både omfang og stedsvalg for friluftsliv, men

samtidig synes det også som om utbyggingene i Rana og Lillehammerområdet ikke har hatt sterkere effekter enn at de mest regulerte områdene fortsatt også er de som brukes mest til friluftsmål. Konklusjoner om hvor sterke effekter ulike former for kraftutbygging vil ha på lokalt og regionalt friluftsliv i ulike deler av landet er det imidlertid ikke mulig å trekke av denne undersøkelsen. Det undersøkelsen derimot synes å ha vist er at de friluftaktivitetene som berøres av kraftutbygging, til tross for noe større utbredelse nordpå, har såpass likt omfang i nord-norske og østlandske tettsteder at konsekvensene for deltakelsen i friluftsliv av likeartede bynære utbyggingstiltak neppe ville bli vesensforskjellige i nord og øst, med mindre det gjenværende tilfanget av bynære utbygde ressurser var vesensforskjellig i det nord-norske og det østlandske tilfellet.

9 Litteratur

- Affi, A. A. & V. Clark 1990. *Computer-Aided Multivariate Analysis*. 2nd ed. - Van Nostrand Reinhold Company, New York.
- Burch, W. R., Jr. & W. D. Wenger 1967. *The Social Characteristics of Participants in Three Styles of Family Camping*. - USDA Forest Service Research Paper PNW-48.
- Christensen, J. E. & D. R. Yoesting 1973. *Social and attitudinal variants in high and low use of outdoor recreational facilities*. - *Journal of Leisure Research* 5(Spring):6-15.
- Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk 1982. *Befolkningens adgang til jakt i Norge*. - Trondheim.
- Dølvik, J. E., Ø Danielsen & G. Hernes 1988. *Kluss i vekslinga. Fritid, idrett og organisering*. - FAFO-rapport nr. 080, Fagbevegelsens senter for forskning, utredning og dokumentasjon, Oslo.
- Faye, A. & H. Herigstad 1984. *Friluftsliv i Norge 1970-1982*. - Rapporter fra Statistisk sentralbyrå 84/12, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Fienberg, S. E. 1980. *The Analysis of Cross-Classified Categorical Data*. - The MIT Press, Cambridge, Mass.
- Fylkesmannen i Nordland & Nordland Fylkeskommune 1982. *Saltfjellet - Svartisen. Dokumenterte naturverdier, kulturhistoriske verdier og interesser knyttet til friluftsliv og reindrift*. - Utredning, Bodø.
- Gulseth, O. A. 1986. *Fiskebestandene og fisket i Stormyrbassenget*. - I Straumfors, P. & O. A. Gulseth. *Fugl og fisk i Stormyrbassenget. Kraft og miljø nr. 11, Norges vassdrags- og energiverk*, Oslo.
- Jensen, A. & L. Saksgård 1987. *Fiskeribiologiske undersøkelser i lakseførende deler av Beiarelva, Saltdalselva, Lakselva og Ranaelva, Nordland, 1978-1985*. - Rapport nr 9-1987, Reguleringsundersøkelsene, Direktoratet for naturforvaltning, Trondheim.
- Judge, G. G., R. Carter Hill, W. E. Griffiths, H. Lütkepohl & T. C. Lee 1982. *Introduction to the Theory and Practice of Econometrics*. - John Wiley & Sons, New York.
- Kim, J. O. & C. W. Mueller 1978. *Introduction to Factor Analysis. - Quantitative Applications in the Social Sciences 13*. SAGE Publications, Beverly Hills, Cal.
- Klockars, A. J. & G. Sax 1986. *Multiple Comparisons. - Quantitative Applications in the Social Sciences 61*, SAGE Publications, Beverly Hills, Cal.
- Miljøverndepartementet 1985. *Friluftsliv. En utredning fra Miljøverndepartementet*. - Oslo.

Myrberget, S. 1981. Hva betyr neddemming av areal for rypebestandene? - I Kjos-Hansen, O., T. B. Gunnerød, P. Mellquist & O. Dammerud. Vassdragsregulerings virkninger på vilt. Foredrag og diskusjoner ved symposiet 15. - 17. april 1980. Norges vassdrags og elektrisitetsvesen / Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk.

NOU 1983. Vilt og ferskvannsfisk og vassdragsvern. - Norges offentlige utredninger 1983:44.

Nygaard, H. M. 1986a. Fiskeribiologisk etterundersøkelse i Bjerka/Pluravassdragene. - Fylkesmannen i Nordland, Miljøvernavdelingen, Bodø.

Nygaard, H. M. 1986b. Fiskeribiologisk etterundersøkelse i Tverrågvassdraget. - Fylkesmannen i Nordland, Miljøvernavdelingen, Bodø.

Reitan, O. 1981. Forundersøkelser av viltinteressene ved Meltingenvassdraget, Nord-Trøndelag. - I Kjos-Hansen, O., T. B. Gunnerød, P. Mellquist & O. Dammerud. Vassdragsregulerings virkninger på vilt. Foredrag og diskusjoner ved symposiet 15. - 17. april 1980. Norges vassdrags og elektrisitetsvesen / Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk.

Shelby, B. 1985. Resource and Activity Substitutes for Recreational Salmon Fishing in New Zealand. Proceedings. Symposium on Recreation Choice Behavior, GTR INT - 184, Montana: 79-85. - USDA Forest Service.

Smith, D. H. & N. Theberge 1987. Why People Recreate. An Overview of Research. - Life Enhancement Publications, Champaign, Illinois.

Statistisk sentralbyrå 1975. Friluftsliv, idrett og mosjon. - Samfunnsøkonomiske studier 25.

Statistisk sentralbyrå 1987. Fiske og oppdrett av laks mv. 1986. - Norges offisielle statistikk B 720.

Statistisk sentralbyrå 1988. Ferieundersøkelsen 1986 - Norges offisielle statistikk B 742.

Statistisk Sentralbyrå 1988a. Jaktstatistikk 1989. - Norges offisielle statistikk B799.

Sæter, L. 1989. Fiskeribiologisk etterundersøkelse i Tverrågvassdraget: Rauvatn (Rana kommune). - Rapport 9-89, Fylkesmannen i Nordland, Miljøvernavdelingen, Bodø.

Teigland, J. & M. Vorkinn 1987. Effekten av vannkraftutbygging i Aurlandsdalen for friluftsliv og reiseliv. - MVU-rapport nr. B 30, NTNFs utvalg for miljøvirkninger av vassdragsutbygging.

Vorkinn, M. 1988. Friluftslivutøvelse og andre fritidsaktiviteter. En undersøkelse blant de voksne innbyggerne i Rana kommune. - MVU-rapport nr. B 65, NTNFs utvalg for miljøvirkninger av vassdragsutbygging.

Vorkinn, M. 1988a. Lokalbefolkningens friluftslivmønster - En undersøkelse blant innbyggerne i Lillehammer kommune. - Rapport fra FRV-prosjektet.

Wårum, M. 1987. Tidsbruk og aktivitet i nærmiljø. - Sosiale og økonomiske studier 64, Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

Aas, Ø. 1991. Ferskvannsfiskeforvaltning og fritidsfiske. En samfunnsfaglig kunnskapsoversikt. - NINA Utredning 027, Norsk institutt for naturforskning, Lillehammer.

Vedlegg 1: Tabeller

Tabell 1 *Faktorladninger for to-faktorløsning med data fra henholdsvis Lillehammer og Rana samt og byer og tettsteder på Østlandet og i Nord-Norge.*

	Lillehammer		Rana		Byer og tettsteder i Nord-Norge og på Østlandet	
	Fakt.1	Fakt.2	Fakt.1	Fakt.2	Fakt.1	Fakt.2
Isfiske	0,85*	-0,06	0,09	0,35		
Annet ferskvannsfiske	0,62*	0,13	0,11	0,54*		
Ferskvannsfiske generelt					0,34	0,00
Bær/sopptur	0,62*	0,13	0,06	0,22	0,39	0,02
Jakt	0,82*	0,05	-0,04	0,41*	0,27	0,00
Orienteringsløp / terrengløp	0,08	0,43*	0,10	0,32	-0,03	0,45*
Løpetur / joggetur	-0,01	0,44*	0,97*	-0,02	0,03	0,54*
Dagstur til fots i fjellet	0,39	0,41	0,54	0,57	0,43*	0,21
Dagstur til fots i skog og mark	0,66*	0,06			0,52*	0,02
Lengre skitur	0,24	0,79*	0,48	0,53	0,51	0,52
Kortere skitur	0,16	0,64*	0,60*	0,34	0,26	0,55*

* betyr at faktorladningen er større enn 0,40 og i tillegg klart høyere enn variabelens ladning på den andre faktoren. Det er rimelig å anta at det er de variablene som har *-merkede ladninger som klarest representerer den aktuelle faktoren.

Tabell 2 Logistisk regresjon av deltakelse / ikke deltakelse⁴ i ulike friluftaktiviteter i 1987 på variablene kommune¹, helse², alder, og Kjønn³. Regresjonskoeffisienter.

	Kommune	Helse	Alder	Kjønn	Konstant
Isfiske	1,64**	-0,47	-0,16*	-0,86**	-2,36**
Annet fersk- vannsfiske	0,32	-0,99**	-0,13*	-0,82**	0,65
Bær/sopptur	-0,29	-0,52**	0,19**	0,38*	-0,89
Jakt	0,67*	-0,95	0,02	-1,40**	-1,37*
Orienterings- løp / terrengløp	-0,87*	-2,36	-0,57**	-0,08	0,19
Løpetur / joggetur	-0,42*	-0,98**	-0,63**	-0,06	1,89**
Dagstur til fots i fjellet	0,12	-0,55*	-0,17*	-0,15	0,23
Fiske i saltvann	1,42**	-0,21	-0,01	-0,83**	-1,61**
Lengre skitur	-0,25	-0,67**	-0,24**	-0,26	1,56**
Kortere skitur	0,13	-0,87**	-0,08	-0,20	1,49**

1 - Rana=1, Lillehammer=2

2 - Dårlig helse er ikke problem=0, dårlig helse er problem av og til=1, dårlig helse er ofte et problem= 2

3 - Mann=1, kvinne=2

4 - Deltakelse=1, ikke deltakelse=0

* - Signifikant på 5 prosent nivå

** - Signifikant på 1 prosent nivå

Tabell 3 *Lineær regresjon av antall ganger deltakerne hadde deltatt i ulike friluftaktiviteter i 1987 på variablene kommune¹, helse², alder, og Kjønn³. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. Minste kvadraters metode.*

	Kommune	Helse	Alder	Kjønn	Konstant
Isfiske	-0,67	-2,13	1,12	- 1,36	6,67
Annet fersk- vannsfiske	-3,89*	-5,07	1,01	-2,73	17,48**
Bær/sopptur	-0,76	-1,22	0,72**	-0,02	3,47
Jakt	-2,62	-7,77	1,77	-5,40	17,55
Orienterings- løp / terrengløp	4,95	3,13	0,81	-11,4*	17,81
Løpetur / joggetur	-4,16	-4,94	2,48	-8,71*	38,18**
Dagstur til fots i fjellet	0,04	1,26	0,82	-3,12*	9,35*
Fiske i saltvann	4,10*	0,05	1,55*	-4,21*	4,59
Lengre skitur	-3,10*	-3,18	0,76	-0,09	15,26**
Kortere skitur	-3,17*	-1,83	0,01	-3,36*	24,74**

1 - Rana=1, Lillehammer=2

2 - Dårlig helse er ikke problem=0, dårlig helse er problem av og til=1, dårlig helse er ofte et problem= 2

3 - Mann=1, kvinne=2

* - Signifikant på 5 prosent nivå

** - Signifikant på 1 prosent nivå

Tabell 4 Bruken av ulike områder i Rana til turformål i 1987

	Andel som har brukt området (Prosent)		Andel av turene / dagene. (Prosent)	
	Sommer	Vinter	Sommer	Vinter
Mofjellet	27	21	12	7
Båsmofjellet	11	14	5	9
Yttrafjellet	6	5	2	2
Risfjellet / Selforsfjellet m. Varmorsletta	11	12	8	3
Hauknes / Hauknestind / Andfiskvatn	11	12	6	6
Områdene langs E 79 (Rauvatn - Umbukta)	49	68	41	57
Virvassdalen og viddene rundt Okstindan	13	12	6	3
Svartisen / Østerdalsisen	6	2	1	0
Snøfjell	3	6	1	2
Melfjellet	19	14	8	3
Saltfjellet	25	24	9	8

Kilde: Vorkinn 1988.

Tabell 5 Bruken av ulike områder i Lillehammer til turformål i 1987

	Andel som har brukt området (Prosent)		Gj.sn. antall dager området er brukt (Alle personer)	
	Sommer	Vinter	Sommer	Vinter
Skogen / Bjørnlia	8	6	0,4	0,2
Gropmarka	26	30	1,0	2,3
Mesnadalen	32	30	2,8	2,8
Nordseter / Sjusjøen	36	54	1,8	4,2
Øyerfjellet	29	38	0,8	1,9
Åstadalen / Ringsakerfjellet	37	11	0,4	0,5
Kjølen (mellom Saksumdal og Vingnes / Jørstadmoen	13	10	0,6	0,6
Fåberg Vestfjell / Skjellbreifjellet	14	8	0,5	0,4
Gausdal Vestfjell	6	16	0,2	0,6
Gausdal Nordfjell	15	22	0,2	0,8
Jørstadhøgda	11	7	0,9	0,5

Kilde: Vorkinn 1988a

Vedlegg 2: Spørreskjemaer

Prosjektet: Friluftsliv, reiseliv og vassdrag
Prosjektleder: Jon Teigland
Adresse: Statsetatenes Hus
Gudbrandsdalsvn. 170-172
2600 LILLEHAMMER
(062) 66 059

Sekretariat
Adresse NIVA, Brekkeveien 19
Postadresse Postboks 333 Blindern, 0314 Oslo 3
Telefon 02 235280
Telex 74 190 niva n

Til
utvalgte innbyggere
i Lillehammer kommune

Deres ref:

Deres brev av:

Vår ref:

Dato:

M-112/87 JT/kb

18.11.1987

FORSKNINGSPROSJEKT I LILLEHAMMER

En undersøkelse er nå satt igang blant lokalbefolkningen i Lillehammer kommune. Undersøkelsen er et forskningsprosjekt under Teknisk Naturvitenskapelige Forskningsråd (NTNF).

Formålet er å belyse den betydning naturopplevelse og tilrettelagte fritidstilbud har for lokalbefolkningen og tilreisende turister. Slike kunnskaper mangler vi ofte i forbindelse med satsing på turisme og tilrettelegging for friluftsliv, idrett og mosjon. Også ved f.eks. kraftutbygging og opprettelse av nasjonalparker mangler vi ofte viten.

De som står bak undersøkelsen, er i tillegg til NTNF; Miljøverndepartementet, Direktoratet for Naturforvaltning, Reiselivsseksjonen i Samferdselsdepartementet og Norges Vassdrags- og Energiverk.

Et utvalg av innbyggerne i Lillehammer deltar i undersøkelsen. Du er blant dem som blir forespurt om å svare på noen spørsmål i vedlagte skjema. Det er frivillig å delta, men skal resultatene få betydning for Lillehammer og andre tilstøtende områder, er vi avhengig av din medvirkning.

Alle svarene blir behandlet fortrolig. Ingen får vite hva du svarer. Det er derfor heller ikke meningen at du skal skrive navnet ditt på svarskjemaet.

Det utfylte skjemaet legges i vedlagte konvolutt helst innen 10 dager etter at du mottok det.

På forhånd takk for hjelpen.

Jon Teigland
Prosjektleder

I LILLEHAMMER KOMMUNE OG OMRÅDENE RUNDT ER DET EN REKKE
TILBUD FOR DEM SOM HAR HELSE, TID OG INTERESSE FOR ULIKE
FRITIDSAKTIVITETER.

NEDENFOR HAR VI LISTET OPP NOEN AV LILLEHAMMERS IDRETTS- OG
MOSJONSANLEGG OG FRILUFTSOMRÅDER. AV PLESSHENSYN MÅ VI HER
BEGRENSE OSS TIL DEM.

NOEN AV DISSE GÅR VI UT FRA AT DU HAR BENYTTET DEG AV OG ANDRE
IKKE.

1a) HVILKE AV DE FØLGENDE STØRRE NATUROMRÅDENE HAR DU IKKE
VÆRT PÅ TUR I/TIL FORELØPIG ?
(KRYSS AV FOR DET SOM ER AKTUELT I DITT TILFELLE)

HAR ALDRI VÆRT PÅ TUR I	VET IKKE HVOR DETTE OMRÅDET ER
1 ☐ "Skogen/Bjørnlia" (Fra Søre-Ål skole til Ringsaker)	☐
1 ☐ "Gropmarka" (Mellom Nordseterveien, Nevelfjell og Balbergkampen)	☐
1 ☐ "Mesnadalen" (Fra Nord-Mesna og ned til byen)	☐
1 ☐ "Nordseter-Sjusjøen" og nærmeste omegn	☐
1 ☐ "Øyer-fjellet" (Pellestova, Hornsjø mm.)	☐
1 ☐ Åstadalen, Ringsakerfjellet (Øst for Sjusjøen-Hornsjø)	☐
1 ☐ "Kjølen" (mellom Saksumsdal og Vingnes/Jørstadmoen)	☐
1 ☐ "Fåberg Vestfjell"/Skjellbreifjellet (Vest for Saksumsdal)	☐
1 ☐ "Gausdal Vestfjell" (Verskei mm.)	☐
1 ☐ "Gausdal Nordfjell" (Skeikampen mm.)	☐
1 ☐ Jørstadhøgda (nordvest for Fåberg, og mellom Østre Gausdal og Øyer)	☐

b) HAR DU VÆRT PÅ TUR I/TIL NOEN AV DE NEVNTE STØRRE
NATUROMRÅDENE DET SISTE ÅRET?

- 1 Nei
2 Ja

c) I TILFELLE JA, HVOR MANGE TURER (DAGER) OMTRENT HAR DU VÆRT I DE ULIKE OMRÅDENE SIST SOMMER? HVOR MANGE TURER SIST VINTER?

ANTALL TURER (DAGER) SIST SOMMER (BARMARKS-SESONGEN)

ANTALL TURER (DAGER) SIST VINTER (SNØSESONGEN)

		"Skogen/Bjørnlia" (Fra Søre-Ål skole til Ringsaker)
		"Gropmarka" (Mellom Nordseterveien, Nevelsfjell og Balbergkampen)
		"Mesnadalen" (Fra Nord-Mesna og ned til byen)
		"Nordseter-Sjusjøen" og nærmeste omegn
		"Øyer-fjellet" (Pellestova, Hornsjø mm.)
		Åstadalen, Ringsakerfjellet (Øst for Sjusjøen-Hornsjø)
		"Kjølen" (mellom Saksumsdal og Vingnes/Jørstadmoen)
		"Fåberg Vestfjell"/Skjellbreifjellet (Vest for Saksumsdal)
		"Gausdal Vestfjell" (Verskei mm.)
		"Gausdal Nordfjell" (Skeikampen mm.)
		Jørstadhøgda (nordvest for Fåberg, og mellom Østre Gausdal og Øyer)

2 MJØSA

a) HAR DU VÆRT PÅ BÅTTUR/SEILTUR/PADLETUR PÅ MJØSA ELLER LÅGENDELTAET (NEDENFOR FÅBERG) NOEN GANG?

1 ☐	Nei	1 ☐	Ja, padletur, rotur
1 ☐	Ja, med Skibladner	1 ☐	Ja, seilbrett ol.
1 ☐	Ja, med seilbåt/motorbåt		

b) HVIS TUR MED SEIL/MOTORBÅT ELLER RO/PADLETUR; HVOR MANGE TURER (DAGER) HADDE DU EVENTUELT VÆRT PÅ MJØSA/LÅGENDELTAET SISTE SOMMER?

ANTALL TURER (DAGER)

- Med seilbåt/motorbåt	<input type="text"/>
- Kano/kajak/robot	<input type="text"/>
- Seilbrett	<input type="text"/>

c) I HVILKET AV DISSE OMRÅDENE HAR DU VÆRT PÅ BADETUR TIL?

1 ☐	Bekkodden	1 ☐	Gausa/Jørstadmoen
1 ☐	Vignesvika	1 ☐	Mesnaelva ved Stapesletta
1 ☐	Vingrom	1 ☐	-- " -- ovenfor kanalen
1 ☐	Mosodden	1 ☐	Abbotjern

d) HVOR PLEIER DU EVENTUELT Å BADE MEST (UTENDØRS) I LILLEHAMMER-OMRÅDET?

3 IDRETTS- OG MOSJONSANLEGG

a) HVILKE AV FØLGENDE IDRETTS- OG MOSJONSANLEGG HAR DU IKKE BRUKT SELV FORELØPIG?

b) HAR DU BENYTTET DEG AV NOEN AV DE NEVNTTE ANLEGGENE DET SISTE ÅRET?

1 Nei 2 Ja

I TILFELLE JA, HVOR MANGE GANGER OMTRENT KAN DET DREIE SEG OM. REGN BARE MED DE GANGENE HVOR DU SELV HAR VÆRT AKTIV, IKKE TILSKUER.

HAR ALDRI BRUKT SELV		ANTALL GANGER (DAGER) BRUKT SISTE ÅR
1	☐ Svømmehallen i Lillehammer (Folkets Hus).....	<input type="text"/>
1	☐ Svømmehall ved en eller flere skoler.....	<input type="text"/>
1	☐ Stapesletta - idrettsplassen/fotballbanen der.	<input type="text"/>
1	☐ Jorekstad - idrettshallen/svømmehallen der.....	<input type="text"/>
1	☐ Lysløype i Søre-Ål.....	<input type="text"/>
1	☐ Lysløype Maihaugen-Stapesletta.....	<input type="text"/>
1	☐ Andre lysløyper i Lillehammer.....	<input type="text"/>
1	☐ Birkebeinerløypa (Stapesletta - Sjusjøen).....	<input type="text"/>
1	☐ Slalomtilbudene i Bergebakken/Skisenteret (Kanthaug).....	<input type="text"/>
1	☐ Slalomtilbudene på Skeikampen.....	<input type="text"/>
1	☐ Skytebane i Lillehammer.....	<input type="text"/>
1	☐ Helsestudio.....	<input type="text"/>
1	☐ Svømmehall ved hotell/sykehus på Lillehammer...	<input type="text"/>

4 FRITIDSTILBUDENE I LILLEHAMMER OMFATTER EN REKKE ANDRE
AKTIVITETER. HER MÅ VI OGSÅ AV Plasshensyn BEGRENSE OSS TIL
NOEN.

a) HVILKE AV FØLGENDE FRITIDSTILBUD I LILLEHAMMER-OMRÅDET HAR
DU IKKE BESØKT FORELØPIG ELLER VÆRT MED PÅ?

b) HAR DU BENYTTET DEG AV NOEN AV DISSE TILBUDENE DET SISTE
ÅRET?

1 NEI 2 JA

I TILFELLE JA, HVOR MANGE GANGER OMTRENT KAN DET DREIE SEG OM?

HAR ALDRI
BESØKT/VÆRT PÅ

ANTALL GANGER
SISTE ÅR

1	☐	Kino i Lillehammer.....	☐
1	☐	Dans/diskotek.....	☐
1	☐	Fritidsklubb.....	☐
1	☐	Teater/konsert.....	☐
1	☐	Deltatt på kurs/studiesirkel i fritida i Lillehammer.....	☐
1	☐	Besøkt biblioteket (H.H. huset)....	☐
1	☐	Deltatt i musikk/sangforening.....	☐
	☐	Andre organiserte fritidsforeninger hvilke da? _____	☐

1	☐	Besøkt Maihaugen.....	☐
1	☐	Kjøretøyhistorisk Museum.....	☐
1	☐	Malerisamlingen.....	☐
1	☐	Lekeland.....	☐
1	☐	Lilleputthammer.....	☐
1	☐	Bingo-arrangement.....	☐

5a) IKKE ALLE HAR ANLEDNING TIL Å BENYTTET SEG AV FRILUFTSLIV- OG MOSJONSTILBUDENE ELLER ANDRE FRITIDSTILBUD I LILLEHAMMER OMRÅDET. DETTE KAN SKYLDLES MANGE FORHOLD. HAR NOE AV DET FØLGENDE HINDRET DEG DET SISTE ÅRET I Å BENYTTET TILBUDENE I KOMMUNEN?

	1	2
	ET PROBLEM AV OG TIL	ER OFTE ET PROBLEM
Er for fysisk sliten etter arbeidet		
Er for psykisk sliten etter arbeidet		
Har for dårlig helse		
Har ansvaret for hjemmeværende barn		
Har vanskelig økonomi		
Andre årsaker, hvilke? _____		

b) DERSOM DU HADDE FÅTT REDUSERT VANSKENE ELLER FÅTT ET BEDRE FRITIDSTILBUD, HVILKE FRITIDSaktiviteter ville du da helst ha deltatt mer i utenfor hjemmet?

6) TIL DE SOM HAR INNTEKTSGIVENDE ARBEID:

a) HAR DU FRI FRA DET VANLIGE ARBEIDET PÅ LØRDAGER?

- 1 Har fri hver lørdag
- 2 Har fri annen hver lørdag
- 3 Har fri en annen ukedag
- 4 Har ikke fri lørdag
- 5 Annen friordning

b) DE ANSATTE HAR VANLIGVIS 4 UKERS FERIE. HVOR MANGE UKER FRI I FORM AV FERIE HAR DU HATT SISTE ÅR?

Ca. uker.

OM FERIETURER

7a) HAR DU HATT MULIGHETER TIL Å REISE BORT PÅ FERIETUR DET SISTE ÅRET, DVS. MELLOM 1. NOVEMBER 1986 OG 1. NOVEMBER 1987?

MED FERIETUR MENER VI DA ALLE TURER I FRITIDA HVOR DU REISTE BORT OG OVERNATTET BORTE MINST 4 NETTER. VANLIGE HELGETURER (1-3 NETTER) REGNES IKKE MED.

- 1 Nei, ikke vært på ferietur siste år
 2 Ja, var på ferietur i høst (1.sept.-31.okt.)
 3 Ja, var på ferietur i sommer (1.mai-31.aug.)
 4 Ja, var på ferietur sist vinter/vår

b) HVIS FERIETUR, HVOR MANGE DAGER OMTRENT VAR DU BORTREIST HJEMMEFRA?

		CA. ANTALL DAGER
I høst (1.sept.-31.okt.)		
I sommer (mai- august)	lengste ferieturen	
	evt. andre ferieturer i sommer	
I påsken 1987		
I jula 1986		
Sist vinter/vår forøvrig		

c) HVIS DU VAR PÅ FERIETUR (MINST 4 OVERNATTINGER HJEMMEFRA) I SOMMER (1. MAI - 31. AUGUST), HVOR MANGE DAGER OMTRENT VAR DU I DISSE FØLGENDE OMRÅDENE?

CA. ANTALL DAGER	
☐	Sør-Gudbrandsdalen (Lillehammer til og med Espedalen og Venabygdsfjellet)
☐	Nord-Gudbrandsdalen
☐	Oppland og Hedmark forøvrig
☐	Østlandet ellers
☐	Øvrige Norge
☐	Nordiske land
☐	Utenfor Norden

- d) HVIS DU VAR PÅ FERJETUR (MINST 4 NETTER) SIST VINTER (1.NOV. 1986 -31.APRIL 1987), HVOR MANGE DAGER VAR DU OMTRENT TILSAMMEN I DISSE OMRÅDENE?

CA. ANTALL DAGER	
<input type="text"/>	Sør-Gudbrandsdalen (Lillehammer til og med Espedalen og Venabygdsfjellet)
<input type="text"/>	Nord-Gudbrandsdalen
<input type="text"/>	Oppland og Hedmark forøvrig
<input type="text"/>	Østlandet ellers
<input type="text"/>	Øvrige Norge
<input type="text"/>	Nordiske land
<input type="text"/>	Utenfor Norden

OM HELGETURER OG KORTTURER

- 8a) REISTE DU BORT PÅ KORTERE OVERNATTINGSTURER (1-3 NETTER) I HELGENE OG ELLERS DET SISTE ÅRET?

1 Nei 2 Ja

- b) HVIS JA, HAR NOEN AV DISSE KORTERE OVERNATTINGSTURENE VÆRT TIL OMRÅDE I SØR-GUDBRANDSDALEN (LILLEHAMMER TIL OG MED ESPEDALEN OG VENABYGDSEFJELLET).

1 Nei 2 Ja

- c) HVOR MANGE HELGETURER OG DAGER KAN DETTE DREIE SEG OM TILSAMMEN PÅ SLIKE KORTTURER DET SISTE ÅRET?

	ANTALL HELGETURER OL.	CA. ANTALL DAGER
Sør-Gudbrandsdalen _____		
Oppland forøvrig _____		
<u>Andre steder:</u>		

- 9a) HAR DU ELLER DIN FAMILIE HYTTE, FRITIDSHUS ELLER CAMPINGVOGN?

1 Campingvogn 2 Hytte/fritidshus

- b) HVIS HYTTE/FRITIDSHUS:
HVOR LIGGER HYTTA/FRITIDSHUSET?

1 Sør-Gudbrandsdal
2 Nord-Gudbrandsdal
3 Østlandet forøvrig
 Andre steder, hvor da?

b) HAR DU GÅTT NOEN FLERDAGERS FOTTUR I FJELLET?

- I år 1 Ja 2 Nei
- Tidligere år 1 Ja 2 Nei

12) LILLEHAMMER KOMMUNE OG STATLIGE ORGAN HAR SATT IGANG ET ARBEIDE MED Å GJØRE MESNAVASSDRAGET MER ATTRAKTIVT OG TILGJENGELIG FOR LOKALBEFOLKNINGEN. PROSJEKTET OMFATTER OMRÅDET LANGS ELVA INNE I BYEN OG FRA STAMPESLETTA OG OPP TIL NORD-MESNA.

a) EN REKKE TILTAK ER AKTUELLE. NOEN ER NEVNT UNDER HER. HVIS DU SKULLE VELGE, HVILKE 3 AV FØLGENDE TILTAK MENER DU VIL VÆRE VIKTIGST Å FÅ GJENNOMFØRT?

- 1 Lage forbindelse langs elva mellom Mjøsa og Stampesletta.
- 1 Lage en lett (slak) nedfartsløype for ski ned lia til byen fra Mesnadalen.
- 1 Bedre fiskemulighetene i Mesnaelva
- 1 Bedre mulighetene for kanopadling
- 1 Få til at det blir mer vannføring i Mesnaelva nedenfor kanalen (Kroken)
- 1 Bedre bademulighetene nede ved Mjøsa
- 1 Unngå ny bebyggelse langs elva
- 1 Merke og rydde flere turstier
- 1 Utsetting av benker langs enkelte stier
- 1 Lage tursti spesielt for bevegelseshemmede
- 1 Bygge varmestue i nærheten av Nord-Mesna/Birkebeinerløypa
- 1 Lage badeplass ved "Kroken" oppe i selve Mesnadalen
- 1 Nedlegge skytebanen i Mesnadalen
- Opparbeide parkeringsplasser, i tilfelle hvor?

13) DET KAN VÆRE NOE SOM ER NEVNT HER ELLER I ANDRE FORBINDELSER, SOM DU IKKE ØNSKER SKAL GJENNOMFØRES LANGS MESNAELVA ELLER I MESNADALEN.

a) I TILFELLE, HVA MENER DU IKKE BØR GJENNOMFØRES?

b) DET KAN OGSÅ VÆRE AT HELE OMRÅDET F.EKS. OVENFOR STAMPESLETTA BØR BEHOLDES SOM NÅ (UTEN FORANDRINGER), ELLER AT BESTEMTE DELER AV OMRÅDET IKKE BØR ENDRES. HVA MENER DU OM DET?

- 1 Hele området ovenfor Stampesletta bør beholdes som nå?
- 2 Visse områder beholdes som nå. I tilfelle hvilke

- 3 Kjenner ikke til området, og kan vanskelig uttale meg

14) DET KAN DESSUTEN VÆRE ANDRE OMRÅDER ENN MESNADALEN SOM DU MENER EN BØR GJØRE MER ATTRAKTIVE FOR FRILUFTSLIV.

a) I TILFELLE, HVILKE OMRÅDER VIL VÆRE MEST AKTUELLE FOR DEG?

b) HVA ØNSKER DU EVENTUELT SKAL GJØRES DER?

AV STATISTISKE GRUNNER VIL VI GJERNE OGSÅ VITE:

15a) I HVILKET OMRÅDE AV LILLEHAMMER BOR DU?
HVIS TVIL, BRUK SKOLEKRETS SOM GRENSE.

VEST FOR MJØSA/LÅGEN:

- 1 Saksumsdalen
- 2 Vingrom
- 3 Vingnes
- 4 Jørstadmoen/Rudsbygd/
Jørstadhøgda og vest
for Lågen til Øyer

ØST FOR MJØSA/LÅGEN:

- 5 Vårsetergrenda/Roterud
- 6 Søre Ål krets forøvrig
(med Holteskogen)
- 7 Nybu
- 8 Nordre Ål (fra Nordseter-
veien/Skurva til Storhove)
- 9 Lillehammer sentrum
og ned til Mjøsa/Lågen
- 10 Fåberg (Fra Storhove
til Øyer øst for Lågen)

b) HVOR LENGE HAR DU BODD I LILLEHAMMER?

- 1 Mer enn 10 år
- 2 5-10 år
- 3 1-4 år
- 4 Mindre enn 1 år

c) HVIS DU ER INNFLYTTER TIL OMRÅDET, HVOR KOMMER DU FRA?

- 1 Gudbrandsdalen
- 2 Oppland fylke forøvrig
- 3 Østlandet ellers
- 4 Norge forøvrig
- Utlandet, i tilfelle, hvor? _____

16) HAR DU INNTEKTSGIVENDE ARBEID?

1 Ja
↓

- 1 Heltid
 - 2 Deltid
- ↓

- 1 Dagtid
- 2 Kveldstid, natt
- 3 Skiftarbeid, uregelmessig arbeidstid.

2 Nei
↓

- 1 Hjemmearbeidende
- 2 Student/skoleelev
- 3 Pensjonist
- 4 Arbeidsløs
- Annen situasjon, hvilken? _____

17) ALDER:

1 ☐	15-24 år	4 ☐	45-54 år
2 ☐	25-34 år	5 ☐	55-64 år
3 ☐	35-44 år	6 ☐	65-74 år

18) KJØNN:

- 1 Mann
- 2 Kvinne

19) I HVILKEN HUSHOLDNINGSTYPE BOR DU?

- 1 Bor sammen med foreldre
- 2 Gift/samboende, med barn
- 3 " " " " , uten barn
- 4 Enslig, med barn
- 5 " " " " , uten barn

20) ER DU MEDLEM AV NOEN IDRETTSFORENING ELLER FORENING MED TILKNYTNIG TIL FRILUFTSLIV?

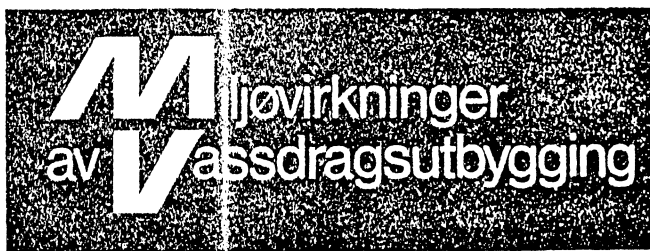
- 1 Idrettsforening
- 2 Lillehammer og Omland Turistforening/DNT
- 3 Jeger/fiskeforening
- Andre foreninger, hvilke? _____

TAKK FOR HJELPEN !

Prosjektet: Friluftsliv, reiseliv og vassdrag
Prosjektleder: Jon Teigland
Adresse: Statsetatenes Hus
Gudbrandsdalsvn. 170-172
2600 LILLEHAMMER
Tlf.: (062) 66 059

Sekretariat
Adresse NIVA, Brekkeveien 19
Postadresse Postboks 333 Blindern, 0314 Oslo 3
Telefon 02 235280
Telex 74 190 niva n

Til
utvalgte innbyggere
i Rana kommune

Deres ref:

Deres brev av:

Vår ref:

Dato:

M-102/87 JT/kb

06.11.87

FORSKNINGSPROSJEKT I RANA

En undersøkelse er nå satt igang blant lokalbefolkningen i Rana kommune. Undersøkelsen er del av et forskningsprosjekt under Teknisk Naturvitenskapelige Forskningsråd (NTNF).

Formålet er å belyse den betydning naturopplevelse og andre fritidstilbud har for innbyggerne, ikke minst i Nord-Norge. Slike kunnskaper mangler vi ofte i forbindelse med kraftutbygging, opprettelse av nasjonalparker og tilrettelegging f.eks. for friluftsliv, idrett og mosjon.

De som står bak undersøkelsen, er i tillegg til NTNF; Miljøverndepartementet, Reiselivsseksjonen i Samferdselsdepartementet, Direktoratet for Naturforvaltning og Norges Vassdrags- og Energiverk.

Et utvalg av innbyggerne i Rana deltar i undersøkelsen. Du er blant dem som blir forespurt om å svare på noen spørsmål i vedlagte skjema. Det er frivillig å delta, men skal resultatene få betydning for Rana og andre tilstøtende områder, er vi avhengig av din medvirkning.

Alle svarene blir behandlet fortrolig. Ingen får vite hva du svarer. Det er derfor heller ikke meningen at du skal skrive navnet ditt på svarskjemaet.

Det utfylte skjemaet legges i vedlagte konvolutt helst innen 25. november. Porto er betalt.

På forhånd takk for hjelpen.

Jon Teigland
Prosjektleder

I RANA KOMMUNE OG OMRÅDENE RUNDT ER DET EN REKKE TILBUD FOR DEM SOM HAR HELSE, TID OG INTERESSE FOR Å BENYTTE FRITIDSMULIGHETENE.

NEDENFOR HAR VI LISTET OPP NOEN AV RANAS IDRETTS- OG MOSJONSANLEGG OG FRILUFTSOMRÅDER. AV Plasshensyn MÅ VI HER BEGRENSE OSS TIL DEM. NOEN AV DISSE GÅR VI UT FRA AT DU HAR BENYTTET DEG AV OG ANDRE IKKE.

1a) HVILKE AV DE FØLGENDE NATUROMRÅDENE HAR DU ALDRI VÆRT PÅ TUR I? (KRYSS AV DE DU ALDRI HAR VÆRT I)

HAR ALDRI
VÆRT PÅ TUR PÅ:

1	☐	Mofjellet
2	☐	Båsmofjellet
3	☐	Yttrafjellet
4	☐	Risfjellet-Selforsfjellet m/Varmossletta
5	☐	Hauknes-Hauknestind-Andfiskvatn
6	☐	Områdene langs Svenskveien (E-79 Raudvatn-Umbukta)
7	☐	Virvassdalen og fjellviddene rundt Okstindan
8	☐	Svartisen-Østerdalsisen
9	☐	Snøfjell (vest for Langvatn)
10	☐	Melfjellet (mot Rødøy)
11	☐	Saltfjellet

1b) HAR DU VÆRT PÅ TUR I NOEN AV DE OMRÅDENE DET SISTE ÅRET?

- 1 Nei 2 Ja

1c) I TILFELLE JA, HVOR MANGE TURER (DAGER) HAR DU VÆRT I DE ULIKE OMRÅDENE SIST VINTER? HVOR MANGE TURER SIST SOMMER?

ANTALL TURER (DAGER)
SIST VINTER
(SNØSESONGEN)

ANTALL TURER (DAGER)
SIST SOMMER
(BARMARKSSONGEN)

1	☐	Mofjellet	☐
2	☐	Båsmofjellet	☐
3	☐	Yttrafjellet	☐
4	☐	Risfjellet-Selforsfjellet
m/Varmossletta	☐
5	☐	Hauknes-Hauknestind-Andfiskvatn	☐
6	☐	Områdene langs Svenskveien
(E-79 Raudvatn-Umbukta)	☐
7	☐	Virvassdalen og fjellviddene
rundt Okstindan	☐
8	☐	Svartisen-Østerdalsisen	☐
9	☐	Snøfjell (vest for Langvatn)	☐
10	☐	Melfjellet (mot Rødøy)	☐
11	☐	Saltfjellet	☐

2) IDRETTS OG MOSJONSANLEGG

- a) HVILKE AV FØLGENDE IDRETTS- OG MOSJONSANLEGG HAR DU ALDRI BRUKT SELV? (REGN BARE MED DE GANGER DU SELV HAR VÆRT AKTIV, IKKE TILSKUER.)
- b) HAR DU BENYTTET DEG AV NOEN AV IDRETTS- OG MOSJONSANLEGG I RANA OG OMEGN SISTE ÅRET? I TILFELLE JA, HVOR MANGE GANGER KAN DET DREIE SEG OM?

HAR ALDRI
BRUKT SELV

ANTALL GANGER
(DAGER)
SISTE ÅR

☐	Moheia Idrettssenter	☐
☐	- Svømmehallen i Mo	☐
☐	- Ranahallen (idrettshallen)	☐
☐	- Fotball/håndballbanen der	☐
☐	Sagbakken Idrettspark	☐
☐	- et eller flere tilbud der	☐
☐	Klokkerhagen Idrettspark	☐
☐	Idrettsanlegg ved Gruben,	☐
☐	Selfors eller Yttern	☐
☐	Svømmehall ved en eller flere skoler	☐
☐	Offentlig badeplass ved sjøen ved Altern,	☐
	Haukness	
☐	Lysløype ett eller flere steder i Rana	☐
☐	Mosjonløype/turløype ved Ytteren	☐
☐	Den preparerte skiløypa langs	☐
	"Blå-veien" (Mo-Umbukta)	
☐	Røssvoll motorstadion	☐
☐	Skytebane i Rana	☐
☐	Hammeren slalåmbakke	☐
☐	Annen slalåmbakke i Rana	☐

- 3) FRITIDSTILBUDENE I RANA OMFATTER EN REKKE ANDRE AKTIVITETER. HER MÅ VI OGSÅ AV PLASSHENSYN BEGRENSE OSS TIL NOEN. HVOR MANGE GANGER HAR DU SISTE ÅR:

ANTALL GANGER

- Vært på kino i Rana_____	☐
- Vært på dans/diskotek_____	☐
- Vært på fritidsklubb_____	☐
- Overvært teater/konsert_____	☐
- Deltatt på kurs/studiesirkel i fritida_____	☐
- Deltatt i musikk/sangforening_____	☐
- Vært aktiv i annen foreningsvirksomhet_____	☐

5a) IKKE ALLE HAR ANLEDNING TIL Å BENYTT SEG AV FRILUFTSLIV- OG MOSJONSTILBUDENE ELLER ANDRE FRITIDSTILBUD I RANA- OMRÅDET. DETTE KAN SKYLDES MANGE FORHOLD. HAR NOE AV DET FØLGENDE HINDRET DEG DET SISTE ÅRET I Å BENYTT E TILBUDENE I KOMMUNEN?

	ET PROBLEM AV OG TIL	ER OFTE ET PROBLEM
Er for fysisk sliten etter arbeidet		
Er for psykisk sliten etter arbeidet		
Har for dårlig helse		
Har ansvaret for hjemmeværende barn		
Har vanskelig økonomi		
Andre årsaker, hvilke? _____		

b) DERSOM DU HADDE FÅTT REDUSERT VANSKENE ELLER FÅTT ET BEDRE FRITIDSTILBUD, HVILKE FRITIDSÅKTIVITETER VILLE DU DA HELST HA DELTATT MER I UTENFOR HJEMMET?

6) TIL DE SOM HAR INNTEKTSGIVENDE ARBEID:

a) HAR DU FRI FRA DET VANLIGE ARBEIDET PÅ LØRDAGER?

- 1 Har fri hver lørdag
- 2 Har fri annen hver lørdag
- 3 Har fri en annen ukedag
- 4 Har ikke fri lørdag
- 5 Annen friordning

b) DE ANSATTE HAR VANLIGVIS 4 UKERS FERIE. HVOR MANGE UKER FRI I FORM AV FERIE HAR DU HATT SISTE ÅR?

Ca. uker.

OM FERIETURER

7a) HAR DU HATT MULIGHETER TIL Å REISE BORT PÅ FERIETUR DET SISTE ÅRET, DVS. MELLOM 1. NOVEMBER 1986 OG 1. NOVEMBER 1987?

MED FERIETUR MENER VI DA ALLE TURER I FRITIDA HVOR DU REISTE BORT OG OVERNATTET BORTE MINST 4 NETTER. VANLIGE HELGETURER (1-3 NETTER) REGNES IKKE MED.

- 1 Nei, ikke vært på ferietur siste år
 2 Ja, var på ferietur i høst (1.sept.-31.okt.)
 3 Ja, var på ferietur i sommer (1.mai-31.aug.)
 4 Ja, var på ferietur sist vinter/vår

b) HVIS FERIETUR, HVOR MANGE DAGER OMTRENT VAR DU BORTREIST HJEMMEIFRA?

		CA. ANTALL DAGER
I høst (1.sept.-31.okt.)		
I sommer (mai- august)	lengste ferieturen	
	evt. andre ferieturer i sommer	
I påsken 1987		
I jula 1986		
Sist vinter/vår forøvrig		

c) HVIS DU VAR PÅ FERIETUR (MINST 4 OVERNATTINGER HJEMMEFRA) I SOMMER (1. MAI - 31. AUGUST), HVOR MANGE DAGER OMTRENT VAR DU I DISSE FØLGENDE OMRÅDENE?

CA. ANTALL DAGER	
☐	Saltfjellet/Svartisen-området
☐	Øst-Rana-området
☐	Nord-Helgelandskysten/Ranafjorden
☐	Nord-Norge forøvrig
☐	Trøndelag
☐	Vestlandet
☐	Østlandet
☐	Sørlandet (Agder)
☐	Sverige
☐	Andre nordiske land
☐	Land ved Middelhavet
☐	Europa ellers
☐	Andre steder, hvor da? _____

d) HVIS DU VAR PÅ FERJETUR SIST VINTER (1.NOV. 1986 - 31.APRIL 1987), HVOR MANGE DAGER VAR DU DER OMTRENT TILSAMMEN I DISSE OMRÅDENE?

CA. ANTALL DAGER	
<input type="text"/>	Saltfjellet/Svartisen-området
<input type="text"/>	Øst-Rana-området
<input type="text"/>	Nord-Helgelandskysten/Ranafjorden
<input type="text"/>	Nord-Norge forøvrig
<input type="text"/>	Trøndelag
<input type="text"/>	Vestlandet
<input type="text"/>	Østlandet
<input type="text"/>	Sørlandet (Agder)
<input type="text"/>	Sverige
<input type="text"/>	Andre nordiske land
<input type="text"/>	Land ved Middelhavet
<input type="text"/>	Europa ellers
<input type="text"/>	Andre steder

OM HELGETURER OG KORTTURER

8a) REISTE DU BORT PÅ KORTERE OVERNATTINGSTURER (1-3 NETTER) I HELGENE OG ELLERS DET SISTE ÅRET?

1	☐	Nei
2	☐	Ja

b) HVIS JA, HAR NOEN AV DISSE KORTERE OVERNATTINGSTURENE VÆRT TIL SALTFJELLET/SVARTISEN-OMRÅDET, I ØST-RANA-OMRÅDET ELLER TIL NORD-HELGELANDSKYSTEN/ RANA-FJORDEN?

1	☐	Nei
2	☐	Ja

c) HVIS JA, HVOR MANGE HELGETURER OG DAGER KAN DETTE DREIE SEG OM TILSAMMEN PÅ SLIKE KORTTURER DET SISTE ÅRET?

	ANTALL HELGETURER OL.	CA. ANTALL DAGER
Saltfjellet/Svartisen-området	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Øst-Rana-området	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Nord-Helgelandskysten/Rana-fjorden	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Andre steder	<input type="text"/>	<input type="text"/>

9a) HAR DU ELLER DIN FAMILIE HYTTE, FRITIDSHUS ELLER CAMPINGVOGN?

1	☐	Campingvogn
2	☐	Hytte/fritidshus

11) MOSJON OG FOTTURER/SKITURER

a) HVOR MANGE GANGER OMTRENT HAR DU TILSAMMEN I LØPET AV DET SISTE ÅRET?

ANTALL GANGER

	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40-59	60 eller flere
Tatt spaserturer								
Løpt orienteringsløp, terrengløp								
Tatt en løpetur/joggetur								
Gått lengre skitur (dagstur)								
Gått kortere skitur								
Gått lengre fottur (dagstur) i fjellet								

b) HAR DU GÅTT NOEN FLERDAGERS FOTTUR I FJELLET?

- I år 1 Ja 2 Nei

- Tidligere år 1 Ja 2 Nei

c) HVIS GÅTT FLERDAGERS FOTTUR I FJELLET:

HAR DU GÅTT FLERDAGERS FOTTUR PÅ SALTFJELLET, I ØST-RANA-OMRÅDET ELLER ANDRE OMRÅDER?

- 1 Saltfjellet/Svartisen
 1 Øst-Rana-området
 Andre områder, hvilke? _____

12) TIL DE SOM IKKE HAR PRØVD Å GÅ FLERDAGERSTUR I FJELLET TIDLIGERE:

a) KUNNE DU HATT LYST TIL Å GÅ FLERDAGERS FOTTUR I FJELLET?

1 Nei 2 Ja

b) HVIS JA, HVA ER GRUNNEN ELLER GRUNNENE TIL AT DU IKKE HAR PRØVD FJELLVANDRING TIDLIGERE?

- 1 Mangler noen å gå sammen med
 1 Har ikke hatt råd
 1 Tror det er for vanskelig/farlig
 1 Har manglet helse
 1 For anstrengende
 1 For primitivt
 1 Ikke turisthytter i de aktuelle områdene
 Andre grunner, hvilke? _____

c) I HVILKE FJELLOMRÅDE I NORDLAND VILLE DU EVENTUELT HELST HA GÅTT FLERDAGERSTUR?

- 1 Saltfjellet
 2 Svartisen
 3 Øst-Rana
 4 Okstindane
 Andre områder, hvor da? _____

13a) ER DET NOEN FRILUFTSLIVSAKTIVITET DU ER INTERESSERT I Å DRIVE MER MED?

- 1 Nei
 2 Ja, hvilke(n) aktivitet(er) gjelder dette?

b) HVA ØNSKER DU EVENTUELT SKAL BLI GJORT FOR Å BEDRE MULIGHETENE FOR Å UTØVE ULIKE FRILFTSLIVSAKTIVITETER I RANA?

BÅT, BIL, SNØSCOOTER

14a) HAR DU ELLER FAMILLEN

- 1 Privatbil
 1 Motorbåt/seilbåt
 1 Snøscooter

b) DET HAR VÆRT YTTRET ØNSKE OM FLERE PARKERINGSPLASSER LANGS "BLÅ VEGEN", SMÅBÅTHAVN VED MO OG FLERE TILRETTELAGTE SNØSCOOTER-LØYPER I ØST-RANA OG SALTFJELLET/SVARTISEN-OMRÅDET. HAR DU BEHOV FOR SLIKE TILTAK?

JEG ØNSKER;

- 1 Flere parkeringsplasser langs "Blå vegen" (E79)
 1 Småbåthavn
 1 Tilrettelagte snøscooterløyper i Øst-Rana
 1 Tilrettelagte snøscooterløyper i Saltfjellet/Svartisen-området.

AV STATISTISKE GRUNNER VIL VI GJERNE OGSÅ VITE:

15a) I HVILKET OMRÅDE AV RANA BOR DU?

1 ☐	Utskarpen/Straumen	7 ☐	Grønfjelldal/Plurdal
2 ☐	Båsmo/Yttern	8 ☐	Dalselv/Dalsgrenda
3 ☐	Selfors	9 ☐	Åga, Hauknes
4 ☐	Storforshei	10 ☐	Grubhei
5 ☐	Røsvoll-Skonseng	11 ☐	Mo tettsted
6 ☐	Bjøllånes/Krokstrand		

b) HVOR LENGE HAR DU BODD I RANA?

- 1 Mer enn 10 år
- 2 5-10 år
- 3 1-4 år
- 4 Mindre enn 1 år

c) HVIS DU ER INNFLYTTER TIL OMRÅDET, HVOR KOMMER DU FRA?

- 1 Nordland
- 2 Nord-Norge ellers
- 3 Trøndelag
- 4 Sør-Norge
- Utlandet, i tilfelle hvor? _____

16) HAR DU INNTEKTSGIVENDE ARBEID?

1 Ja
↓

- 1 Heltid
 - 2 Deltid
- ↓

- 1 Dagtid
- 2 Kveldstid, natt
- 3 Skiftarbeid, uregelmessig arbeidstid.

2 Nei
↓

- 1 Hjemmearbeidende
- 2 Student/skoleelev
- 3 Pensjonist
- 4 Arbeidsløs
- Annen situasjon, hvilken? _____

17) ALDER: 1 15-24 år 4 45-54 år
 2 25-34 år 5 55-64 år
 3 35-44 år 6 65-74 år

18) KJØNN: 1 Mann
 2 Kvinne

19) I HVILKEN HUSHOLDNINGSTYPE BOR DU?

- 1 Bor sammen med foreldre
- 2 Gift/samboende, med barn
- 3 " " " " , uten barn
- 4 Enslig, med barn
- 5 " " " " , uten barn

20) ER DU MEDLEM AV NOEN IDRETTSFORENING ELLER FORENING MED TILKNYTNIG TIL FRILUFTSLIV?

- 1 Idrettsforening
 - 2 Rana Turistforening/DNT
 - 3 Jeger/fiskeforening
 - Andre foreninger, hvilke? _____
- _____

TAKK FOR HJELPEN !

103

nina
oppdrags-
melding

ISSN 0802-4103
ISBN 82-426-0192-5

Norsk institutt for
naturforskning
Tungasletta 2
7005 Trondheim
Tel. (07) 58 05 00